

VITÉZ JÓZSEF

CSOBAJI KRÓNKA

EGY ZSIDÓ FÖLDESÚR TERMÉSZETRAJZA

AZ ÖSSZETARTÁS KIADÁSA

Felelős kiadó: Borbíró Hugó
Centrum rt. Budapest, Gyulai-Pál-u, 14.

ELŐSZÓ A KRÓNIKÁHOZ

Mi ez a könyv? Monográfia? Regény? Rémmregény? Riportsorozat? Vádirat? Vagy már maga az ítélet?

Egyik se. És mégis: mindegyikből valami. Monográfia is egy kicsit, mert részletekbe menő, szinte tudományos feldolgozása egy színmagyar falu, egy ősi magyar település életének, melyre már rányomta a halál pecsétjét a zsidó földesúr.

Regény is egy kicsit, mert eddig csak a csapongó, írói fantázia tudta elképzelni a karriérnek, az élvhajhászatnak, a gazdasági és társadalmi érvényesülésnek azt a duhaj lendületét, amit ezt a csobaji zsidó — egy a sok közül — a valóságba vitt, átgázolva emberi sorsokon, emberi nyomorúságokon, vágyakon és szenvedéseken, belerágva magát a magyar társadalomba, mint a rüh . . .

És rémmregény is egy kicsit. Rózsasándoros, ha ugyan a gavallér magyar betyárt meg szabad sérteni azzal, hogy együtt említjük őt ezekkel a csobaji zsidókkal. Rémmregény. Hátborzongató és lélegzetállító. Amit kitermelt a hatezeréves raffineria, csalási hajlam, zsidó szemtelenség, zsidó kegyetlenség, zsidó perverzitás, az mind itt van. Itt van a silány, megvásárolt, cinkossá tett községi jegyző és zsidó „földesúr“ viszonyában, a kastélyban meztelenül hentergő hetérák szemérmertlenségében, a megyei urakkal való nagy eszem-iszomok pusztító hatásában.

Vádirat ez a könyv. Vádirat nemcsak egy zsidó család, nemcsak egy lelkiismeretlen, gonosz, fajtájának minden bűnét, kíméletlenségét, uzsora-természetét, kizsákmányoló hajlandóságát magában hordozó „földesúr“ ellen. Vádirat ez az egész zsidó szellemiség, a vérnek és szellemnek ama dögleletes keveréke ellen, amely valami torz megszállottsággal követelt a maga számára mindig és mindenütt uralmat, de szűkül, sunyít, lapul, mihelyt fülönccsipik és leleplezik kótyagos céljait. Vádirat ez a könyv a z s i d ó ellen, aki nyúzza, sorvasztja, állati sorba kényszeríti a „gojt“, a magyar parasztot, a magyar alkotmány és magyar államiság gerincét, de kinn a fórumon utolérhetetlen szemtelenséggel védi az alkotmányt azok ellen, akik a magyar parasztságot fel akarják szabadítani az ő zsidó járma, uzsorája, kíméletlensége és szadista hajlandóságai alól.

És ítélet is ez a könyv. Ítélet a magyar társadalom fölött. ítélet a magyar politika fölött, amely odáig hagyta zülleni a dolgokat, hogy ma már ilyen csobaji krónikák kell, hogy adják a zsidó birtokok körül elterülő magyar falvak monográfiáját. Ítélet ama csobaji jegyző „urak“ fölött, akik ahelyett, hogy védelmezői, istápolói lennének a magyar falvak népének, készséges kiszolgálói, szövetségesei és cinkosai a zsidó betyár Ságoknak. És ítélet a magyar kaszinótagok fölött, akik egy-egy vadászat, dínom-dánom, eszem-iszom kedvéért ne higyjék, hogy magukhoz emelik a zsidó potentátot, hanem lealjasodnak hozzá, és protektoraivá válnak a magyar nép ellenében.

Megdöbbenve és elszörnyülködve hallottam, hogy a könyv súlyos megállapításai ellen amíg az az összeállítás hasábjain folytatásokban megjelent, nem is siettek védekezni az illetők. A delikvenssek lapultak a szörnyű vádak súlya alatt, s igyekeztek azokat lerázni magukról, mint a kutya a vizet. A könyv tehát az első, betűjétől az utolsóig, igaz!

És éppen az a legborzalmasabb benne, hogy igaz.

1939 április 16

Ebben a kis könyvben Csobaj község földesuráról lesz szó.

A múlt télen januárban Csobajon jártam. Pihenni akartam ott s az volt a tervem, hogy közben megnézem a falu történetére vonatkozó írásokat, hátha találok bennük annyi adatot, amennyi elég egy szakdolgozathoz az egyetemen.

Az akkor szolgálatot teljesítő lelkészt régóta ismertem, többször hívott a falujába s így nála szálltam meg. Nappal pattogó tűz mellett, esténként a lámpa bágyadt világánál üldögélve felelevenítettük a múltat, a pataki diákéletet, elmeséltük, mi minden történt velünk azóta, hogy nem láttuk egymást. Közben megnéztük az egyház kegyzereit, megállapítottam a régi edények, kendők, takarók keletkezési idejét és stílusát. Neki estem a levéltárnak, jegyzőkönyvek, levelek, anyakönyvek fakó lapjait böngésztem. Néha kimentünk a faluba, megismerkedtem a parasztokkal, az uradalmi cselédekkel és az intelligenciával. Néhány nap múlva ismertem a kisközség minden társadalmi rétegét.

Nagy türelemmel tudok hallgatni, az emberek pedig önkéntelenül bizalmukba fogadják azt, aki meghallgatja őket. El is mondtak nekem a csobajiak mindent. Beszéltek az egyházzól, a régi, a mostani papról, a községházáról, az előljárókról, az uradalmakról, a földesurakról, a politikáról, a választásokról, a maguk és mások nyomorúságáról. Sok súlyos panaszt, sebet és betegséget hoztak elélem. Föltárult előttem teljes valóságában a magyar élet. Csobajon, ebben a kicsi sejtben sokkal közvetlenebbül, közelebbről és alaposabban láttam meg mindazt, ami az egész magyar nép testét pusztítja. Pihenni akartam, nyugalmat kerestem Csobajon. A történeti kutatómunka is a magam munkája lett volna. De nem telt belé egy hét, azt vettem észre, hogy ismét izgalmak közt élek, benne vagyok az élet forgatagában, amiből pedig ki akartam szakadni. Mert van-e izgatóbb annál, amikor az ember egész közelről látja, hogy a fajtája nyomorog és pusztult Van-e lázítóbb élmény annál, amikor az ember saját fülévé! hallja, hogy sír, hogy panaszkodik és jajgat fájdalmában egy nép!

Meggyőződtem hamar, hogy Csobaj nem a békesség

földje. De innét már nem tudtam olyan könnyen menekülni, mint Budapestről. A fajtám, a magyar parasztság és az itt élő intelligencia szenvedése, a falu szomorú élete odabilincselte és azóta, bár régen eljöttem Csobajról, még kevesebb a nyugalmam.

Már az első napon feltűnt beszélgetés közben egy név, amit állandóan emlegettek a falusiak: Csobaji. Bárkivel beszéltem és bármiről volt is szó, egyre csak ezt a nevet hozták elő, mintha összeesküdtek volna, hogy engem is megtanítsanak erre a névre úgy, hogy soha se felejtsem el. Az volt az érzésem, hogy a csobajiak ebben a névben foglaltak össze mindent, ami nekik a földön rossz és kellemetlen, amit kerülni és gyűlölni kell, ami betegség, baj, veszedelem és halál, amitől félni és menekülni kell. Sok mindenről beszélgettünk és a Csobaji név valahogy minden témába beleszővődött. Minden gondolatsorban ott volt, valamelyik mondat elején, végén, közepén mindig felmerült félelmesen és csodálatosan, mint a vízből a mesebeli szörny.

A betegek sokat szinte szenvedéllyel beszélnek 'betegségükről'. A csobaji nép állandóan és ugyanolyan szenvedéllyel beszél Csobajiról. Az ő betegségük tehát Csobaji Gyula: a földesúr.

Sokféle hangsúllyal és indulattal hallottam kiejteni ezt a nevet. Mondták fogsikorgatva, dühvei, gyűlölettel, sírva, elkeseredve, félelemmel és panaszosan. Nem mondták soha örömmel, boldogsággal, kacagva, szeretettel, nem ejtették ki hangosan, csak az ember füléhez hajolva. Még négy süket fal között is csak suttogták, mintha attól féltek volna, hogy a névvel együtt maga a földesúr is előterem valahonnét és jaj lesz, ha megtudja, hogy róla beszélnek.

Lehetetlen volt észre nem vennem ezt a félelmetes néma terrort. Ez alatt nyög a csobaji nép. És ezért kényszerül arra, hogy úton-útfélen a földesuráról suttogjon. Megvallom, megérkezésem után én se tudtam sokáig független maradni e nyomástól. Egy este olvastam és éjfél felé valami nyikorgásra lettem figyelmes. Szekér ment el az úton az ablak alatt és kenetlen tengelyén különös fájó sírással forogtak és gördültek tova a kerekek. Ez a hang belém nyilait, a szekér már messze volt, talán meg is állott valamelyik udvaron, de a hangot még egyre hallottam és a csendes téli éjszakában, mintha nem is a szekér nyikorgása, hanem a falu hangja jajgatott volna. Átszűrte, ez a hang és bennem maradt végzetesen. Miért sír ilyen szörnyen a csobaji nép szekerei Mert kenetlen a tengelye! Miért

nem kenik meg! Nem jut pénz kenőcsre Miért! Ki teszi zsebre a csobaji nép pénzét! Ki!... Csobaji... Mikor illáig jutotta in a tépelődésben, megdöbentem, kiesett kezemből a könyv. Hát már én is itt tartok! Az én gondolataim is itt végződnek! Én is hatása alatt vagyok annak a lelki terrornak, ami a csobaji népet nyomja! Hogy tudott rám telepedni és leigázni, hisz alig egy hete vagyok a faluban!

A történetkutató munka nem tudott többé lekötni. Az új és eleven kérdés foglalkoztatta minden érdeklődő erőmet. Komoly kutatásba kezdtem és mostmár én kérdezgettem rt csobaji embereket. Ahogy teltek a napok s ahogy gyűltek az adatok, beláttam, ez az egyetlen kérdés olyan fontos, és részletes tárgyalása akkora helyet foglalna el a történeti tanulmányban, hogy agyonnyomná az egész tanulmányt. Ez az ügy kinőtt az egyszerű falutörténet keretei közül. A további kutatás pedig azt eredményezte, hogy külön könyvet kellett róla írnom. Ennek az' egy kérdésnek kivizsgálása, megírása és a közönség elé adása minden tudományos munkánál fontosabb lett. Úgy érzem, szolgálatot teljesítek vele a csobaji népnek, a magyar társadalomnak, mindenkinek aki nem tudná, mit és kit rejt, maga mögött a Csobaji név.

Budapestre visszatérve az adatok gyűjtését tovább folytattam és fél év alatt befejeztem. Köszönöm a jóakaróknak, akik segítségemre voltak, hogy minél teljesebb munkát végezhettem, hogy a csobaji földesúr nem maradhatott a homályban.

A következő oldalakon föltárom a csobaji kérdést és ugyanakkor mindennel számotvetve, minden kigondolható következmény tudatában a meglátott igazságot a tiszta ítélet elé adom és az emberi felelősség vállalásával kiszolgáltatom magamat . . .

A születési hely, ahol világra jött, a bölcső, melyben természete formálódása és növekedése megindult: Csobaj, a falu volt.

Csobaj tája, a Taktaköz teljesen zárt terület. Keletről és délről a Tisza, nyugatról és északról a Takta keríti, Tárcái és Tokaj között a Tokaji hegy zárta be a kört. A 24.000 holdnyi területet egykor az említett két folyó uralta, terjedelmes állóvizek, nádasok, mocsarak szakgatták kisebb-nagyobb darabokra. A hal, a madárvilág, a buja mező embernek, állatnak egyaránt biztosította az életfeltételeket. Minőig lakott hely volt. Több régi, még árpádkori eredetű község bujt meg a körben a lankás tájon. Báj, Csobaj, Prügy, Tardos, Taktakenéz, Tiszaladány, mintha elszéledt nyáj lenne mindenik, s a Tokaji hegy, mintha subába bujt óriási juhásként vi-gyázna életükre. Ez a hat község ma is megvan és a Tokaji hegy ma is örökdik.

De a századok változtattak a tájon, az életfeltételeken, a népen és az urakon is. Legnagyobb változást a múlt század hozott. A Tiszát szabályozták, gátak közé fogták, a Taktát kiszárították, a mocsarakat lecsapolták.

Mire ezt az óriási munkát az itt élő parasztság fél százados kitartó küzdelem után a század vége felé befejezi, a földet alkalmassá teszi az intenzív művelésre, nem élvezheti keserves munkája gyümölcsét. A megjavított, mocsarak alól fölszabadított földet, a gyümölcsözőbbé vált életfeltételeket elfoglalja előle egy idegen faj, a zsidó. Beül volt urai kastélyaiba, kúriáiba, beöltözik az egymás után eltemetkező föla'esurak díszmagyarjaiba és minden eddiginél szomorúbb és terhe-sebb szolgaság kezdődik a Taktaközön.

Nem ez a történet menete minden taktaközi faluban, de Csobajon és részben máshol is ez történt.

Csobaj délkeleti határát a Tisza mossa. A Takta kiszáradt medre keresztülki-gyózik földjén és érinti a falut is. Tőszomszédja Báj és Tardos, távolabbi szomszédja

és vasútállomása Tárcai, a Tisza másik partján Tiszalök és Tiszaeszlár. Báj-jal él egy közigazgatási közösségben. Tiszalök a járási székhely.

Földje tökéletlen síkság. Parti dűnék, mélyedések, emelkedések és kisebb sík területek váltakoznak rajta. Legnagyobb része szántó és legelő, tényleg van hasznavehetetlen területe is. Erdő csak a Tisza partján nő, az utak, az utcák, az udvarok és a temető fái az emberi gondoskodás eredményei.

A falu több elnyúló emelkedésen és a köztük támadt mélyedésben épült föl. Eredeti utcás települési tervét a máig megőrizte, estik a háború után épült újsobaji rész torzított rajta valamit. Három irányban ágazik szét az út belőle: Tarcios, Tárcai és Báj felé.

A házak e három út mentén sorakoznak fel. Egy-két ablakkal néznek a világra. Körülöttük kerített udvar és kert. Belviláguk egy-két szoba és konyha, szerény bútorzattal és földes padlóval.

A falu közepén az út két szélén a Csobaji kúria terpszkedik cselédlakásaival, magtáraival, istállóival, góréival és óljaival együtt. A községháza elhúzódott a falu baji szélé felé, kívül rajta a Patai féle birtok épületei állanak. A templom, a paróchia, az iskolák a tardosi útra szorultak.

Mindig magyarok laktak itt. Anonymus krónikájából tudjuk, hogy a közeli Tárcait a honfoglalók szállták még. Valószínű, hogy a védelmi szempontból igen kedvező fekvésű Taktaközre is ekkor kerültek a magyarok. Ma is félreeső terület, vasútvonal is alig érinti. Fényes Elek a múlt század elején még „szigetinek” nevezte. Ide ellenség (nem szívesen tette be lábát. A nép nem pusztult és nem keveredett. Élete folytonossága soha sem szakadt meg. A mai lakosság az ezen a vidéken megállapodó kabar törzs egyenes leszármazottjának tekinthető.

A mai családnevek, néhány kivétellel, mind magyarok (Begre, Bolha, Cégény, Magyar, Medgyesi, Szilágyi, Tömös stb.). Az a néhány szláv beszivárgó, akit neve után ma fölismerhetünk, nem zavarta meg a nép antropológiai jellegét. A XVIII. század közepe táján feltűnedező zsidók nem befolyásolták. Elegyítetlen, tiszta magyarság él itt is, mint az ország sóik egyéb helyén.

A jobbágyfelszabadítás előtt néhány kisnemes család élt a faluban. A lakosság zömét a jobbágyok, a zselérek és a cselédek tették ki. A kisnemesség életmódja a

jobbágyságétól alig különbözött, szám szerint is kevesen voltak. Ennél a rétegnél alacsonyabb életnívón éltek a zsellérek és a cselédek, akik legtöbben voltak. A társadalmi különbség nem volt nagy e rétegek között, a jogi megkülönböztetés tartotta szót őket.

1848 után a jogi és a társadalmi különbségek is eltűntek, egységes paraszti réteggé alakultak a kisnemesek, a jobbágyok, a zsellérek és a cselédek, de életnívójuk ezután sem sokat változott, egymáshoz alig közeledett.

E rétegek fölött elérhetetlen magasságban éltek a múltban és élnek a jelenben is a földesurak. Zsigmond korában a Jonhos, Váraszói és a Princzi' családé volt Csobaj. Később a Perkedí, a Várdai és a Dobos család nevével találkozunk. A XVII. századtól kezdve a csobaji Nagyok, a Jakabfalvyak, a Balogok, Baranyiak, a Dessewffyék, Dégenfeldek, Radvánszkyak és a baji Pataiak osztoznak a földön. Amint a nevekből láthatjuk, a földesurak többnyire magyarok.

Ezeknek más falvakban is volt birtokuk, a csobaji föld csak egy része volt birtokainak. A legtöbb nem is lakott a faluban, itt tisztartóik kezelték a gazdaságot. A nép nem érezhette olyan közvetlenül hatalmuk súlyát. Kivételek a csobaji Nagyok és örököseik: a Jakabfalvyak, Balogok, Baranyiak. Ezek a faluban éltek. A patriarchális viszony itt sem jelentett jobb, vagy rosszabb helyzetet a nép számára, mint más falvakban. A részleteket ne kutassuk most. Ne zaklassuk a holtakat.

Ezeket a szép magyar neveket magyar emberek viselték, de ma hiába keressük őket a faluban. Hordozói már mind a sírban vannak, a régi magyar nemesi családok mind együtt porladnak a csobaji földben. Eltemette őket az idő. Sírja is csak néhánynak áll még a dombon a templom körül.

A magyar urak neve az utóbbi két évtizedben tűnt el végleg a csobaji birtokívek lapjáról. A határból körülbelül 2400 hold volt a tulajdonuk. Ez az a darab föld, melyen a zsidók megvetették lábukat mint bérlők. Az egyik zsidó család később tulajdonos lett, a másik csak véletlenül nem lehetett azzá.

A csobaji parasztság ezer évig küzdött és várt, hogy birtokba vehesse ezt a földet. Neki az új ezredév kezdete sem adott erre alkalmat. Föld nélkül nyomorogva, vagy tenyérnyi parcelláin tengődve, lelkében kimondhatatlan csalódással indult neki ismét az időnek.

A földbirtok megoszlásán a világháború befejezése után a földreform változtatott. Az 1920-as birtokmegoszlás még a régi állapotot mutatja. A község 3429 kai. hold földje a következőképp tagozódott: 421 kat. hold 'a Baranyi örökösöké, 730 kat. hold báró Kadvánzky Béláé, 1293 kat. hold bájt Patay Györgyé. Tíz tulajdonom kezén van 20—100 kat. holdig terjedő kisbirtok. Az 5—15 kat. holdig terjedő birtokok száma 24. Százhuszonhat családnak van 0—5 kat. holdig terjedő törpebirtoka. Ez utóbbiak közül 66 nem nevezhető birtokosnak, mert földje kisebb egy holdnál. 158 kisbirtokos család osztott 585 kat. hold földön. 3 nagybirtokos családnak 2444 kat. hold földje volt, 400 kat. hold községi legelő és egyházi birtok.

A lélekszám ebben az időben 1057, a családok száma 190. Harminckét családnak talpalatnyi földje sincs. Ezek uradalmi cselédek a földesurak szolgálatában. Az 5 holdig terjedő birtokkal bíró 126 család sem tud megélni földjéből, napszámos és aratómunkát kénytelen vállalni mellette. Ez a számszerűt legjelentősebb réteg gazdaságilag majdnem olyan mértékben függ a földesuraktól, mint a cselédség. Az 5—15 hold földdel rendelkező! család közül a szegényebbek és a nagy családnak sem tudnak önállóan megélni, rászorulnak az uradalmak nyújtotta munkaalkalmakra- s így azok érdekköréhez kapcsolódnak. Ezekről függ a kisszámú iparos és kereskedő családok léte is. A 20 holdon felüli birtokkal rendelkező 10 család élhetett csak többé-kevésbé független életet. A három nagybirtokos család birtokán zsidó bérlők gazdálkodtak, társadalmi szerepüket is ők töltötték be. Az intelligencia tagjai: a pap, a jegyzők, a tanítók a legfelsőbb réteghez számították magukat. Ebben az időben tehát a zsidó bérlők érdekkörébe tartoztak. Ha társadalmilag nem is állottak alattuk, anyagilag rosszabb helyzetben lévén, befolyásuk alól nem tudták, de töb.bnyire nem is akarták kivonni magukat.

Az utolsó két évtizedben megfigyelhető változás fejlődést, javulást semmikép sem hozott.

A változást a földbirtokreform végrehajtása okozta.

A társadalom mai képét ez az új elrendezés határozta meg. A föld mai megoszlása a következő: Van 1 ezer holdon felüli birtok (1107 hold), 4: 100—1000 holdig terjedő birtok, 11256 hold, legelővel együtt), 18: 10—100 holdig terjedő birtok 375 hold területtel, 691 hold földön 267

család osztozik. Egy ilyen családnak átlag 2.3 hold földje van. Húsz év alatt a lakosság száma: 1057-ről 1333-ra nőtt. A 267 fővel gyarapodott lakosság ugyanakkora határon zsúfolódik össze és kénytelen megélni, mint 1920 előtt. A 100 holdon felüli birtokok területe az 1920 évi 2844 kat. hold területtel szemben ma 2363 kat. hold, tehát csak 481 kát holddal csökkent, ennyi a földreform útján kiosztott földterület. A kisbirtok területe alig növekedett. A változás csak a legalsó, már akkor is aránytalanul széles kategóriát, a törpebirtokos réteget duzzasztotta még aránytalanul szélesebbé. A családok száma 190-ről 370-re emelkedett. A törpebirtokos családok száma több mint százszal növekedett. Hozzájuk számítva az 5—10 holdasokat is, számuk pontosan 267. A földnélküli, csak a két keze munkája után élő családok száma 32-ről 80-ra emelkedett.

Ezek a számok minden tendenciózus csoportosítás nélkül is rávilágítanak az 1920-as földreform általános hibáira és az ezeken fölépülő társadalomban bekövetkezett változásokra. Mutatják minden további magyarázat nélkül a csobaji paraszttársadalom elesettségét, mutatják azt, hogy a legszámottevőbb, de gazdaságilag legerőtlenebb réteg 1920 óta sokkal alkalmasabb a kizsákmányolásra, mint valaha.

A földbirtokreform speciális, helyi hibájának mondható, hogy zsidó kézben hagyott háborús szerzésű vagyonokat, a zsidó bérlőktől nem szabadította meg a falut és ezzel alkalmat adott a csobaji föld egy részének végleges és végzetes elzsidósodására. Mintha még ez a változás is az ő útjukat egyengette volna.

Így készítette elő az idő a falut és a népet arra, hogy a legnagyobbra nőtt csobaji zsidó: Csobaji Gyula számára egykor minél alkalmasabb életműhellyé lehessen.

Már említettem, zsidók a XVIII. század közepe óta élnek a faluban. A XIX. század első felében Fényes Elek statisztikája szerint 17-en voltak. A lakosság száma ugyanekkor 455. Körülbelül minden 26 magyarra esett egy zsidó. 3—4 családnál nem alkothattak többet.

Abban a korban, amikor még teljesen zárt terület volt a Taktaköz és a falu nem érintkezhetett könnyen a külvilággal, szokatlan nagy ez a szám. A felső Tisza vidéke első állomása volt a Galícia felől beszivárgó zsidóságnak, itt mindig sokan voltak. Éppen elegendő voltak ahhoz Csobajon is, hogy a csekély terményfölösleget, a halat, a vadat és bőrt kivigyék innét a piacokra és kereskedelmi cikkekkel, dohánnyal és főleg alkohollal bőven ellássák a népet.

Az a három- négy zsidó család korcsmáros és kereskedő lehetett. Ez a társadalmi állás nem adott tekintélyt nekik a csobaji parasztok előtt. A pult vagy a kármentő sohasem volt pozíció a falu szemében. Csak a legújabb időkben, néhány évvel ezelőtt nyitott boltot a faluban egy magyar ember.

A zsidók felülről nem gyakorolhattak nyomást a népre, aki lenézte, megvetette őket és gyermekeit nevükkel ijesztgette. A régi csobaji zsidók módszerei szelídebbek, céljaik kisebbek lehettek. Veszedelmes természetüket akkor még nem vették észre. Rendesen nem is maradtak sokáig a faluban. Galíciából jövet csak addig állapodtak meg itt, míg annyira megszédtek magukat, hogy továbbmenve a következő nagyobb helységben nagyobb üzletbe foghattak. Csobajon csak az maradt közülük, aki tovább nem tudott menni.

A csobaji zsidó temetőben igen kevés a régi fejfa és sírkő. Szorosan egymás mellett, összezsúfolva állanak. A nemrég elhagyott gettó szorongó zsúfoltsága, az állandó összebúvás látszik temetkezésükön is. Utca-sarkon, kapuk alatt, zsinagógák ajtajában összedugják fejüket, tanakodnak, valamit forralnak, terveznek a zsidók. A csobaji temetőben a holtak fejfái, sírkövei mintha ugyanezt csinálnák.

Itt fekszik Stein Sámuel, a Csobaji Gyula apja is. Az egyforma, kopott, tiszta héber fölírásos kövek közül nem lehet kiválasztani, hogy melyik az övé. Mintha ez is jelezné, hogy ő még a régi zsidóságba tartozott, holtan is közéjük fektették.

Felesége és egyik fia már nem közöttük, hanem kisé távolabb porlad. Sírjuk körül magas vaskerítés épült, fejük fölé karcsú fekete obeliszk. A két név magyarul, a néhány emlékeztető szó pedig héberül van írva.

A távolság, a kerítés és a magyar fölírás azt jelzi, hogy valami történt a két generáció között. Nem szakadék az, ami elválasztja őket. Szédületes meredek ívelés kezdődik. Az út nem tört ketté, a zsidó ősök útja futott meredeken tovább fölfelé . .

Ha valaki megkérdi Csobaji Gyulát, kik voltak ősai, egy nevet említ:

— Csobaji Abrahám, tarcali birtokos — mondja s aztán hirtelen másról kezd beszélni.

A név megüti a kérdező fülét s ha ránéz Csobaji Gyula révedező tekintetére, amit a név kiejtésékor ölt arcára, maga is a múltra gondol. Csobaji Abrahám, milyen szép, ősi zamatú magyar családnév, mellette az ótestamentumi keresztnév csak fokozza a régiség benyomását. Páncélos, lovas, mogorva harcos alakot képzel mögéje.

Pedig valójában e név kaftános, pajeszes, szakálás gyalog kóborló zsidó emlékét fűdi. Csobaji Abrahámot Stein Abrahámnak hívták. A csobaji nép emlékezete szerint ő volt a nagyapa. Vándorló kalmár volt. Árúira „fűtyülővel“ hívta fel a figyelmet a Taktaköz és a Hegyalja falvaiban. Ezen a területen ma is „fűtyülős zsidó“ néven emlegetik.

Állandó tartózkodási helyét megtalálni nem sikerült. Az 1802-ös zempléni zsidóösszeírásban nem szerepel egyetlen Stein sem. Ez a tény a népi emlékezettel szemben arra mutat, hogy ez a Stein Abrahám nem is élt Magyarországon. Sokkal valószínűbb, hogy a nép mást tisztel a „fűtyülős zsidó“ névben és csak az apa, Stein Sámuel jött át elsőnek a Kárpátokon. Annyi bizonyos, hogy nem a honfoglalókkal jöttek. Majdnem ezer évet késve, a múlt század első felében érkezhettek meg hozzánk.

Oroszország akkor még nem kedvelte a zsidókat. Az államhatalom üldözte őket. Nyugat felé menekültek s megtelt velük egész Galícia. Bartha Miklós, a múlt

század legnagyobb magyar publicistája írja a néhány évvel később érkezőkről, hogy „akik a muszka rostából, mint szemét kidobattak, azok kerültek Galíciába. Itt újra megrostáltattak. A java ott maradt, a hulladék vándor útra kelt . . . jöttek, senki sem kérdezte, honnan miért? Mit hoztak, miből akarnak megélni, mi a szándékuk, mi a foglalkozásuk? . . . jöttek. A hátukon batyúval, a kezükben hamis mérleggel, a hordójukban mérgezett pálinkával. Jöttek azzal a keresztény gyűlölettel, melyet lelkükben az orosz üldözés niegerlelt. Azzal az üzleti élelmességgel, melyet bennük a századok kifejtettek, azzal a felfogással, hogy másokat rászedni szabad, másokat károsítani nem cudarság, másokat tönkretenni nem szégyen . . . Nem tanul, nem művelődik, nem mősdik, csinálja az üzletet és a gyereket. Esküszik hamisan. Sokszor gyűjtogat. Megcsonkítja ellensége barmát. Vádaskodik alaptalanul. Veszteget, ahol lehet, korrumpál mindenütt. Pénteken este gyertyát gyújt és megfürdik a rituális lében. Hangosan imádkozik és némán csal. A földről lenyúzza a termőréteget, a népről a bőrt, Szapora mint a bogár. Élelmes, mint a veréb. Pusztít, mint a patkány . . . Más a szokása, mint nekünk, más az erkölce is. Más az életmódja, a célja, a vágya. Nem a néppel ól, hanem a népein. Nem azt az ételt eszi, nem azt a munkát végzi, nem azt a ruhái viseli. Hazafias ösztöne nincs. Még állami sincs. Csupán utilitárius ösztönei vannak.“

Bartha Miklós személyesen ismerte a bevándorolt zsidókat, akikről c sorokat írta. Igazságát nem lehet kétségbevonni. Valószínű, hogy ez a leírás ráillik a néhány évtizedekkel korábban megérkező Steinokra. A kétszer kirostált szemétből került hozzánk ez a család is.

Bármikor jött is az országba, százéve, kétszázéve, még régebben, nem lényeges. A lényeg az, hogy ellenséges fajtaként, mint zsidók érkeztek, úgy éltek és úgy is haltak meg. A magyarságra mindenkor csak veszedelmet hozhattak.

A szülőkről már sokkal több adatot sikerült összehozni.

Az apa Stein Sámuel, 1839-ben született. Születési helye ismeretlen. Első felesége nevét nem ismerjük. Két gyermeke született. Szerén és Márton. Másodszor Tarcalon nősült, feleségül vette az egyik koesm.íros leányát, Adler Rebekát.

Csobaji Gyula ma szemrebbenés nélkül, büszkén mondogatja mindenkinek, hogy családja mindig földdel

foglalkozott. Ezzel szemben az igazság az, hogy az apja», került először kapcsolatba a földdel. Árendás volt Tarcalon, községi földet, főleg legelőt bérelt és juhokat tartott rajta. Csobajai Gyula tehát legfeljebb azt mondhatná, hogy az apja juhász volt. Ezt a mai népies világban szívesen hallaná talán még az ő baráti köre is. De mikor a földdel való foglalkozás meséjét elhittette, akkor még más világ volt, ma pedig már mindenki hiszi, és nem tanácsos megbolygatni és szilárdabb talajba ültetni a családfát.

Az apja tehát juhokkal foglalkozott, de a nyáj mellett magyar ember állott. Stein Sámuel csak a juhok bőre, gyapja, a túró és a sajt érdekelte. Mindezt ő hordta piacról-piacra. Ő tehát itt is csak kalinárkodott, az ősi foglalkozást űzte. A juhászaiból ez volt a legjövedelmezőbb, pénzt, hasznot ez hozott s nem a nyáj mellett való álldogálás.

A juhászat jövedelméből egyre gyűlt a pénz. Közben az emancipációs törvény is megszületett és szabadságot adott a földvételre a zsidóságnak. A Steinok szimatja fejlett volt. Stein Sámuel is megérezte, hogy az országban a földbirtokon él a legkiszákmányolhatóbb népelem, a magyar cselédség. Velük senki sem törődik. A gazdagodás alapja tehát a teljesen magára hagyott cselédség és a földbirtok. A feudális berendezésű országban a földbirtokot védi legerősebben a törvény. A belé fektetett tőke a legkevesebb értékingadozásnak van kitéve. Veszteni alig lehet, nyerni annál többet. Természeti csapások idején a többi földbirtokos a magáéval együtt számára is kiprotezsálja a kártérítést, adóelengedést stb. A feudális felépítésű társadalomba bejutni, azt meghódítani és asszimilálni ismét csak a földbirtokról lehet a legkönnyebben. Az érvényesülés, útja a földbirtok. Ez az út nem a gazdag polgárok, a kapitalisták, a bürokraták körébe, hanem a mindezek fölött is domináló földesurak, az élet minden viszonylatában legtöbb súlyt jelentő arisztokrácia sorába vezet mindenkit, aki rajta elindul, még ha zsidó is az illető.

Stein Sámuel földet vásárolt Tarcalon, a juhászat jövedelméből háromszáz holdat szerzett meg a Tokaji szőlőtermő hegyoldalból és az alatta elnyúló tiszai rónából.

A családi hagyomány szerint Stein Sámuel nagyon híres gazda volt. Annyira megnőtt a híre, hogy eljutott az akkori miniszterelnök, Tisza István fülébe is. Tisza István egyszer leutazott Tarcalra s személyesen kérte meg Stein Sámuel, hogy vegye kézbe családjá.

csobáji birtokat. A családi hagyomány szerint így került a család Csobajra.

A valóság ezzel szemben egészein más.

A Stein család 1885-ben költözött át Csobajra. Tisza István ekkor még vármegyei tisztviselő volt Biharban, képviselővé is csak egy év múlva választották meg először. Minden liberálizmusa és filozemitizmusa mellett sem képzelhetjük róla azt, hogy a Stein család kedvéért már évekkel előbb, mint miniszterelnök jelent meg Tarcalon, hogy Stein Sámuel családja birtokának bérbérvételére bírja. Miniszterelnöki közbenjárás és segítség nélkül is megtalálták az utat Csobaj felé. Így a családi hagyomány nem egyéb a hatalmasokkal való kérkedésnél és távolról sem érinti a valóságot.

Steinék Tarcalon a 80-as évek elején valamiképp tönkre mentek. Elpusztult talán a nyáj, rosszul fizetett a földi Gazdasági krízis köszöntött be? Természeti csapások zúdultak rájuk? Sok lehetőség kínálkozik a magyarázatra.

De a legvalószínűbb az, hogy a zsidók már akkor is tudták, hogyan kell okosan csődbe jutni, gazdasági összeomlást produkálni és a hitelezőkkel előnyösen, nyereséggel kiegyezni. Tudta ezt Stein Sámuel is és lehet, hogy így omlott össze a tarcali gazdaság. Annyi bizonyos, hogy az árendát a legelőért valami miatt nem fizette rendesen s ennek következtében Tarral község elvette tőle a bérletet.

Az a meglátás azonban, hogy Magyarországon a földbirtok a gazdagodás és a társadalmi emelkedés bázisa, a tarcali csődben sem veszett el szeme elől. Ez vihette rá arra, hogy tovább is kitarson a föld mellett s mint bérlő újra kezdje az életet egy másik faluban: Csobajban.

Stein Sámuel később, emelkedő pályájáról büszkén visszatekintve, többször elmesélte a falusiak előtt, az öregek ma is emlékeznek rá, hogy zsebében öt pengő forinttal és hátán egy pár csizmával mezítláb érkezett feleségével együtt a faluba. Nem is a Tisza Kálmán feleségének, Dégenfeld Ilonának, a régi Dessewffy-birtok akkori tulajdonosának földjén állapodott meg, hanem a régi, templomépítő csobaji Nagy András-féla, akkor a Baranyiak tulajdonában lévő körülbelül 400 holdas birtokot vette bérbé.

A tiszzaeszlári per vádlottal, a kortársak (Buxbaum Ábrahámot, a tarcali rabbi vejét Stein Sámuelnek ismer-

nie kellett) kiszabadultak, a nagy per hullámai elcsitul-
tak. A zsidóság megnyerte a csatát, a győzelem ereje
nagy léptekkel vitte tovább az ország meghódításában,
a magyarság leigázása felé.

Stein Sámuel Csobajon nagy erővel tört éljá meg-
valósítására. A kapitalista gazdálkodás, a tőke uzsora-
szellemét ő hurcolta be a faluba. De a kapitalista rend-
szernek csak az átkait tudta tökéletesen meghonosítani.

A hirtelen kövér talajra talált fereg kíméletlen
mohóságával vetette rá magát a gazdaságra. Dolgoz-
tatott és gazdagodott. Csobaj sokkal messzebb volt a
világtól, mint Tárcai. Innen nem hallatszott messze az
agyondolgoztatott cselédek és napszámosok panasza.
Stein Sámuel hajnali három órakor minden nap, szom-
bat kivételével még vasárnap is, fölöltötte kaftánját,
odaállt mögójük és hajtotta őket késő estig megállás
nélkül.

A tulajdonos Baranyi-család nem élt Csobajon, nem
törődött a gazdasággal. A bért minden évben megkap-
ták, s hogy a tulajdonképeni jövedelemmel és a cselé-
dekkal s a faluval mi történik, nem érdekelte őket.

A falu idővel kezdte elfeledni a füttyülős zsidóról
szóló történetet. Nem vette észre, hogy tulajdonképpen
ez a zsidó is ugyanazt a füttyülőt fújja, csakhogy most
máshonnan, a régi magyar nemesi kastély megszállott
falai közül jön belőle a hang. Ez a hang már nem kí-
nált és nem kért, hanem parancsolt s nekik görnyedni
és gyötrődni kellett arra naponta.

Feleségének külön szerepe volt a gazdaságban.
Legsúlyosabb, egész életére kiható élménye a tárcáit
összeomlás volt. Itt, az új fészekben mindig a váratlan-
ul bekövetkező bajok ellen való védekezés foglalkoz-
tatta, a sors kellemetlen meglepetései ellen sorakoz-
tatta föl erejét és minden asszonyi leleményességét. A
kert és az aprójószág jövedelmét külön kasszában ke-
zelte s arra az esetre tartogatta, ha Samu meg talál-
na bukni. Hogy újból talpra állhassanak. Ebbe a kasszába
a legkülönbélebb ötletekkel gyűjtötte a pénzt. A kéri
használhatatlan gyümölcsseit és egyéb már nem enni-
való terményeit oda ajándékozta a cselédeknek és a
munkásoknak. Ha valamelyik apró vagy nagyobb jó-
szág elhullott, nem engedte elföldelni. Megkopasztatta,
vagy megnyúzatta és a húst kimérte ingyen az alkal-
mazottaknak. Ezek gyanútlanul, hálálkodva vitték
haza az ajándékokat és csak a következő mérés, nap-
szám és bérfizetés alkalmával tudták meg, hogy az

ajándékba kapott kerti termények és a döghús pontosan kiszámított ára hiányzik fizetésükből.

Rebeka asszony Csobajon szülte világra négy gyermekét. Hogy ezeknek külön és nagyobb sorsot szántak, mint a maguké, mutatja az is, hogy elnevezésüknél mellőzték az ótcstámentomi neveket. Aladár, Gyula, Margit kedvelt magyar keresztnemek. József az akkori uralkodó nevét kapta.

A gondos és nagyszándékú szülők magyar nevekkel indították útnak őket a magyar társadalomba. Evvel kezdték az asszimilációt.

És újabb magyar föld bérbérvételével folytatták.

A kilencszázas évek elején a Tisza-Radvánszky-féle 730 kat. holdas birtok is a Stein-család kezébe került. A már említett családi hagyományból tehát csak annyi az igazság, hogy Tisza István anyjának, Dégenfeld Ilona grófnőnek esobaji birtokát bérbérvették. De ekkor már több mint 15 éve a faluban éltek, a bérlet tehát semmi kapcsolatba nincs beköltözésükkel.

Kiemelkedésük, hírnevük is elsősorban a környék falusi zsidóinak szemében tűnt föl. Rövid pár évi működés után megszorodott a zsidóság Csobajon. Száma 1890-ben 50-re, 1900lmn 53-ra szűkült föl. Kétségtelen, hogy Csobaj a zsidó érdeklődés középpontjába került ezen a vidéken. A Stein-család boldogulásának példája csábíthatta a faluba a másik zsidó nagybérlőt. A mil-lénium éve körül a Majzler-esalád bérbérvette a báji Patayak 1293 kat. holdas birtokát. A két zsidó család nem élt a legnagyobb békességben, egymás riválisává lett, főleg a föld és nép kizsákmányolásában igyekeztek fölülmúlni egymást.

Az új ezredév kezdetén tehát a falu 3429 holdas határából 2444 hold föld zsidó bérlők kezébe került.

Stein Sámuel, mint legtöbb adót fizető polgár bekerült a községi közigazgatásba. A másik zsidó bérlővel, a két zsidó kereskedővel ezen az alapon ülnek együtt a községházán a képviselőtestületben és mint legtekintélyesebb elemek irányítják a falu ügyeit. A kisszámú és gazdaságilag erőtlen magyar intelligencia, a falusi előljáróság liberális világnézete miatt ellen-állni nem tud. Meghajolnak és árnyékukba húzódnak. Természetes, hogy ettől kezdve minden magyar érdek háttérbe szorul és minden a nagybérlő zsidók érdekei szerint történik. A nyomorgó parasztság türelmetlenebb eleme innét is kivándorol Amerikába. Az itthon maradtak gazdasági fejlődése megáll, a falu magyarságának élete holtpontra jut. A szaporodás tovább tart s a

kivándorlás megszűnte után ismét megnöveli számukat., A parasztság összezsúfolva szorong és tehetetlenül sorvad a zsidó feudálkapitalizmus által emelt áthághatatlan sáncok között.

Stein Sámuel két évtizednél alig több idő alatt meghódította a falut. 1907-ben halt meg. A család nagybérllő és birtokos címmel jegyeztette be nevét a halotti anyakönyvbe. De nemcsak ez a cím volt a nagy törtétes eredménye. Tarcalon 300 hold földet, Csobajon két jól jövedelmező bérgazdaságot hagyott maga után.

A gazdaságok gondja feleségére szállott. Az örökség gondtalan életet biztosított és lehetővé tette a régi álmok további realizálását. A gyermekek nem szorulnak arra, hogy zsidó módra, a zsidó életforma szokott típusainál, tollas vagy vándorzsidókként kezdjék az életet. Rebeka asszony nevelteti, iskoláztatja őket, ott-hon német nevelőnőt tart mellettük, a pap és a tanító oktatja. Aztán városba küldi őket. A szabolcsi Jeruzsálem, Nyíregyháza iskolái tárt karokkal fogadják a csobaji zsidó palántákat s ellátják magyar kultúrával,, hogy kellőképp felszerelve nőhessenek bele a magyar társadalomba.

A gyermekek költséges neveltetése még csak lassúbb tempót sem eredményezett a gyarapodásban. Rebeka asszony keze közt a vagyon csodálatos módon tovább szaporodott. Az eladósodott Baranyi örökösöktől hat évvel férje halála után megveszi a birtokot a kastéllyal és az összes gazdasági épülettel együtt. Az átírás csak kilenc évvel később történik meg s ez már mellette gazdálkodó fia, József műve volt. Aladár ekkor a szabolcsmegyei Oroson gazdálkodik s 1914-ben bevonult a Szabolcs nevű szabadkőműves páholyba. Margit otthon német dajka mellett nevelődik. Gyula szigorló orvos Pesten.

Rebeka asszony gondoskodása végigkíséri a gyermekeket a világháború esztendein. Az ő családja nem ért rá vérét hullatni a hazáért. Kevésbé veszedelmes szolgálatot vállalt. A szabadkőműves páholyban Aladár — a katonakórházak műtőiben, ahol csak nézni kellett a magyarság szenvedését, Gyula. Otthon a birtokon József Rebekával.

A falu parasztságának minden hadköteles tagja megjárta a frontot, 60 hősi halottat áldozott a világ négy táján, a Stein-család biztonságban volt, óvta a*

életét, kerülgette a veszedelmeket, szállított a hadseregeknek, gazdagodott. Gyűjtötte a pénzt és az erőt a magyar föld végleges birtokbavételére.

Rebeka ezt már nem érte meg. A háború szerencsés befejezése után 1919-ben sírba tették Csobajon.

Neve után József fia a halotti anyakönyvbe beíratta, hogy földbirtokosú. De a szüleit, az ő nagyszüleit már nem tudta vagy nem akarta megnevezni. Azt vallotta, hogy ismeretlenek. Később Gyulának az vált szokásává, hogy a Rebeka név helyett a Rozália nevet diktálta és íratta be egyik-másik fontosabb okmányba.

A múlt nem fontos, az ősök lehetnek ismeretlenek. A halottak némák, nem kiáltanak, ha az unoka, vagy a fiú megtagadja őket. Az ilyen múltat és az ilyen ősöket sokkal előnyösebb elfelejteni és elfeledtetni másokkal is, mint számontartani, annak, aki az általuk megvetett anyagi alapokon, de egy más társadalom oszlopává akar emelkedni.

Így éltek s így haltak meg a közvetlen elődök. Mivük továbbépítése, a régi szándékok és vágyak bettjljesítése, a mű befejezése a fiakra maradt.

Csobaji Gyula a Baranyi-féle nemesi kastélyban, 1892 szeptember elsején született.

Gyermekeveit a faluban töltötte. A szülők táplálták minden jóval, gondtalanul nevelődött az egyre szegényedő falu egyre gazdagodó családi hajlékában. Együtt élt az uradalmi cselédek s a falusi parasztok gyermekeivel, azokkal, akik később, mikor ő lett a csobaji birtok egyedüli ura, elfajult természetének és kizsákmányoló módszereinek állandó alanyaivá lettek. Megismerte már akkor a cselédek és a parasztok természetét. Nemcsak a nevét és arcát véste emlékezetébe mind-egyiknek olyan jól, hogy ma fiaik tekintetéből is első pillanatban megmondja, kinek ki az apja. Megismerte eszük járását, a lelküket is, ezért tudja ma olyan jól hogyan kell, milyen bűvös vagy egyszerű szavakkal, erőszakkal, vagy szépszerével hatni rájuk, hogy küzdelmek idején minél könnyebben leteríthesse őket.

Magántanulóként, otthon, a kastély négy fala közt tanulja az elemi ismereteket. A fejlődő zsidó természetet kímélni kellett az iskolába való járkálás, a padban ülés, az elemi fegyelem fárasztó és kártékony hatásaitól, hogy minél több erő gyűljön össze benne a nagy célok elérésére és hogy megmaradjon a korlátlan szabadság, a féktelen lehetőség illúziója egész addig, amíg életében a fegyelmezhetetlenség rendszerré válhat,

A tanító magyar és református ember. Kovács János, ő az, akin keresztül kapcsolatba jutott a magyarsággal. A magyar faji mivoltot, a magyar lelkiséget, szóval a magyarságot sűrítve hordozta magában és csak így tudta átadni neki a kultúra elemeit is. Rosszra, a magyar faj gyűlöletére, a kizsákmányolás rettenetes módszereire, hazugságra csalásra, nem taníthatta. Ő csak a magyar nyelvet, történetet, írást, számolást adhatta át neki, csak a becsületes életnek és a magyar faj szeretetének ígéit olthatta belé. Nemi képzelte akkor még álmában sem, hogy a kis zsidóból egykor a falu földesura és a csobaji nép rémura lesz.

Csobajról Nyíregyházára került, négy évet járt az evangélikus gimnáziumban. A szabolcsi zsidók Jeruzsá-

lemet és a szigorú lutheránus intézet nem volt alkalmas hely, mert az ötödik évre könnyebb iskolába, a budapesti László Mihály-féle magángimnáziumba iratkozott be s itt négy év múlva érettségi bizonyítvánnyal látják el.

Gimnáziumi évei alatt természete nem változott, nem forrott össze a magyarsággal. Csak utánozta a magyarokat. Beszélte nyelvüket, közöttük járt, ette ételeiket, hordta ruháikat, eltanulta szokásaikat, szenvedélyeiket, viselkedésüket, egész életmódjukat. Lassan minden erőfeszítés nélkül imitálta őket. Belsőleg azonban idegen maradt.

Az egyetemen orvosi fakultásra iratkozott Pesten. Tanult, vizsgázott jól-rosszul, mint a legfőbb diák. Közben persze bővült ismerőseinek köre s ebben a körben is tovább tanulta a magyarságot. Hazulról bőven s mindig jött a pénz, gondja tandíjra, kosztra, könyvekre, ruhára, lakásra sohasem volt. Míg a magyar diákok nagyrésze ezekkel vesződött, neki volt ideje és módja a tanulás mellett mulatozni is. Diákszobákban, egyetemi padokban, zajos korcsmaasztalok mellett elvegyült a tanuló társak között. Beilleszkedett a diáktársadalomba, de mindig a leggazdagabb s legelőkelőbb réteg között forgolódott. Elleste nótáikat, tréfáikat, viselkedésüket, véleményüket, világnézetüket. Igyekezett hasznavehető cimborá lenni, hogy ő is használhassa majd a társakat, fizetett, ha rákerült a sor, hogy neki is legyenek lekötözöttjei. De nem hangoskodott nagyon, nem akart az élre kerülni. Az elitbe vegyült, de a háttérben maradt, sokkal többre vihette így.

Volt néhány éleszemű és finomabb érzésű társa, aki észrevette, megérezte, hogy „nincs minden rendben nála“, hogy „van valami gyanús“ körülötte, de észüknek nem jártak utána, nem kutatták a gyanús rendellenesség okát. Kifejlődött mimikri érzéke, valódi természetét ezek előtt is elpalástolhatta, a nagy többség szeme (dőlt pedig egészen észrevétlenné rejtette. Az egyetemi évek alatt nem derült ki, hogy benne valójában egy különös társadalmi lény él és fejlődik.

De mintha még nem érezte volna magát biztonságban.

Szükségesnek látta, hogy valódi énjét még mélyebbre, még tetszetősebb külsőbe rejtse. Elhagyta az eredeti Stein nevet és fölvette a faluja nevét. Már előbb is így nevezte s nevezte magát, de a hivatalos névváltoztatás csak fél évvel az utolsó szigorlata előtt történt meg. A doktori diplomájába már csak a Csobaji nevet írták be. Valaki gondoskodott aztán arról, hogy

a névmagyarosítás aktái egy év múlva, 1915-ben eltűnjenek a belügyminisztériumból. Nem tudta, hogy innét az aktákat át szokták adni az Országos Levéltárnak, ahol azok földolgozásra kerülnek. Így az ő kartotékját a levéltár sohasem készíthette el. Figyelme erre már nem terjedt ki. Ekkora óvatosság fölösleges is lett volna abban az időben.

Számára akkor az volt a fontos, hogy sikerült ebbe a kétségbevonhatatlan, jó hangzású, nem is mindennapi magyar falunévbé bejutni és elrejtőzni. A kor szelleme más volt. Eredeti nevek kutatása nem volt divat. Ha bemutatkozáskor kimondta vagy ha aktákra ráírta, senkinek sem jutott eszébe, hogy ez a név hamis, hogy ez csak álarc, ami takar valakit, aki nem akar mutatkozni a maga valóságában.

Kortársai, a liberális magyarok kétség nélkül vették tudomásul a nevet. Legföljebb szokatlan eredetiségén csodálkoztak. Még azt a mesét is igaznak hitték, amit a névcseré után csöndesen elhítegetett közöttük: Csobaj a falu is az ő családjától kapta a nevét. A falu ismeretlen kicsi község a Takta-közben, aki először hallotta nevét, azt se tudta talán, hogy az országnak melyik zugában van, vagy hogy egyáltalán Magyarországon van-e. Gyanútlanul bevette a mesét mindenki.

Az arca sem volt áruzó. Orra alig hajlott, füle csak valamivel nagyobb a rendesnél, ajka kissé duzzadt, szeme barna s elég mélyen ül, bőre olajos, homloka magas, haja sötét, termete magas, kissé hajlott és lompos. Nincs sok feltűnő és ellenszenves vonás külsején, első tekintetre senki sem tarthatja zsidónak. Ez a legalkalmasabb külső az emberek, a környezet, a társadalom megtévesztésére.

A világháború fontossá és szükségessé tett minden embert. A kaotikus zűrzavarban nem törődtek alaposabban az emberek egymással. Ezt az igen kitűnő alkalmat természetesen megragadta az előbbrejutásra. Katonai szolgálatát a 25. tábori vadászászlóaljnál kezdte, aztán, mint katonaoorvos a bécsi garnizonspitálban folytatta. Bécs messze volt a frontoktól, itt attól, hogy hősi halott lesz, nem kellett félnie. A tiszti fizetés mellé Rebeka asszony pénzét is mindig elhozta a posta s így a gondtalan élet biztosítva volt. Háborús kitüntetések itt is osztogattak, nemcsak a frontokon. A tisztikar, a császárváros katonai és polgári társadalma értékes új barátokat, ismerősöket és összeköttetéseket nyújtott.

A magyarság háborús szenvedése idején kórházak műtőiben, betegek ágya mellett alaposan megfigyelte négy év alatt, meddig bírja a magyar a szenvedést.

Ezt az igen értékes tapasztalatot akkor kezdte gyűmölcsoztetni, amikor földesúrként került vissza a falujába, mert a testi kínoknak ezt a mértékét mérte rá cselédeire s minden alkalmazottjára Csobajon.

A háború után tiszti rangját megtartotta s ma mint emléklapos ezredorvos szerepel az egyik vidéki ezred nyilvántartásában.

A zsidó forradalom alatt Pesten tartózkodott ő is, mint mindem épkezláb zsidó. Nem tevékenykedett, nyugodtan érezte magát itt és leste, merre ciot ei a KocKa. Kikerülte az Országház pincéit, főinn tudta tartani magát haja szála se görbült meg. Összeköttetései révén bántódás nélkül vonult el fölötte mind a zsidó, mind a magyar forradalom.

A nagy káosz sem maradt azért teljesen eredménytelen, ebből is sikerült kihalásznia valamit. Ismerősei egy kicsi, de hasznos feladat teljesítéséhez segítették.

A forradalom lázas napjai igen meggyötörték az öreg gróf Dessewffy Aurélt. Annyira, hogy halni készült, s birtokán szeretett volna eltemetkezni. De a birtoka már akkor román megszállás alatt volt, sem a rokonok, sem az ismerősök nem merték vállalni vele a veszélyes utat. Valaki Csobaji Gyulát ajánlotta és mutatta be neki, mint aki teljesíteni tudja utolsó kívánságát. Örömmel vállalta, könnyen teljesítette a feladatot és valóban kíséretében minden baj és kellemetlenség nélkül átjutott a közbeeső vörös és román frontokon és hazaért a falujába, Büdszentmihályra.

A törvényes rend helyreálltával, a forradalmak elnémult zaja után, amikor mindenki a megcsonkított és ájultan heverő ország talpraállításán fáradozik, érzi, hogy neki is tennie kell valamit, idomítania kell magán, tökéletesítenie kell álarcát.

Első teendője a nagy országépítésben az, hogy tovább építi önmagát. Az akkor különben is igen kellemetlen vallási köteleket elszakítja magától.

Ez az aktus igen csöndes, de fényes külsőségek közt, valódi nagyúr előkelő környezetében és segédletével folyt le. Büdszentmihályon az öreg Dessewffyt kéri meg keresztapának, aki a szerencsés hazahozatalért lekötelve érzi magát, nem térhet ki a nevezetes szerep elől. Tekintve, hogy Csobaj, a szülőfalu református, hát ő is az szeretett volna lenni. Vallásilag is egész a tőhöz akarta kötni, a gyökérre akarta rászívni magát, de ez a szép törekvése meghiúsult. A keresztapajelölt gróf katolikus volt s nem akarta a református szertartás szerint keresztvíz alá hajtani a 27 éves újszülött fejét. De ennek már régen benőtt a feje lágya, nem esett két-

ségbe, lelkiismerete egy pillanatig se gyötörte, azonnal tudta, mitévő legyen. Hiszen a katolikus vallásnak sok tekintetben sokkal több hasznát veheti, nagyobb tömeget képvisel, az állammal is erősen összefonódott, nagyobb előnyöket nyújthat, ha kell. Főképpen pedig nem akarta az első valódi kegyelmes úr épp hogy megnyert bizalmát elveszíteni s elmulasztani azt a páratlan alkalmat, hogy grófi segédlettel evezhet be a kereszténységbe. Gondolkodás nélkül engedett a kényszerítő körülménynek és ilyen formán katolikussá lett.

Meggyőződés, igazi megtérés becsületos szándéka hiányzott ebből az aktusból. Protestantizmus, katolizmus előtte üres formáság. A lényeg az előkelő, főúri keresztapa. És főleg a keresztlevél, ez a darabka papiros. amit az emberek elé tarthat, amit bejegyezthetett okmányába, az orvosi diplomába, az egyetem az Album Doctorumba, a Doctoresk származási lapjába stb. Az egyetem irattárából aztán eltűntek a vallásváltoztatásra vonatkozó akták épúgy, mint a belügyminisztériumból a névmagyarosítás aktái. A nyomoknak, amik valódi énjéhez vezetnének, itt is el kellett tűnniük, hogy a rejtőzködés minél tökéletesebb legyen.

Az álarc elkészült.

Ősi magyar család leszármazottját, kifogástalan nevű, katolikus, jó megjelenésű, nagy tekintélyű, előkelő magyar urat, tudós doktort és gazdag vidéki földesurat látott benne a magyar társadalom felső rétegeiben mindenki.

A huszas évek elején leplezetlen antiszemita hangulatban meginduló új magyar élet, az uralkodó politikai irányzat, a kereszténykurzus egyetlen keresztvesztése sem tudta benne fölfedezni a zsidót. Sőt a tények azt igazolják, hogy a magyar fajvédelem, a keresztény előretörés és honfoglalás jelszavaival s részben komoly szándékaival telített forrongó korszak őt is keresztvesztésnek minősítette és hallatlan bőkezűen bánt vele.

A kereszténykurzus földreformtörvényében benne volt az a törekvés, hogy a háború alatt szerzett nagy vagyonokat megnyirbálja, a zsidó földbirtokot és háborús zsákmányt elkobozza és a keresztény magyarságot, főleg a parasztságot jutalmazza vele.

A Stein-fiakon valami módon átsiklott a törvény, mert azok a huszas évek elején egyre-másra örökölték, de vétel útján is nagy birtok került kezükbe. A már a háború alatt is bérletként használt Kállay-féle birtokot

Prügyön, a szomszédos községben a két Csobajai testvér. József és Gyula osztják fel egymás között. József körülbelül 150 holdat. Gyula 481 holdat irat nevére. A csobajai Baranyi-féle, még a háború előtt megvett 437 holdas birtokot 1922-ben telekkönyvezik József nevére. Az utódok nyugodt, biztos kezekkel, minden bántódás, a legkisebb kellemetlenség és zavar nélkül szaggatják a szülők munkájának érett gyümölcseit. Így gyűjtik össze a magyar urak, régi nemesi családok birtokait s foglalják el a magyar nép elől.

A szerepet a testvérek megosztották.

Gyula Pesten élt. A keresztény magyar földesúr álarca pompásan állott rajta. A nagy keresztény és fajvédő mulatságban kitűnően érezte magát. Ügyesen forgolódott és egyre több nagyúri szalon nyílt meg előtte. Egyik legnagyobb magyar napilap gazdasági tudósítójaként szabadjegyet kapott a vasútra. Gyorsvonat első osztályán száguldozott szerte az országban. Intézte a maga és a bátyja gazdaságának pesti ügyeit.

A priigi birtokra csak vadászni járt a környékbeli és pesti nagyságos, méltóságos és kegyelmes urakkal. A gazdaság bőven ellátta pénzzel, orvosi praxist sem kellett folytatnia mellette. Semmi fizikai vagy szellemi munkát nem végzett. Csak élt és élvezte mások munkájának gyümölcseit. A prügyi parasztok veritékéből összegyűlő súlyos összegeket bőkezűen szórta szét minden évben a pesti lokálokban és a kávéházak teraszán.

Mikor pedig tétlen, parazita természetének, szenvedélyeinek egyre nagyobb költségeit a birtok jövedelme nem tudta fedezni, a bankok korlátlan hitelét vette igénybe. A kölcsönök, a terhek egyre szaporodtak, a huszas évek derekán a priigi föld minden röge be volt már táblázva a különféle pénzintézeteknél. Annyira fölélt mindent, hogy a testvérjéhez kellett fordulnia segítségért, az eleinte nem is tagadta meg kérését. Csak amikor már állandóan az ő nyakára járt pénzért, akkor vetette szemére szertelen pazarlásait. Nem engedte tovább zsarolni magát, nem adott több pénzt s emiatt veszekedések robbantak ki közöttük, úgy, hogy viszonyuk egészen elmérgesedett . . .

József a gazdaságát vezette a faluban. Sokkal több gondja s baja volt, mint az becsének, vele nem sokat törődhetett.

A falusi magyarságnak más véleménye volt a Steinkokról, különösen Józsefről, mint a keresztény korszellemnek. Az álarc előttük nem tudta eltakarni a valót: a háborúban nem járt, itthon sütkérező és gazdagodó zsidót. Hiszen a család betelepülése, gyors gazdagodása és fölemelkedése szemük előtt folyt le. A hagyomány, az emlékek, az élmények egészen frissek voltak, előttük nem sikerült elködösíteni eredetüket és elálcázni magukat. Azon sem lehetett volna csodálkozni, ha megelégtették volna a már majdnem negyvenéves zsidó diktatúrát, és a forradalmak zavarait kihasználva erőszakos kísérletet tettek volna megszüntetésére.

A nép azonban ennél józanabb volt. Sokan megjárták Amerikát, a világháború is nagy alkalom volt a világ megismerése, világgépük kibővült, öntudatuk megerősödött. Könyveket olvastak, kultúrálódtak, újságot járattak, tájékozották voltak a készülő reformokról. Őszintének hitték az Ígéretekét és nagy csalódást váltott ki bennük, hogy nem nekik, hanem a Steinoknak jut nagyobb darab föld, Józsefnek sok ravaszságra, igazi zsidó módszerekre s fogásokra volt szüksége, hogy az elégedetlen néppel a föld körül támadt küzdelem az ő javára dőljön el.

A faluban a hangulat, a közvélemény, a paraszti vágyak lehangosabb kifejezője, a népi akarat irányítója Begre Béla volt. Amerikát, háborút megjárt, világos fejű, markáns, szikla ember, a Stein-család régi ellensége volt. Sem az apját, sem őt nem tudták soha érdekeik szekere elé fogni. Szegényember létére, néhány hold földön megelégedett, független életet élt. Egyéni érdek nem vezette, mikor a többi szegény paraszttal közösséget vállalva, agitálni kezdett a háborús zsidó vagyon ellen.

Józsefet igen kellemetlenül érintette volna, ha a nép zúgolódása, az igazság hangja kijut a faluból és az illetékes fórumok is meghallják. Többször üzent Begre Bélának, személyesen is megkönyékezte, hogy szüntesse be az agitációt. Pénzt Ígért neki, aztán fölajánlotta, hogy a saját költségén visszaviteti Amerikába. Sok mindent megpróbált, hogy valamiképp elnémítsa vagy eltávolítsa a faluból. Begre Bélát azonban nem sikerült meghajlítani semmivel. Magatartásának nagyrésze volt abban, hogy a vagyonváltásföldeket le kellett adni Józsefnek is, épúgy, mint a többi birtokosnak.

De József nem tudott belenyugodni a veszteségbe, tovább spekulált. Ő is izgatta a népet, hogy ne fogadja el a reformföldet. Ijesztgette, hogy magas lesz a föld

holdanként! ára. nem tudja senki kifizetni soha. Fenyegette, hogy a gazdaságában közülök senki se kap ezentúl munkát és harmadosföldet, a reformföldből pedig nem tudnak megélni.

A földigénylőket aggodalomba ejtette a zsidó agitáció. Annyira megzavarta őket, hogy noha a földet már kimérték, mindenki húzódott birtokbavételétől, a tavasz is múltfélben volt, de mindenki tartózkodott a munka megkezdésétől. József őrszemeket állított és azokkal figyeltette, mi történik a kiosztott földeken.

Nem történt ott semmi. Senki sem mert belefogni a szántásba sokáig. József már reménykedett, hogy sikerül visszaszereznie a vagyonválságföldet.

Egy napon azonban Begre Béla, a Stein-vagyonból ő is kapott néhány holdat, nagy merészen kihúzatta ekéjét és belevágta a földbe.

Az őrszem szaladt rögtön a hírrel a kastélyba.

— Tudtam, hogy ha más nem is, ez a gazember megkezdi a szántást! — fakadt ki dühösen József. De egyebet már nem tehetett.

A földhözjutottak a Begre Béla példájára nekibátorodtak és mindnyájan munkába vették parcelláikat.

De ezzel még nem ért véget Csobajon a parasztok és zsidó földesúr küzdelme.

Említettem, hogy a Tisza-Radvánszky-féle birtokot is a Stein-család bérelte egész a háború végéig. Ekkor a báró úr a forradalmas napok ijedsége közben elvette tőlük és kisbérletekként osztotta ki a falusiak között. A kisemberek rendszeren munkálták és az árendát is pontosan fizették. De bekövetkezett a keresztény konszolidáció. a báró úr megunta a kisbérlőket és túl akart adni a saját székhelyétől egyébként is messze lévő birtokon.

Két igénylő volt ismét: a falu és Stein József.

A falu szándéka jogos és komoly volt, anyagi ereje is megvolt, a vételár átvételkor fizetendő első részlete hamarosan összegyűlt a bíró fiókjába.

A zsidó zsoldban álló falusi hivatalnokok bonyolították a vétel ügyeit és nem tudtak megegyezni egymás között a jutalmon, amit a bárótól kaptak volna, hogy minél magasabb árért adják el a földet. De Stein Józsefnek is szolgálniok kellett. Naponként hajtogatta őket, hogy a népet tartsák vissza a vételtől, hogy ő tehesse rá a földre a kezét. Mindenféle koholt ürüggyel húzták-halasztották tehát a szerződés megkötését. Pedig a báró már odaadta volna a falusiaknak, beleegyezését táviraton küldte meg Csobajra.

Stein József azonban ekkorra leszerelte a népet. Az igénylőket meggyőzte, hogy ők nem tudnak eredményesen alkudni, a báró becsapja és megcsalja őket. Bízzák csak rá a vételt, neki a földből nem kell sok, csak annyi, amennyit a földreform során elvettek tőle, a többit olcsóbban kaphatják meg tőle, mert ő is olcsóbban veszi meg a bárótól.

A szerződést elfogadó táviratot nem hozták az előjárók a nép tudomására. A sok haza rónával kifárasztott és elkedvetlenített emberek beleegyeztek abba, hogy Stein József vegye meg a birtokot. A nép bízott az ígéletben s így a Stein-vagyon 1925-ben a kereszténykurzus és a magyar fajvédelem nagyobb dicsőségére újabb 454 katasztrális hold földdel növekedett.

A vétel megtörténte után a földesúr sokáig nem mutatkozott, mintha az igénylők elől bujt volna el, kiket most mar neki kellett volna kielégítenie.

Ezek egy napon megjelentek nála és érdeklődtek, mi lesz az ígélettel, mikor váltja be sok szép szavát. Azt a választ kapták, ad nekik földet, de a vételár magasabb lesz, mert nem kívánhatják, hogy ő veszítsen a bolton. Mikor azt is megtudták, hogy a birtok legrosszabb darabjait akarja kiosztani közöttük és még az általuk eredetileg megajánlott vételárnál is magasabb árat kér érte, belátták a csalást és végképp elundorodtak a földvételtől.

Az összegyűjtött s eddig együtt őrzött vételárat szétszötták. Közben a kisbérletekből is ki kellett vonulniuk. Eladták állataikat, ekéiket, minden fölöslegessé vált gazdasági felszerelésüket. A kisbértől sorból, mely néhány évig sokkal emberibb életet biztosított, visszasülyedtek a nincstelenségbe vagy saját 1—2 holdas, néhány száz öles parcelláikra, a zsidó földesúr és a zsidó bérlő korlátlanul kizsákmányolható napszámos munkáselemei közé.

Begre Béla megint az élükre állott, ellenállásra biztatta és szervezte őket. Nagy nehezen sikerült annyi életkedvet öntenie beléjük, hogy az elveszettnek hitt ügyet megfellebbezték az Országos Földbirtokrendező Biróságnál. Itt a beadott panaszt meghallgatták és a vizsgálatot megindították. A faluba küldött képviselőjük 1926 augusztus elején, pénteki napon. Bögre Béla és több társa tanúvallomása nyomán megállapította, hogy Stein József a falu népet a földvétellel kapcsolatban félrevezette és becsapta.

Másnap este valaki Stein Józsefet kastélyában nyitott ablakon át lelőtte. Néhány nap múlva a nyíregyházi kórházban behalt sebeibe.

A gyilkosság évekig izgalomban tartotta a falut, és több mint másfél évig foglalkoztatta a magyar bíróság fórumait.

Ez a bűntény magában is óriási és különös anyag, a falusi magyar nép és a zsidó természet megnyilatkozásainak olyan gazdag és sokféle változatát hozza fölszínre, a két különböző fajta élet-halál harcának annyi jellemző motívumát tartalmazza, hogy ilyen rövid műben minden részletével együtt föltárni lehetetlen. Több vaskos kötetben kellene föloldani az eseményt és kibontani a körülötte és benne összegyűlt problémákat. Így csak a bűntény és a másfél éves per legjellemzőbb mozzanatait emeljük ki, hatására, következményeire tesszünk néhány rövid megjegyzést-

Gyula a gyilkosság estéjén a tragédia színhelyének közelében, Tarcalon tartózkodott. Telefonon adták tudtára a hírt, rögtön „autóba vágta magát és Csobajra robogott. Mint orvos is segítségére volt a sebesülteknek.“ Kórházba szállította, orvosokat hozatott mellé, megtette a szükséges feljelentéseket, szóval átvette a dolgok intézését.

József a halálos ágyon a család régi és az ő személyes ellenségét, a két Begrét, Bélát és Albertet gyanúsította meg, bennük sejtette tragédiája okozóit. Ez természetes is volt. A faluban igen sok ellensége volt a földbirtokreform óta és a birtokvétellel kapcsolatos csalásai miatt gyűlölte az egész falu. De. amint láttuk, a legellenállóbb és legmerészebb elem, aki a megcsalt parasztságot mindig ellenállásra szervezte, Begre Béla volt. Albert a fiatal cipészlegény pedig, néhány évvel előbb két puskát lopott tőle, emiatt négy hónapot ült fogházban és kártérítéssel tartozott. Kérte, hogy engedje el az összegei, de ezt megtagadta és kirúgta a kastélyból. A sebesült lázas, halálos vergődése közt ez a két arc kísértett.

Nem is gondolhatott másra. Föl se ötlött előtte, hogy a Bögréken kívül valaki más is részese lehetne tragédiájának. Ez a gyanú állítólag csak hűgában. Mar-

gitban merült föl, de ő is csak akkor adott ennek kifejezést. amikor később ellentétbe került Gyulával. Erős, gyanú alatt volt még Gönde nevű vadőrje. Előbb benne sejtették és keresték a gyilkost, de az első vizsgálat sem rá, sem a Bögrékre, sem a többi gyanúsítottra nem tudott kideríteni semmit. A nép egységesen állott a gyanúsítottak mögött, a faluban nem akadt ember, áruló, aki a gyülölt földesúr gyilkosát kiszolgáltatta volna, de valószínű az is, hogy nem tudta senki, hogy ki lehet. Az előzetesen letartóztatottakat szabadlábra kellett helyezni.

Ekkor Csobaji Gyula, hogy testvéri szeretetének ország-világ előtt kifejezést és elégtételt adjon, hogy a Begréket, bátyja ellenségeit, akik neki, az örökösnek is sok kellemetlenséget okozhattak volna, örökre tönkre tegye, és elnémítsa, cselekedni kezdett. 50 millió korona jutalmat tűzött ki a gyilkos kézrekerítőjének.

A falusi egység, mely az ártatlannak hitt embereket védte, még erre a szemükben hallatlan vagyona is alig ingott meg. A koronatanúk a gazdaság alkalmazottai közül kerültek elő, kiknek vallomására Gyula akkor is, későbbi sorsára pedig mint örökös földesúr a legtöbb befolyással lehetett. Ilyenformáin a két szobalány, a vadőr, a kertész, a rokon zsidó intéző s még néhány falusi ember, tanúnak jelentkezett. Új kihallgatások kezdődtek, új vallomásokat tettek s a két Begre fogságba került ismét.

A főtárgyalás Nyíregyházán folyt le, abban a városban, azon a törvényszéken, ahol csaknem félszázaddal előbb a tiszaezlári nagy zsidópert tárgyalták. Az itt történt eseményekből és a vallomásokból illusztrációképpen csak a következő fontosabb részleteket közöljük, a „Magyarság“*) c. napilap beszámoló cikkeiből.

„A húszéves, rendkívül csinos Reskó Magdolna odaáll az elnöki emelvény elé s nyugodt hangon megkezdi vallomását. Elmondja, hogy Begre Albert már gyermekora óta üldözi őt szerelmével s mikor ő Csobaji József földbirtokoshoz elszegődött, a szerelmes leány napról-napra a kastélyba járt. A gyilkosság előtt való este is felkereste s megkérte a kezét, de ő kereken visszautasította. Begre Albert indulatosan megfenyegette őt, hogy nem fog sokáig élni, másnap pedig megtörtént a gyilkosság ...“

*) Akkor még Pethő Sándorék szerkesztették.

Az elnök: „Ha a bíróság a maga vallomása alapján megállapítja, hogy ki a gyilkos, akkor maga számot tart a kitűzött jutalomra!”

— „Nem reflektálok!” — és tovább vall: „Amikor Begre Albert első letartóztatása után kiszabadult, eljött hozzám, a lakásomra. Beszélgettünk. Egyszer csak vállamra hajtotta a fejét s bevallotta, hogy ő a gyilkos.. Másnap este elmentünk együtt a temető felé sétálni s ekkor újból és egészen részletesen bevallotta, hogy ő a gyilkos.”

Az elnök: „Mondja csak, nem a csendőrök kérték meg magát, hogy próbálja Begre Alberttól kicsikarni a beismerő vallomást!”

A leány: „Nem!”

Az elnök: „Megesküdne maga erre!”

A leány: „Igen!”

A szembesítés alkalmával Begre Albert „azt mondja csöndesen, de nagyon gúnyosan a lánynak”:

— „Egy szavad sem igaz Magdolna! Nem igaz, hogy üldöztelek a szerelemmel, nem igaz, hogy válladra hajtottam a fejem, nem igaz, hogy bevallottam a gyilkosságot, semmi sem igaz!”

„Ép a lány volt az, aki őt szereimre csábította!”

A lány: „Nem igaz! Hazugság!”

Begre Albert: „Most már tudom, hogy miért szeretél annyira engem! Csendőrkézzre akartál juttatni, csapdába akartál vinni az ötvenmillió korona jutalomért.”

Délután a szembesítés folytatása előtt Resko Magda megváltoztatta délelőtti vallomását.

Elmondta, „hogy Begre Alberttól való sétáját a temető felé — előbbi vallomásával ellentétben — igenis a csendőrök tanácsára tette meg ... A csendőrtiszthelyettes ajánlotta neki, hogy sétáljon el Begrével a temető felé, a csendőrök ott majd elrejtőznek és kihallgatják, hogy Begre Albert mit fog mondani. így is történt. A csendőrök azonban későn jöttek s csak akkor jelentek meg, amikor Begre Albert mindent elmondott neki.”

Az elnök: „Látja Resko Magdolna, többször figyelmeztettem magát az eskü szentségére. Kértem, ne ferdítsen el semmit az igazságból s mégis valótlan mondott. Hogy higgyen ezekután magának a bíróság!”

A leány: „A többi dolog minden igaz. Amikor az Alberttel elmentem sétálni, akkor a Stein úr (a rokon zsidó intéző) elszaladt, hogy értesítse a csendőröket...”

Stein megerősítette, hogy „valóban ő sietett el Bájra a csendőrökért s Csobajra velük együtt jött vissza.”

Gönde András vadór a vizsgálóbíró előtt más vallomást tett. A főtárgyaláson azt vallotta, hogy a gyilkosság estéjén, a lövés eldördölése után egy elfutó alakban a sötét estében „határozottan felismerte Begre Albertét: fegyver volt a jobbkezeben . . . “

A szembesítéskor Begre Albert tagadta, hogy ez igaz lenne: „Kérem, akkoriban Gönde is gyanús volt. Miért nem mondta meg akkor, hogy szaladni látott engemet? Hisz a vallomásával nyomban szabadult volna ő maga is a gyanútól. Miért vallott így csak akkor, amikor díjat fűztek ki a gyilkosra?“

Gönde tovább tartotta mostani vallomását.

„A hallgatóság közt hirtelen felugrik egy ember s izgatottan kiált be a terembe: — Bocsánat elnök úr, nem tudom ezt tovább nézni! Hiszen itt szemben a kocsmában beszéltek meg öten, hogy mit valljanak!“

Ez az ember az illető kocsmáncz volt.

Szoboszlai Balázs tanú Begre Bélára tett súlyos vallomást. Eszerint látta, hogy Hajdú Ferenc puskát adott a vádlottnak, aki azt tovább adta volna öccsének s ezzel követték volna el a gyilkosságot.

Vallomását másnap „baptista hitére és súlyos lelki ismeretfurdalására való hivatkozással“ visszavonta.

Sallay a baptista prédikátor „kizártnak tartja, hogy Begre Albert, aki baptista, gyilkolt volna. Mikor ő a gyilkosságról értesült, azonnal Csobajra sietett, hogy a letartóztatott Begre Albertét lelki vigasztalásban részesítse, amit a csendőrök meg is engedtek neki.

— Kint hallgatóztak a csendőrök, én pedig bent vallattam Begre Albertét. Először leborultunk és imádkoztunk. Aztán én az Isten nevében kértem testvéremet, hogy tárja föl nekem lelkét s valljon be mindent. Begre Albert ekkor szívére tette a kezét s megesküdtött, hogy nem tudja, ki gyilkolta meg a földbirtokost.“

Az elnök: „Nem mondta neki, hogy vallja be a gyilkosságot, úgysis titokban fogja tartani?“

A prédikátor: „Nem, ilyet mi nem csinálunk!“

„Most egy 13 éves rongyos, mezítlábás gyerek áll a bíróság elé, Saláta János, foglalkozására nézve kondás. Elmondja, hogy ő a gyilkosság előtt való este csak-

ugyan Kiss Jánoséknál tartózkodott, de nem látta, hogy Kiss János puskát adott volna át Bögre Albertnek“

Az elnök: „Mire tanítottak ki azok az emberek, akiknél aludtál, hogy mit kell vallanod!“

Saláta János: „Semmire!“

Az elnök: „Hát ki tanított ki téged!“

Saláta János: „A csendőrök. Arra tanítottak, hogy valljam, hogy láttam, amikor Begre lelőtte Csobaji urat.“

Az elnök: „Nekem nincs ehhez a tanúhoz több kérdésem.“

Védő: „Igaz, hogy Csobaji Gyula úr házat és földet ígért neked tegnap este, ha az ő szája íze szerint fogsz vallani?“

Csobaji Gyula: „Tegnap este láttam először ezt a kölyköt.“ (Mintha a védő nem is tegnapestét említett volna.)

A négy napos tárgyalás után Begre Albertét életfogytiglani fegyházra ítélte a törvényszék. Büntetését a felsőbb fórumok 15 évi fegyházra mérsékeltek.

Beismerő vallomást sohasem tett. Mindig tagadta, hogy ő lenne a gyilkos. Ez az ítélet megállapítása szerint „gyenge akaratú“ ember több, mint tíz évül a fegyházban s hallatlan fanatizmussal, szinte hihetetlen makacs akaraterővel ragaszkodik ártatlanságához még ma is. Sem a hosszú nyomozás, sem a másfél évig húzódo tárgyalás, sem az évtizedes kemény rabság nem tudta meghajlítani, megtörni „gyenge“ akaratát.

1937 decemberében írja Varról Csobajra testvéreinek:

„Ez a 11 évi zárdái élet . . . kiölte szívemből a szeretet magasztos érzését, melyet valamikor páratlan testvéri szeretet kapcsának válhattunk ... A nagymama ereiben azért lüktet a vér..., hogy engem még egyszer nevémen szólítva... szabadnak tudhasson. Szegény nagymama joggal követelheti velem együtt az elrabolt szabadságot számomra, mert ő jól tudja, hogy távol áll tőlem a Csobaji zsidó ügyének a tragédiája. Azért óva intelek benneteket, az emberekben legkevésbé keressétek a jóindulatot, inkább százszor rúgjatok a hízelgő emberekbe, mintsem egyszer a hűséges házórzó kutyába . . . Okuljatok a szomorú sorsom felett . . . miúden igazságot mellőzve pénzérdekből juttattak erre a sorsra. Kívánom nektek okulásul, hogy úgy ösmerjétek meg az igazság relatív fogalmát, mint ahogy ve-

lem megösmertették. Manapság az az igazság jelszava: Aki bírja marja. Akinek nincsen pénze, az pusztuljon, vagy legyen hason csúszó szolga. Így gondolkozott Csobaji Gyula a mágnás úr is. Testvéreim 11 éven keresztül nagyon sokat gondolkoztam ezen a szomorú tragédiám felett, melyet...nem én idéztem elő... Nem is tudok hibámul felróni magamnak semmi egyebet, mint azt, hogy hittem az igazságban . . . előttem lenyirbálták a szárnyait és vakították meg az Igazság Istenasszonyát. És milyen balga voltam a főtárgyalás során, hogy a pénzláztól felcsigázott és dühödött rosszindulatú embereket hagytam magam ellen hazudozni — az utolsó csepp vérem is azért küzd az életért, hogy megérhessem majd, hogy magam letéphessem az Igazság Istenasszonyának a bekötött szeméről a kendőt, hogy érdek nélkül, igazságosabban legeinek. Elítélve elégtételként ... a pénzéhesek és a kéjelgő urak, mint ahogyan én elítéltettem. Értésültem a múlt évben, amikor is igyekeztem az elrablót szabadságot visszaszerezni, hogy a hamis tanúk és a zsidó úr nagyon kényelmetlenül érezték magukat, mert a főkapitányságon többször is érdeklődtek, amíg ott voltam. Igen! ezek tudatában vannak a rossz tettöknek . . . Oh, ha tudnátok, hogy fáj az, hogy valóban nem én vagyok a gyilkos . . . oly jól esik ennek az összetört és folyton szabadság után vágyódó szívemnek, hogy ilyen hosszú szenvedés után panaszaimat bizalmasan kiönthetem néktek. Üljetek meg a szeretet szimbolikus ünnepét ... a szent karácsonyt, gondolatban majd elmegyek én is hozzátok, hogy megsimogassam az engem folyton váró ősz, galambhajú nagymamámat, kinek csókjaim halmazát küldöm, szeretett unokája Albert...”

Így tagad, lázadzik Albert és elmélkedik az Igazság megvakított, bekötött szemű Istenasszonyáról, az igazság relatív fogalmáról. A bűnügyi krónika bizonyára tud sok hasonló hajlíthatatlan jellemről, de ezeket talán nem is a „gyenge akaratú”, befolyásolható emberek közé sorozza.

Albert haza küldözgetett ilyen tartalmú leveleivel elérte azt, hogy ébren tartja az ártatlanságáról szóló hitet a faluban. Nem csak neki, hanem a népnek is az a sűgva mondogatott véleménye, hogy a tanúk, kiknek vallomása alapján elítélték, hamistanúk voltak s ezeket Csobaji Gyula a jutalom ígéretével állította a bíróság elé. Mi igaz belőle, ma már látni nem lehet, de hogy a hit él, az való.

Ezt a népi hitet tekintetbe véve a főtárgyalásról megjelent riportokban is megütik szemünket az ilyen

mondatok, hogy Csobaji Gyula „hatalmas hévvel így elkezdett elősegíteni a nyomozást. De talán „egyetlen adatot sem sikerült szépszerével megkapni“. — „S csak nagysokára lehetett összehozni annyi terhelő adatot“, hogy a bíróság elé lehetett állítani József ellenségeit, a Bögréket ... — „A gyilkos talán soha sem került volna a törvényszék elé. ha Csobaji Gyula dr. nem erőszakolja minden lehető eszközzel a nyomozást.“

Ezek a mondatok, melyeket a buzgó újságíró Csobaji Gyula érdemeinek dicsőítésére, valószínű, hogy az őtöle származó értesülések alapján írt be cikkébe, mint ha az élő néphitet támasztanák alá. Miért kellett Csobaji Gyulának ebbe az ügybe olyan „hatalmas hévvel“ belefeküdni? Ha „szépszerével“ nem sikerült adatokat szerezni, hát hogyan szerezték? „Mind'en lehető eszközzel“?

Kérdések, melyekre a vizsgálat és a tárgyalás nem derített fényt, de talán föl sem merültek. Hiszen láttuk, hogy az elnöknek sem volt több kérdése a kicsi Saláta Jánoshoz, amikor annak vallomása ezekhez a pontokhoz ért volna. Általában a vallomások között alig akadt olyan, melyre feltétlen bizonyossággal lehetett volna építeni. A tudósításokban is feltűnik, hogy mielőtt mélyebben nyúltak bele a dolgokba, a tanuk azonnal kisiklottak s néhányon megmásították vallomásukat.

Az is kitűnik a tudósításokból, hogy Csobaji Gyula nemcsak egyszerű tanú volt a tárgyalásokon, hanem nagy szerepet játszott a nyomravezetés alatt is. Az egyik cikk, láttuk, érdemének tünteti fel, hogy „erőszakolta“ a nyomozást. Az alkalmazottak valóságos haditerv alapján környékezték meg Albertét, hogy valamilyen vallomásra bírják. Vájjon az az egészen operett-szerű jelenet, melyben szeretője vállára hajtva fejét, bevallja, hogy ő a gyilkos s az egész haditerv kinek a fantáziájából került a tanuk vallomásába?

A néphit, mely Begre Albert ártatlanul való leülletésével vádolja a földesurat, azért él még ma is. mert ezek a nyitott kérdések felelet nélkül maradtak. Feszegetik a falu lelkét és a nyugtalan lélek különféle suttogással tölti meg a közvéleményt. Suttognak arról, is, hogy Reskó Magda, amikor Pesten öngyilkosságot kísérelt meg, a kórházban vallomást tett az ápoló nővér előtt, és erről hivatalos jegyzőkönyvet is vettek volna fel. Tudják, hogy a faluból elköltözött többi tanú nagy nyomorban él Pesten s azt suttogják, azért olyan kegyetlen a sorsuk, mert Isten bünteti őket, amiért hamisan vallottak, stb.

De van még két körülmény, mely állandó s biztos támasza ennek a hiedelemnek.

Az egyik az, hogy a faluhoz igen közel van Tiszaszézlár. mindössze 7—8 kilométerre. Az innét kiinduló nagy zsidóper időben sincs még olyan távol, hogy kiveszhetett volna emlékezetükből. Tudják ma is, hogy e perrel kapcsolatosan a zsidók a hamistanúk egész légióját mozgatták meg az igazság eltemetése érdekében. Az a tiszai partrészlet, ahol a csempészett és a Sólymost Eszter ruháiba öltöztetett hullát kifogták, a Csonkafüzes, a falu határához tartozik. Az ilyen nevezetes hagyományok között élő népről nem lehet csodálni, ha minden pert, amiben zsidók szerepelnek, analógiába hoz az eszlári perrel, ha minden zsidót egy kissé az eszlári sakterek mintájára képzel maga elé, ha a zsidópert el se tudja képzelni hamis tanuk nélkül s ha ilyeneknek hiszi a csobajiperben szereplőket is.

A néphit másik éltető körülménye pedig az, hogy nemcsak erre az egy esetre épül. A hamis vallomásra való kényszerítés, a saját érdekében való terrorizálás sokszor alkalmazott módszere volt a földesúrnak további működése folyamán, nem hiányzott, amint majd meglátjuk, egészen a legújabb időben történt más természetű ügy vizsgálatával kapcsolatban sem.

De a néphit szerint áldozatává lett Bögre Albert nem is egyetlen áldozat. Őt még többen követték, ha ezek nem is jutottak el mind a Váci fegyházba.

Hogy bátyja halálával a földesúr életébe döntő fordulat következett el, az már a gyilkosság első percétől kezdve látható. A dolgokat nagyúri keretek között intézi, a pert a maga részéről földesurak stílusában folytatja. Kiváló pesti sebészeket cipel sebesült bátyja ágyához. A legjobb ügyvédeket bízza meg a vád képviselésével. Nagyúri súlyát, tekintélyét, befolyását a vizsgálat és a per ideje alatt, ahol lehet értékesíti.'

„A legnagyobb érdeklődés a meggyilkolt fivére, Csobaji Gyula dr. felé fordul, mindvégig jelen van s komor, indulatban égő szemekkel figyel a tárgyalást“. A közönséget tehát nem a vádlottak sorsa, nem a terhelő tanuk vallomása, hanem pont ő érdekli legjobban. Ő áll az ügy középpontjában. A lapok tudósítói kezdettől fogva, az ügy óhajtott kimenetelét szolgáló információkat közölnek. Ilyenformán a legnagyobb (klerikális) napilap „brutális merényletről“, „kommunista izgatás“ következményéről számol be s kiemeli, hogy Csobaji

József „a megyei gazdasági életben igen kiváló szerepet játszott.“ A legnagyobb fajvédő napilapban ilyen mondatokat helyezett el: Csobaji József „maga is a földdel összenőtt ember, jó gazda, aki nagy szorgalommal és tudással vezette gazdaságát, olyan szerző ember, aki még inkább terjeszkedni akar, nemhogy földet adjon ki a kezéből ... csak lázadózva, elkeseredve nyugodott bele a földreform okozta veszteségébe.“

Egyik tárgyalási napon „a földért folytatott harc részleteit kutatta a bíróság“. Elsősorban az érdekelte, „hogyan a meggyilkolt Csobaji József valóban a község lakosai előtt kaparintotta-e meg a Radvánszky-féle birtokot. A ma kihallgatott tanúk azonban erre vonatkozóan nem igen nyújtottak támpontot, sőt inkább az ellenkezőjét bizonyították . . .“. A bíróság ítélete is hangsúlyozza, „hogyan a földreformból kifolyólag akár igazságos alappal, akár nem — mely kérdést a bíróság nem vizsgálja — a csobaji nép azt hitte, hogy Csobaji József a Radvánszky-birtok megvételével őket félrevezette és a földtől elűtötte“.

A tárgyalás után Csobajra is meghívott riporter egy cikkben igyekszik bemártatni, befektíteni a földesúr meggyilkolásának színhelyét. Verekedőnek, gyűjtőgatónak, teljesen az ököljog alapján állónak tünteti föl a népet és különösen a Regre családot, hogy a bíróság súlyos ítéletét még egyszer alátámassza. Előbbi cikkeivel és a bíróság ítéletével ellentétben, most már így ír a földkérdésről: „Egészen kétségtelen, hogy ez a földváltás, teljesen független a csobaji gyilkosság ügyétől. A községben egyetlen embert sem lehetne találni, aki a birtokvásárlás megghiúsulása miatt az elhunyt Csobaji Józsefet akarná felelőssé tenni. Csobaji József várt mindaddig, míg a legkisebb remény is volt arra, hogy aki nála jelentkezik és földet akar a Radvánszky birtokból, annak szívesen átenged egy-egy darabot az eredeti általa fizetett vételáron.“

A buzgó riporternek sikerült megnyugtatni a közvéleményt, hogy Csobajon a nép és a föld viszonya körül nem volt semmi baj. „Csobajon minden csendes“ — írja néhány nap múlva a főtárgyalás befejezése után. Nincs tehát az évekig tartó és ilyen súlyos eseménnyel végződő harcnak semmi következménye. Nem kell kutatni tovább a dolgokat, a hatóság ne fárassza magát, nem kell korrigálni és jóvátenni semmit. Amit korrigálni és jóvá kellett tenni a külvilág előtt, megtette a riporter tolla.

Gyula beülhet nyugodtan a hatalmas Stein örökségbe. Azt ugyan nem sikerült elérnie, hogy Begre

Bélát tovább is fogva tartásuk, míg az ő pótmagánvadját letárgyalják. A bíróság Begrét szabadon bocsátotta, de a vizsgálati fogság hosszú hónapjai csöndes emberré tették, nem szervez több ellenállást a faluban a zsidó érdekekkel szemben, legalább is egyelőre nem lesz vele baj.

Feltűnő, hogy a zsidó sajtó milyen keveset foglalkozott a gyilkossággal és a perrel. A szenzációra mindig éhes körüli lapok csak rövid kis cikkekben adnak hírt az eseményekről. Pedig ezek ösztönösen megéreznek minden zsidó ügyet s rögtön exponálják magukat. Hogy mégis ilyen figyelmetlenül mennek el az ügy mellett, annak jelentősége van.

Ha tudták is, hogy az áldozat és a fivére zsidó, nem tekintették ügyüket a magukénak. A vádlottak magyar parasztok voltak és nem galíciai zsidók, mint például a tiszaezlári perben. Ha valami módon Csobaji Gyula került volna a vádlottak padjára, talán a tiszaezlárhoz hasonló nagy pert csináltak volna belőle.

De látták, hogy itt a zsidóságot nem érheti baj, a Steinok olyan mélyen beásták magukat a keresztény magyarságba, hogy támogatásuk fölösleges. Magyar és keresztény ügynek tekintették, látták, hogy magyarok vannak veszélyben s a köteles rövid közleményeken túlmenőleg nem érdekelte már őket az ügy. Annyit azonban mégis megtettek, hogy a Csobajiak nevét y-nal írták.

Valóban a legnagyobb keresztény és fajvédő lap írt legtöbbet és legrészletesebben róla. Ennek a lapnak a szerepén nem lehet eléggé csodálkozni. Kiküldött munkatársa nem a fajmagyar falu becsapott és meghurcolt népével vállalt közösséget. A vádlottak, a megtevedt, bűnös magyarok sorsáról, még a vád bebizonyosodása és az ítélet kihirdetése előtt is alig írt le vizsgáló mondatot. Mi akadályozhatta meg ebben? A kereszténysége vagy a magyarsága? Nem, egyik sem. Egyedül az, hogy maga is félvér zsidó volt és így könnyű volt a földesúr pártjára állani, aki egész zsidó volt.

Egyetlen lapban sem bukkant föl a több mint másfél évig húzódó ügyről közölt sok közleményben a Csobajiak eredeti neve egyszer sem. Nem, még a sokat idézett keresztény és fajvédő lapban sem. A fajvédő riporter figyelmetlenségét kárhoztassuk-e vagy Csobaji Gyula ügyességét dicsérjük?

Tény, hogy az általuk irányított közvélemény soha sem tudta meg, hogy a Csobajiakat Steinoknak hívták, sem azt, hogy nem magyarok, hanem zsidók. Nem tudhatta meg, hogy itt nemcsak a földesúr és a falu más-hol is gyakori, egyszerű összeczördülésének, hanem a magyar és a zsidó faj évtizedes küzdelmének véres következménye tört föl a gyilkosságban és, hogy ez a két faj küzdött tovább még évekig a tárgyalótermekben és azokon kívül is. Nem tudhatta meg az ellenforradalmi, antiszemita, keresztény, fajvédő, kommunizmust utáló közvélemény, hogy itt nem egyszerű és csak elítélendő osztályharc tragikus kirobbanásáról, hanem a zsidó faj elnyomó térfoglalásáról s a magyar faj önvédelmi harcáról is szó volt, mert akkor talán más vége lett volna az ügynek.

„A vármegyei és városi közéletben“ szerepet játszó „magasrangú tisztviselők“, „a nyíregyházi és megyei előkelőségek“, akikkel az ítélet kihirdetésének órájában megtelt a tárgyalóterein, nem vettek észre semmit. A nemzedékek nemcsak a Stein családban, hanem a faluban, a járásban és a vármegyénél is változtak. Az új nemzedék csak a „kastély urától“ tudott, akit megölt Begre Albert és öccséről Csoba.ii Gyula dr.-ról, aki „komor, indulatban égő sötét szemekkel“ figyelte a tárgyalást. a belőle kisugárzó „lobogó izgalom és haragos gyász“ álfíttötle az egész tárgyalótermet, aki „eltorzult arccal, fejét tenyerébe hajtva, görnyedve hallgatta végig a boncolási jegyzőkönyvet“ stb.

Ilyennek látta, aki ott volt, így értesült a dolgokról az országban minden olvasó. A jelenlévők és az olvasók maguk közül valónak hitték, vele éreztek sorsközösséget, magukban érte izgultak, őt védték, ügyét magukénak tekintették. Csobaji Gyula tehát beépült a magyar társadalomba.

Az álarc, amit oly sok gonddal s annyi ideig készített, a per folyamán kiállotta a nagy biztonsági próbát. Hibátlanak bizonyult. Az írói toll ezt az álarcot továbbította, tudósításban, riportban, sorokban és sorok között a lapon keresztül a fővárosba és az ország minden részébe.

Csobaji Gyula a gyilkosság után bevonult Csobajra. Nővérevel, aki igényt tartott a birtok egy részére, kিয়েzett, a földet mind magának tartotta meg. Több mint 1400 hold magyar föld, a rajta élő nép és a belőle élő két falu korlátlan ura lett.

De Csobaji Gyula kezén néhány év alatt szétzillett ez a nagy vagyon. Benne, a dinasztia utolsó tagjában mintegy fölhalmozódott az ősök minden rossz és kártékony tulajdonsága. Az elődökben ezek az erők a mások bőrén, a cselédek, a parasztok munkáján való meggazdagodást eredményezték, tehát valahogy zsidó szempontból még építő erőknek számítanak. Gyula föllépése egyszerre megállítja a gazdagodás iramát, a gazdaság életének irányát megfordítja és a romlás felé tereli. Benne a kártékony erők legyőztek minden egyéb tulajdonságot, teljesen fölszabadulva működnek s rövidesen fölemésztenek mindent, amit az ősök összehordtak.

Saját birtoka után a bátyjától örökölt csobaji birtokot kezdi emészteni költséges életmódja, melyet most már még nagyobb méretekben, még mutatósbab formák között folytat.

A mulatós mágnás, a gazdag vidéki dzsцентри álarcában jár-kei társadalmunk ama körében, ahol ezeket a multszázadbeli regényfigurákat ma is eszménynek re-intik. Nagy dáridókat, hajnalig tartó kártyacsatákat rendezett Csobajon, Tarcalon, Miskolcon. Többnapos vadászattal egybekötött orgiákat a birtokán. Szórta a magyar paraszt pénzét a pesti bárókban, lokálokban. Szórta a port a magyar urak szemébe. Ezek azt hitték, hogy Csobaji Gyulában kikelt a múlt, a régi gondtalan mágnás, vagy a vagyonokat sírva elvigadó dzsцентри tündököl közöttük s csapatostól szegődtek melléje és kísérték mindenüvé. Egyikük sem sejtette, hogy megjelenésével, barátságával egy zsidó emelkedését segíti elő.

A csobaji kastély kapui állandóan nyitva vannak. Az udvaron vendégek bricskái, hintói, autói állnak. Bent magas állású vidéki és pesti urak, vígkedélyű agglégények, a családí erkölcs alól magukat emancipált

úrinszonyok ülnek körül az asztalt, melyen a házigazda trónját Csobaji Gyula tölti be. Muzsikás, borgőzös, pezsgős éjszakákra a nagyúri aggregények és asszonyaikkal erkölceiket is otthonfelejtett családapák szórakoztatására eredeti pesti nőket, huszadrangú színésznőket, kőristalányokat hozat a szükséghez képest négyöt kocsival. Ő maga az uriasszonyokkal mulatozik.

A vendégek között sok a katonatiszt. A zsidó szereti a katonát maga körül, a saját érdekében mozgósítva tudni. A földesúr a tisztikarra mindig nagy súlyt helyezett. Ide is befurakodni, itt is hírnevet, barátokat és összeköttetést szerezni elsőrangú érdeke volt. Ezért sohasem mulasztotta el például, hogy hadgyakorlatok alkalmával a birtoka közelében táborozó hadsereg egész tisztikarát vendégül lássa. Egyébként titokban ellensége a rendtartó, fegyveres erőnek, pacifista, békeimádó ő is. Unokaöccsét például minden áron ki akarta szabadítani a katonai szolgálat alól s olyan erőszakosan járt el, hogy nagy igyekezete az ifjúnak karpaszományába került.

A vendégsereg természetesen csak ritkább időközben nagyobb alkalmakkor gyűlt össze. De egy-két vendég sohasem hiányzott a csobaji kastélyból. Egy művész, színésznő, színész, író, asszony vagy valaki mindig akadt, akit sikerült oda cipelni s hetekig ott tartani. Ezekkel azután a háziúr a legfesztelenebb életet élte.

Különös szenvedélye a meztelenség kultusza. Magános vendégeit rendszeren társasága olyan hajlamú tagjai közül válogatta, kikkel gyakorolhatta ezt a szenvedélyt. A kastélyban a hivatalos vagy egyéb ügyekben megforduló falusiak és mások is, gyakran látlak meztelenül heverő és járkáló alakokat, főleg nőket. Ezek a növénydek az utcára is kimerészkedtek, és tenyéryi nadrágokban valósággal tüntető felvonulásokat rendeztek a falusi erkölcsök ellen. Egy alkalommal, Iliikor a szomszéd' falu római katólikus plébánosa a kastélyban járt és át akart haladni valamelyik szobán, egy pamlagon heverő meztelen nő ezzel a megszólítással botránkoztatla meg: — Tisztelendő úr fogja, meg a lábam.

A pap undorral fordított hátat és rögtön eltávozót ebből a környezetből, mely még a reverendát sem tudja megkímélni.

Csobaji Gyula nem nősült meg. Aggregény maradt. A morál bátyája, a feleséggel, a gyermekkel a es¹ e.l. soha sem épült föl élete köré.

Farkas István református püspök a közelmúltban amikor a faluban a hagyományos püspöklátogatást végezte, a meglátogatott falusi családok közül természetesen ha más valláson is volt, nem hagyhatta ki a falu első földesurát sem. Csobaji Gyula a püspököt egy pesti növendége társaságában fogadta. Az egyházi emberek tudták róla, hogy nőtlen, hát igen kellemetlenül érezték magukat, le sem ültek, néhány percnyi zavart szóváltás után eltávoztak és egész nap, míg a faluban voltak. ezen szörnyülködtek.

Egy másik ilyen nő, akit sokáig tartott udvarában, egyszer kiment sétálni a faluba és fölfedezte a két leánytanítót. Azok persze nem mertek kikezdeni a földesúr kinttartójával, de a leány, talán megunt a öregedő jóbarát egyhangúságát, egy napon meglátogatta a fiúkat a saját lakásukon. Az éjszakát is ott töltötte. A földesúr itt találta meg s innét hurcolta el a szökevényt.

A bujaság nála olyan szokatlan formákat öltött, hogy erkölcsiségről vele kapcsolatban, a mi magyar fogalmaink szerint, nem beszélhetünk.

A falu más nagyurat alig lát. Csobaji Gyulát állandóan látja. így a fogalom az úrról, a nagyúrról az őbenne látottak után alakult ki a nép képzeletében. Elgondolhatjuk, milyennek képzeletében általában az urakat, mit tart erkölcsokről a falubeli parasztság, aki mindegyiket egy kissé Csobaji Gyulának látja.

A földesúr előtt nem a földbirtok, a pénz, a meggazdagodás, a hírnév, a társadalmi fölemelkedés többé a cél. Ezt már mind elérte s mindez, ha törekszik is még utána, ha ragaszkodik is még hozzá, csak eszköz mar, az élet m/inél tökéletesebb kielésére. A hedoinizmus élete ezen a fokán teljesen hatalmába kerítette, megszállotta, leigázta s kiölt belőle minden nemesebb, emberi célt. Borban, nőben, szenvedélyekben, az előkelő környezet napsütésében nem a szórakozást, hanem az önmagagyönyörét, a létezés mámorát kereste és találta meg.

Ennek az öncélú életnek a vitele csak teljes felelőtlenséggel egybekötve volt lehetséges. Ki is pusztult belőle a felelősség minden csirája. Teljes lelkiismeretlenséggel. közönnyel, félelem nélkül lépett át minden útjában álló, célját akadályozó emberi sorson, törvényen, emberi és isteni rendelésen, ha tudott. Ez a rajta eluralkodott veszedelmes felelőtlenség a legképtelenebb kísérletekre, tettekre, csalásokra, hazugságokra, bü-

nőkre és becstelenségekre vitte rá. S mindezeket, ha akadt rá vállalkozó, rendszeren nem személyesen, hanem másokkal végeztette el.

Élete fölül eltávolított minden felsőbb hatalmat és tekintélyt. Emberit és istenit egyaránt. Ő lett a legfőbb tekintélye önmagának. Ő lett az egyedüli ura, maga szabott törvényt az életének. így aztán ellentétbe került, kikezdett, kijátszott ha lehetett és pusztítani próbált mindent, ami rend, törvény, ami szilárd alap, életfeltétel az egyes ember és a közösség életében. Ez az elfajult természet féktelen szabadosságában kiszámíthatatlan veszélyt jelentett minden intézményre, minden emberre, mindenre, ami vele kapcsolatba került.

Az ilyen felfogással és szenvedélyekkel terhelt életforma megvalósítását ingyen nem érthette el. Vagyonokat emésztett föl néhány év alatt. A gyilkosság nagyon is korán történt ahhoz, hogy bátyja a falu elől elharácsolts Radvánszky-féle birtok vételárát teljes egészében kifizethette volna, s tehermentesen hagyhatta volna itt a birtokot. Gyula tehát némi adósságot is örökölt az 1000 holdnyi földdel. Azok az évek igen kedvezőek voltak a mezőgazdaságra. A gazdasági konjunktúra soha nem álmódott magas terményárakat biztosított akkor éveken át. Az adósságot játszva kifizethette volna. A pusztító erők azonban, amik benne teljes vitalításukhoz jutottak, képtelenné tették az építő munkára, az építő szándékok megvalósítására.

A több mint 1400 holdas birtok évi jövedelme nem volt elég arra, hogy a zsidó agglegény elfajzott természetének életmódját, fényűzését, szenvedélyei költségét kielégítse. Keze alatt a gazdaság produktivitása megszűnt, a birtok önmagát kezdte emészteni. Vélts vagy való értékére nagy kölcsönöket vett fel. Ma egymillió kétszázezer pengőnyi betáblázott teher nyomja.

Eddig 115 súlyos tételt tábláztak be rá a különféle budapesti és vidéki cégek, bankok, takarékpénztárak, hitelszövetkezetek, magánosok, az államkincstár stb.

Az Országos Központi Hitelszövetkezetnek és a kötelékébe tartozó miskolci Tisza jobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövetkezetnek 600.000 pengőnyi összeggel, a Nyíregyházi Takarékpénztárnak 180.000, az Államkincstárnak több mint 50.000, a Magyar Földhitelintézetnek 50.000. a Pátria Általános Biztosítónak 40.000 öszterreieher Oszkárénak 95.000, Szűcs Aladár nevű kiskorúnak 25.000 pengőnyi összeggel tartozik stb.

Nem untatjuk a felsorolással az olvasót. Csak a végeredményre mutatunk rá. Ez pedig az, hogy a betáblázott összegekhez hozzászámítva a be nem táblázottakat is, a birtokot értékének majdnem háromszorosáig sikerült megterhelnie.

Az összeköt telesek, az előkelő környezet, a földesúri álarc, a mágnás allűrök imitálása, a zsidó leleményesség. mind közrejátszottak abban, hogy felelős pénzemberek, intézmények vezetői, kisemberek érdekeinek szolgálatára alapított szövetkezetek behunyják szemüket és két kézzel tömjék a pénzt a földesúr zsebébe. Az adósságesinálás, a terhek fokozása közben az emberi gyengének kihasználására, a hiúságnak kielégítésére és a lelkiismeret elaltatására egy szép, valódi Esterházy-kocsi. egy-két hízott disznó vagy egyéb ajándékok szolgáltak. Hitele fokozására rábeszélőképességét, zseniális trükkök, ígéretek, szép hazugságok halmazát a felelőtlenség számtalan eszközt vette igénybe, mint aki jól tudta, hogy mindezekkel csak másoknak árthat, önmagának csak használhat.

Az anyagi lecsúszás nem ártott neki. A legmélyebb eladósodás idején is sikerült a felszínen, a csúcson maradnia s ott megtartania magát. Egyetlen bíróságnál az utóbbi öt év alatt körülbelül 100 pert indítottak ellene a hitelező bankok .cégek, s azok a magánosok, kiknek tartozott. Kereset, végrehajtás, fizetési meghagyások özöne nem tudta megingatni és lesöpörni a csúcsról. Mindig kivédte az ellene fölvonuló erőket. A védelem módszerei a pesti gettó rafinériái voltak, amiket vidéken még nem ismertek, úgyhogy, ezeket a földesúr eredményesen használhatta.

Valaki árverést tüzetett ki a birtokon lefoglalt tárgyakra. A földesúr alkalmazottai közül embereket bérelt föl és elkergettette velük a vevőt. Mire az árverezők megjelentek, nem volt vevő a helyszínen s az árverést nem lehetett megtartani. Egyszer a községházáról ragályos betegségre figyelmeztető vörös eédiflát hozatott, s az árverés napján kiragasztatta kapujára, hogy az árverező hatóságot céljától távoltartsa. Máskor zálogolási eljárást akart valaki végrehajtani nála. A sertés, a birka és a marhaállományt akarta lefoglaltatni. Erre ő előző éjjel egész állatállományát áthajtatta a szomszédos nagybirtok területére s e birtok kasznárjának minden tiltakozása ellenére ott tartatta, míg a veszedelem el nem múltott. Hogy a községházán a régi vezetőjegyzőt mennyire be tudta vonni és milyen eredménnyel használta föl a saját védelmében, arról más helyen lesz még szó.

A nagyobb hitelezők egyáltalán nem is kísérleteztek követeléseik behajtásával. Tudták, hogy a birtok nem ér annyit, mint amennyire meg van terhelve, vagy ha elárvereznék is, annyi felé kellene szétosztani a földért kapott összeget, hogy az még a betáblázott pénzintézeteket sem elégítené ki.

Azonnal kiderülne, hogy a kölcsönök folyósítása nem reális alapon történt. Kiderülne az akkori igazgatók felelőtlensége. Kiderülne, hogy a földesúr ajándékaikért; szemfényvesztéseiért, állandóan csillogtatott összeköttetéseire és barátai jól csengő nevére kapta a hatalmas kölcsönöket. Amíg azok ülnek a különféle pénzintézetek igazgatóságában és felügyelőbizottságában, akiknek közbenjárására a biteleket megkaphatta, nem érheti katasztrófa. Az igazgató és a vezérigazgató urak saját érdekükben, felelőtlen tettük leplezésére, maguk védik meg legjobban. Amíg az árverés nem történik meg, a bankok könyvelésében a folyósított hitelek aktívaként szerepelnek, s így mindenki előtt el van rejtve minden.

Számtalanszor látjuk és halljuk, hogy milyen könnyen, gyorsan és könnyörtelenül lehet végrehajtani, elárverezni, utcára kitenni, koldusbotra juttatni magyarokat, parasztokat, kis szatócsokat, gazdákat, iparosokat, vagy bárki mást. Csobajon is van erre példa bőven. A földesurat ilyen baj még nem érthette. Ő e tekintetben sem hasonlítható az országban senki magyarhoz. Neki minden áron élnie és virulnia kell. A társadalmi helyzet, amit elfoglal, az álarc, amit visel, a hitelezők, kiket félrevezetett, az adósságból való élés bámulatos rendszere, amit maga köre épített, biztosan tartja és élteti.

Mit művelt ezalatt legbensőbb műhelyében, a birtokán és a faluban?

A gazdaság anyagi lezüllesztése Gyula uralkodásától kezdve, alig egy évtized alatt bekövetkezett. Ez az idő a gazdaság alkalmazottaira soha nem látott, sehol nem tapasztalt kizsákmányolás, éhezés és egyéb testi szenvedések borzalmait hozta el. Ezek a szerencsétlen magyar páriák vágyakozva emlékeznek vissza a régi időkre, a régi magyar földesurakra, sőt még az öreg Steinra is. Úgy érzik, hogy az más világ volt, a régi urak emberek voltak, alattuk a gazdaságtól kapott bérből, napszámából, aratórészből, ha szükén is meg tudtak élni. E boldog, soha vissza nem térő élet emlékeiről legendák születnek és kelnek útra a faluban. Az idő megszépítette a jobbágyvilágot és a jelen szörnyüségéi közt

sokszor visszakívánják. Pedig tudjuk, hogy ez az életforma ugyancsak tele volt szenvedéssel. De hát a mai állapotoknál még ez is jobb, szebb és emberibb lehetett.

A gazdaságban a cselédek bére: 10 mázsa rozs, 4 mázsa búza, 8 méter fa, vagy ennek megfelelő tüzelő, 10 kg so, 1200 öl kukoricaföld, 8 pengő készpénz és lakás, tarthatnak egy tehenet és disznót amennyit akarnak. Ez a bér ugyan nincs sokkal alatta az uradalmakban általában fizetett cselédbéreknek. De a munka mennyisége, amit érte teljesíteni kell és különösen az a módszer, amit a bérfizetésnél állandósított, páratlanul áll az egész országban.

A bért negyedévenként kellene fizetni, s a földesúr negyedévenként nem fizeti. Ebben a gazdaságban hosszú évek óta a cseléd hiába robotol hajnaltól késő estig, hiába szántja, kapálja, kaszálja, hiába öntözi verejtékével a földesúr tiszai rónáit, kellő időben sohasincs mérés, nincs kenyér, nincs ruha, nincs pénz, nincs tüzelő. A családfő az asszonnyal és a sok gyerekkel ehersen, rongyosan, télen fagyos szobában vonszolja nyomorult életét.

A cselédek és egyéb alkalmazottak, még a gazda tisztak is egészen szokatlan módon vannak a gazdasághoz bilincselve. Szigorú parancsal tiltattak el a község lakosaival vagy bárkivel való bármilyen érintkezéstől. Ezzel az intézkedéssel mintegy gettószerűen körülsáncolta és elzárta a külvilágtól a birtokot. Ez az intézkedést is az örök zsidó sugalta és valósította meg, aki mindenütt gettót épít, ahol megjelenik.

Aki e gettó-gazdaság kötelékébe lép, teljesen ki van szolgáltatva, mintha pókhálóba került volna. Arra Ítéltetett, hogy a földesúr kiszívja belőle a vért és az életet. A csobaji cseléd csak a legvégső esetben, az éhhalál vagy a megfagyás előtt mer elmenni panaszra a község házára. Még így is rengeteg panasz jut ki a gettó-birtok meggyéin át a hatóságok és mások fülébe.

A gulyás nyár közepén kidőlt a tehenek mellől, ott hagyta az uradalmat, mert a 'konvencióját' nem mérte ki a földesúr idejében, úgyhogy heteken át éhezett családjával együtt. A vadórt télvíz idején, februárban, valami ürüggyel kidobta szolgálatából. Megszolgált béréből bennmaradt két rend ruha, két pár lábbeli, só, petróleum, rozs és szénjárandósága. Az inasát két évi szolgálat után, addig csak lakást, kosztot és ruhát kapott, elbocsájtotta s egy fillér bért sem adott neki. Ugyanekkor a többi cseléd nem állott mun-

kába, mert a gazdaság két negyedévi bérüket nem mérte ki, hónapokig kenyér nélkül voltak s annyira legyengültek, hogy nem tudták kézbe venni a szerszámot.

Egyik juhászának négy tagú családja és két bojtárja volt. Az első negyedévi konvenciót a gazdaság már októberben, az elszegődéskor köteles lett volna kimérni. Január közepéig, amikor már a második negyedévi konvenció is esedékes volt, a 10 mázsza búzából, mindössze két és fél mázsát kapott meg, de az is több apró részletben. A nehéz téli napokban hiába könyörgött élelemért. Hogy magát, családját és a két bojtárt megmentse az éhenhalástól, eladott az őrzésére bízott juhokból néhányat, mikor ezt a földesúr megtudta bűnvádi eljárást indított ellene s a lopás címén továbbra is magánál tartotta a bérét.

A híres vadászatokon a hajtók rendszeren csak a következő évi vadászaton kapják meg bérüket.

Egy cselédasszony tíz gyermeket hozott a világra. Az ura évekig nyögött a földesúr ígájában, míg végre megrágtta az ökör, kórházba vitték és meghalt. A földesúr az özvegyet rávette, tagadja le az illetékes hatóság előtt, hogy az ura, mint cseléd szolgált nála s akkor tovább maradhat lakásában, gyermekei munkát kapnak az uradalomban. Az asszony hitt neki s úgy cselekedett, amint mondta. így a hatóság nem kötelezhette kártérítésre. De a földesúr nem váltotta be ígését. A halott cseléd utolsó negyedévi bérét is magánál tartotta. — Halottnak nem fizethetek bért! — mondta az özvegynek, mikor már gyermekeivel együtt tántorgott az éhségtől és mikor egy kevés búzát kért tőle kölcsön, kikergette még a lakásából is. Tehenét pedig kiköttette az útra,

A kovács egy havi ingyen szolgálat után, mikor a munkadíját követelte, nem kapta meg, teljesen lerongyolódott, kénytelen volt otthagyni a gazdaságot. Ledolgozott munkabérét később és csak hatósági közbenjárásra tudta kierőszakolni a földesúrtól. Egyik cseléd apja tavasszal panaszolta a községházán, hogy a gazdaság még az előző évi utolsó részjárandóságot sem adta ki fiának, kenyér nélkül vannak a cselédek.

Az utóbbi években a cselédek nemcsak Csobajon, hanem a prügyi birtokon is többször lázadoztak és sztrájkba léptek a konvenciómérések elmaradása miatt. Prügyről több ízben csapatosan vánszorogtak át a cselédek Bájra, a gazdaság orvosához s közölték vele, hogy az éhségtől nem tudnak dolgozni. Egyszer az orvos az éhes népet a főjegyzőhöz küldötte s az a pa-

naszfelvétel után személyesen szorította rá a gazdaságot, hogy mérje ki a konvenciót. Más alkalommal már a főszolgabíró segítségét kellett igénybevennie a jegyzőnek is, hogy a cselédek éhen ne vesszenek.

Előfordult, hogy egy cseléd felesége nem tudta megszülni gyermekét. Az orvos kórházba akarta szállíttatni. Felhívta telefonon a gazdaságot, hogy mivel az asszonynak egy fillérje sincs, a törvény pedig előírja az uradalom ilyen irányú kötelezettségét, vitesse be és adjon tíz pengő előleget a rendkívüli költségekre. A földesúr nem adott egy fillért sem, nem vitette kórházba az asszonyt. Az orvosnak a községi jegyzőtől kellett kölcsön kérnie a pénzt, hogy az asszony el ne pusztuljon. Egy másik eselédasszony szülésénél is rendellenességek mutatkoztak s a bába elhívta az orvost. Az meg is jelent, de nem kezdhették hozzá a műtéthez, mert a szobában olyan hideg volt, hogy a víz belefagyott a tábla. Neki kellett a gazdaságtól tüzelőt kérnie, hogy befűthessenek a fagyos szobába s a műtét végre tudja hajtani.

A tél rendszeren megsokszorozza a cselédek szenvedését. Hideg szobában, fagyos végtagokkal üldögél a család apraja-nagyja a padkán s összegubózva egymást melengetik. A családapák nem tudják sokáig nézni ezt. Kérik a bérbé járó fát vagy egyéb tüzelőt a földesúrtól, de azt a feleletet kapják, hogy nem ad s azt a tanácsot, hogy ha fáznak, vegyenek tüzelőt onnét, ahol van.

A szegény cselédekben még él a becsület, nehéz megfogadniok a tanácsot, nehezükre esik a lopás, de a hideg napok s a a fagytól üvöltő gyermekek elviselhetetlen sírása, a szenvedő asszony nyelve kihajtja őket a havas határba, ahol kopasz akácok birkóznak a teli széllel. Baltáikkal nekiesnek s kivagdossák a másik szegény ember fáját. A följelentés, a büntetés őket éri, nem a földesurat.

A cselédeken kívül napszámosok, harmadosok, aratók és dohányosok is dolgoznak a gazdaságban. Ezek hajszálnyival függetlenebb elemek, van néhány hold saját földjük is, de ennek jövedelme nem elég a család eltartására. Ezért kell máshol is munkát vállalniok. A falusi társadalomban ez. a legszámottevőbb réteg. A falu távol esik minden jobb munkalehetőségtől. Tokajon, Tarcalon vagy még távolabb munkát vállalni nem kifizető, mert az ilyen munkára ráfizetnének. De egyébként is sok mindenütt a munkanélküli, a csobajiak benn szorulnak a faluban s aki nem kap

munkát a másik uradalomban, az a gettógazdasághoz szegődik.

Itt napszámosmunkát, harmadosföldet csak azok kapnak, akik aratási munkát is vállalnak. Ezeknek aztán a földesúr megtiltotta, hogy máshol dolgozzanak. Akár van a gazdaságban munka, akár nincs, a faluban kell tartózkodniok. Ha valakiről kiderül, hogy a munkanélküli napokon más helyre szegődött, kihúzzák nevét az aratók közül is s így elesik a nyári munkától. A gettógazdaság ilyen embertelen rendszabállyal biztosítja az állandó, olcsón kiszípolozható munkaerőt.

A napszámosokat hetenként fizetik. Szombat este emberek, asszonyok, gyermekek gyülekeznek a gazdasági iroda előtt. Várják a kemény munka híg bérét. A földesúr sohasem fizet a törvényesen megállapított napszámérék szerint. Most ezt a sérelmet elnyomja bennük a fáradtság és a várakozás bizonytalansága. Nem lázadoznak miatta. Csöndesen pipázgatnak s beszélgetnek. Mondogatják, mit vesznek majd a napszámából. Élelmet a következő hétre. Ez a legfontosabb, miért enélkül fölmondja a szolgálatot a test. Ha marad pénz, ruhát kap a rongyos gyermek, csizmát, hogy iskolába tudjon járni. Az asszony és a férfi hiányos ruházatán lógnak a foltok, azon is lehet segíteni. Adóba is fizetnek valamit. A legelőtársulatnál törlesztőnek a díjból, hogy szélnek ne eresszék a tehenet vagy a disznót.

Számolgatják mire, hova mennyi kellene s mennyi jut a pénzből. Elosztanak minden fillért, gondosan tömökődik a réseket, melyeket a bajok áradata szakított életükön.

Kinyílik az iroda ajtaja s egy gazdatiszt hangját hallják.

— Ma nem lesz fizetés, hazamehetnek!

Mintha villám csapott volna közéjük. Elhallgat minden száj, dermedt csend következik, de csak addig tart, míg be nem csapódik az ajtó.

Valaki elkezdi a káromkodást. Szitkok, átkok, az istenkáromlás válogatott szavai robbannak az ég felé.

Nem mozdulnak, nem akarnak hazamenni pénz nélkül. Egyre több dühvel idézik a Szentháromság tagjait és az összes szenteket.

Az ajtón újra kiszólnak s mikor az se használ, ki is jönnek többen a belső emberek, tisztartók, ispánok, béresgazdák közül. Némelyik botot szorongat marká-

ban. Ordítanak és nekiesnek a követelőző, fegyvertelen népnek. Kilökdösik, kihajtják, kiszorítják az udvarról s a nagykaput bezárják utánuk.

Odakint megáll és tovább zajong a nép. A közeli házakból kijönnek a parasztok. Tárgyalják, mi történt megint. Megint, mert nem először játszódik le ez a jelenet. Nemcsak ezt a hetet dolgozták át hiába. Majdnem mindig így járnak.

Elmondják egymásnak ismét, amit igen jól tudnak mindnyájan. Hogy könnyebb legyen a seb, ami soha sem forrhat be rajtuk, mióta ez a zsidó a földesúr. Kitergetik, hogy kinek hány „nappal“, mekkora összeggel s mióta tartozik. Akadnak bizony itt igen súlyos és régi összegek. Vannak, akiknek hetek, hónapok, sőt évek óta nem fizetett.

A napszámot hihetetlen rendszertelenséggel fizeti az uradalom. Rendes időben olyan ritkán kapják meg, hogy ilyen esetre alig emlékeznek. Sokan vannak, akiket nyári munkájuk után télen fizettek ki. De olyanok is akadnak, akikről végleg megfeledkeztek. Egyszerűen „kipipálták“ a nevüket s az összeget a nyilvántartóból, mintha már kifizették volna. A bért csak személyesen lehet felvenni. Ha valaki valami sürgős dolog miatt hozzátartozói közül küld el valakit érte, nem adják ki neki. A következő héten azután hiába megy személyesen az illető. Azt mondják, miért nem jött rendes időben, akkor volt pénz, most nincs. És személyesen sem kapja meg.

Néhány fuvaros is odavetődik s elmondja panaszatát, hogy még végtelenebb legyen a földesúr végtelen bűnlistája. Ezek lóval, (kocsival szolgálnak a gazdaságban s állandó elszámolásban vannak vele. Ez azt jelenti, hogy a földesúr állandóan tartozik s csak nagy ritkán vet nekik kisebb-nagyobb összeget.

A földesúr, hogy valamiképp szépítse kegyetlen bér uzsora rendszerét, azt szokta mondani, hogy az ő gazdasága „összevont munkabéreket“ fizet. Ez azt jelenti, hogy három-négy hetes, szóval nagyobb időközben adja ki a napszámot.

De ez a fizetési rendszer azt jelenti, hogy ugyanannyi ideig ingyen kell dolgozniok. Ezt senki sem bírja s a napszámosokra rátör az éhség. A csobaji munkás végtelen türelme még ezt is elviselné, ha az „összevont munkabéreket“ simán megkaphatná. De a csalásnak, a visszaélésnek, a kizsákmányolásnak olyan sokféle változatát hallhatja az ember a napszámosoktól, s a fuvarosoktól, hogy számontartani s följegyezni képtelen a toll.

A tömeg oszladozik. A gettógazdaság magyar páriái fáradtan s megcsalva kullognak szét az estében. Olyanok, mint a kifacsart citrom. A lé, az erő ottmaradt az uradalomban. Nem lesz pénzük ruhára, csizmára, élelemre és adóra. Húzhatják a következő héten az igát tovább s várhatják ráadásul a végrehajtót. A nyomor rajtuk keresztül terjed tovább és út tanyát a faluban.

A napszámosok közül kerül ki nyáron az aratók egyrésze. Ezeket kepeknek nevezik ezen a vidéken. Minden tizenegyedik kereszt a bérük s ez a kepe. A kepegazda szedi össze a bandát s ő köti a szerződést a gazdasággal. A kepek a rendes aratómunkán kívül két napi robotot is kötelesek vállalni. A cséplőgépet a keperész elcsépelésére csak így kapják meg.

A szerződésnek ez a pontja egy csomó visszaélésre ad alkalmat. A földesúr szeszélyből, vagy valami különleges szerződésellenes kívánsága miatt, mikor az ő gabonája már magtárban van, egyszerűen nem adja oda a gépet addig, míg a szeszélyes napok tartanak vagy amíg jogtalan kívánságának eleget nem tesznek.

Egy nyáron a kepek részét kihordatta a szántásra. Máskor nem akarta addig elcsépelteni, míg el nem vállalták és végezték a bükköny kaszálást is. A kepek természetesen ebbe nem mentek bele s csak azt kérték, engedje meg, hogy más gépjével csépelhessék el részüket. A földesúr kijelentette, hogy az ő gazdaságában idegen gép nem csépelhet. A kepek erre sem vállalkoztak a bükkönykaszálásra, mert az olyan rész volt, hogy semmi hasznuk sem lett volna belőle. A jegyzőhöz mentek panaszra. Az a szolgabíróhoz utasította őket, aki felszólította a csobaji elöljáróságot, hogy becsültesse meg a cséplés késése miatt esett kárt s három nap alatt végeztessék el a munkát. A földesúr csak erre a hatósági közbelépésre engedte be az idegen gépet birtokára.

Más nyáron, mivel a földesúr a munka bevégzése előtt semmi könyörgésre nem fizetett ki bért, az éhező kepek meglopták a gazdaságot. Néhány mázsa búza eltulajdonítása miatt tizennégy embert ültetett el hosszabb-rövidebb időre a járásbíróság. Ezek büntetésük kitöltése után hiába mentek hozzá visszatartott munkabérükért. A lopásban való részvétel miatt elkergette őket.

Volt olyan nyár, amikor a földesúr a tarlón szertehagyott kepekeresztekre, mielőtt összeszedhették volna, ráeresztette diszmófalkáit. Azok a kévék jórészt

szétszaggatták, a kalászokat felfalták s mire a képek észrevették, alig tudtak már megmenteni néhány kévét. Ezen a nyáron egész aratási munkájuk eredményéből alig vittek haza valamit.

A csobaji képek mellé más falvakból, más megyékből való sommásokat szoktak fogadni a nyári munkák elvégzésére. Főleg akkor, ha a csobajiakkal valami baj van, ha a faluban le kell törni a béreket. De különben is hasznosabbak, mert olcsóbban vállalják a munkát, megeszik a rothadt szalonnát is és nem ismerik a gettógazdaság különleges kizsákmányoló eljárásait. Az ilyen sommásokkal aztán valamivel embersegebben bánnak. Általában az idegen munkások fizetését rendesebb időben adják, hogy a következő évben is megkaphassák őket, Mégis majdnem minden évben más faluból, más megyéből kerülnek ki a sommások. Egy bandának elég egy nyár.

Mikor az ősz beáll, kunuricatörés, répaszedés idején, a harmadosok panaszától hangos a csobaji határ, Többnyire a birtok legrosszabb részein mérik ki a harmadosföldeket. Ami kicsi termést ez a rossz talaj fölnevel s mérleget, az is a legkülönbébb veszedelmeknek van kitéve. A mérésnél, akit lehet, megrövidít a földesúr. Aztán nem ad kocsit a termés behordásához. A szegény harmados termése addig hever a földken, míg egyszer megerednek az őszi ég csatornái s ömlik belőlük szakadatlanul hetekig az eső. Az utak sárrá áznak, nem lehet rajtuk járni üres szekérrel, hat ökörre se. A termés szétrohad, vagy megeszik a nyulak.

Megtörtént, hogy egyik harmadosa két kupac répáját az utolsó darabig szekérre rakatta s reggel, mikor a szegény magyar kiment a földre, hűlt helyét találta a termésnek, amiért egész tavasszal és nyáron kapálta a földet.

Hónapokon át járt a földesúr nyakára s kérlelte, hogy adja vissza a két kupac répát hiszen nem neki termelte, hanem a saját jószágjának, de nem tudta megkapni tőle. Végül a hatósághoz fordult. A főszolgabíró felszólította a helyi elöljáróságot, hogy igazítsa el a jogtalanságot. De a földesúr olyan nyugodtan és erősen ült a zsákmányon, hogy a hatóság se tudta soha visszaadni a szegény magyarnak.

A földesúr dohányt termelt a magyar államnak. Az erre szóló szabadságát arra használja, hogy az úgynevezett „dohányos családok“ sorsát örökös kálváriája.

rássá tegye. Ezek bért nem kapnak. Az évi termés bizonyos hányada illeti meg őket. Pénzhez, egész évi munkájuk eredményéhez egyszer jutnak minden évben, a dohánybeváltás idején.

A dohányosok érdekeit miniszteri rendeletek vélik. Az egyik ilyen rendelet kimondja, például, „hogy a dohány beváltási árának a dohányos részére eső része, bár a gazda kezéhez fizették ki, de azzal a gazda nem rendelkezik, azt köteles a dohányosainak azonnal kiadni“.

Az ország összes dohánytermelési kiváltsággal rendelkező nagybirtokosai e rendelet szellemében járnak el, másképp sikkasztást, a büntetőtörvénykönyv paragrafusaiba ütköző bünt követnének el. Csobajon a földesúrnak eszébe se jut megtartani a rendeleteket. Majdnem minden évben visszatartja a dohányosok pénzét. Egyszer a felét, máskor többet vagy kevesebbet, mindig annyit, amennyi éppen kell saját szükségletére.

Négy dohányos családnak az 1930. évi termés rájuk eső részéből, több mint 3000 pengőt vett el s használt föl saját céljaira a földesúr. A négy nagycsaládú szegény magyar panaszt emelt. Panaszuk évekig futott a különböző fórumokon, ügyük az egész megyében visszhangzó botrányvá nőtt már, mikor végre 1932. év végén hozzájutottak munkájuk eredményének töredékéhez. Ez az eset prűgyi birtokán történt.

A másik visszaélést csobaji dohányosaival követte el. Ezek 1936 évi terméséből 1200 pengőt tartott meg magának s ezt az összeget a következő évi termés árával együtt 1938 februárjában fizette ki. néhány nappal az előtt a vizsgálat előtt, amit saját kérelmére az alispán rendelt el ellene.

Egy dohányos néhány évvel ezelőtt meghalt. A földesúr a hátramaradt családnak járó dohánypénzt avval az ürüggyel tartotta vissza, hogy nem tudja, az örökösök közül melyiket illeti meg az összeg, hát ő azt bírói letétbe helyezi. Se ki nem fizette, se bírói letétbe nem helyezte soha. ¹

Az alkalmazottak s a dohányosok visszatartott pénzét szereti úgy feltüntetni, ahol ez szóba kerül, vizsgálat alkalmával vagy egyebütt, hogy az csak kölcsön. Nem önkényesen tartotta vissza, hanem saját, beleegyezésükkel maradt nála a pénz.

Az alkalmazottak közül eddig a kanászok adtak legtöbb ilyen „kölcsönt“ földesuruknak. Ezek a derék kanászok nevelik azokat a híres mangalicákat, amelyekkel a gazdaság több oklevelet nyert kiállításokon. Ők

hizlalják a földesúr dicsőségét és hírnevét. De ezen fölül mintha nem tettek volna eleget, ők adják mostanában a kölcsönöket is.

Vincze András (nevű kanászától megvett két disznót, az árát kölcsön kérte s csak akkor fizette vissza, amikor otthagyta a gazdaságot. Ugyanígy járt két disznójával Pásztor György nevű kanásza is. Ez aztán télre úgy lerongyolódott, hogy nem volt lábbelije, hetekig üldögélt otthon mezítláb és üzengetett a földesúrnak pénzéért, míg végre hozzájuthatott.

Az Erdős családnak tizenhat darab disznaját adta el a földesúr a magáéval együtt, hogy így előnyösebb árát kapjanak érte. Az előnyösebb értékesítés azonban nem a kanászoknak, hanem a földesúrnak vált előnyére, mert a 700 pengőnyi összeget ő tette zsebre.

De evvel a rablásszámba menő eljárással nem elégedett meg. Valóságos kölcsönt is kért a családtól, nem is egyszer. Eddig négy ízben mintegy 1600 pengőt zsebelt be tőlük.

Még ez sem volt elég.

Az egyik Erdős házat akart építeni. Megvolt a telek s rajta volt már a kő, a vályog s az egyéb szükséges építőanyag. Egy napon a földesúr kölcsönkérő kedvében kölcsönkérte a követ, a vályogot, minden más építőanyaggal együtt. Csak a telket nem vitte el. Az ma is üresen áll s a ház talán sohase épül föl rá.

A kanászok azonban egy idő múlva kimerültek. Újabban a béresgazdájától és egy falusi parasztembertől kellett kölcsön kérnie. A béresgazda szerencsétlenül járt tehene árát, 90 pengőt, a falubeli Gönde Miklós pedig 80 pengőt adott kölcsön a hatalmas földesúrnak.

A gazdaságban diplomás kertészek gondozzák a gyümölcsöst, a virágágyakat s termelik a különféle véleményyt. A kertészek az „urak“ közé tartoznak, de soruk nem; jobb, mint az utolsó cselédnek. Pedig a földesúr mindig szép tervekkel, ígéretekkel s nagy fizetéssel szokta odacsalogtani őket.

Egyik kertésze egész évi otléte alatt nem kapott fizetést. Abból élt családjával együtt, amit magával vitt. Az év vége felé már nem volt pénzüik, ruhájuk, kenyérük, világító és tüzelő anyaguk. Csak óriási adósságuk mindenfelé, úgy, hogy még az ágyneműiket is lefoglalták a hitelezők. Teljesen lerongyolódva hagyták ott a gazdaságot.

A másik kertész fiatalember volt, a főiskolát alig végezte el, mint vőlegény kapta a földesúr fényes ajánlatát. Pesti ember volt, nem ismerte a gazdaságban uralkodó állapotokat. Különben is a földesúr leendő anyósa előtt becsületszavával garantálta, hogy tisztességes megélhetést biztosít neki a birtokon. Ebben bízva megnősült s leköltözött Csobajra. Félesztendeig dolgozott és várta a fizetést. Sem a természetbeni, sem a pénzbeli járandóságát nem kapta meg, míg a birtokon volt. Kénytelen volt fölmondani és menekülni a fényes állásból.

A gettógazdaság gazdasztisztjei ugyancsak az urak rendjébe sorolhatók. A kultúráltabb elemek általában sokkal kevesebb ideig bírták a csobaji és a prügyi gazdaság különös levegőjét, szokásait és rendszerét. Nekik kell vezetni a gazdálkodást, fönntartani és kiszolgálni ezt a rettenetes rendszert.

Az utolsó kilenc év alatt harminchat gazdatiszt fordult meg a gettógazdaságban. Átlag tehát minden negyedévben változott a tiszt. Ki hosszabb, ki rövidebb idő alatt, de hamarosan megismerte az alkalmazottak kíméletlen kizsákmányolásán nyugvó rendszert, akiben egy parányi emberi érzés is volt, menekült mihelyt tudott.

A földesúr sűrű változásukat is visszaélésekre és a maga igazolására használta ki. Ha nem akart a cselédnek, munkásnak fizetni, azt mondta, nincs pénz, elvitte, elsikkasztotta a gazdatiszt. De följelentést sohasem tett ellenük. Számptalan esetben állította oda őket bűnbakul a munkások, a hatóságok és mások elé. Ők érintkeztek a cselédekkel, munkásokkal, akaratát ők hajtották végre. A földesúr a háttérben maradt s kibújt minden felelősség alól. Tudta, hogy a tiszt őt nem szolgáltatja ki, hiszen az állása, a kenyere függ tőle.

Arról, hogy velük valamivel emberibb módon bánt volna, nem tud a csobaji krónika. Az éhezés, szenvedés, sokszor még a testi bántalom is éppúgy kijárt nekik, mint a többi alkalmazottnak. A bérvisszatartás, a szörnyű fizetési rendszertelenség ugyanúgy sújtotta őket.

Kivételt csak azokkal a tisztekkel tett, akik többnyire a saját rokonságából kerültek a gettógazdaságba. Ezek természetesen egy húron pendültek vele mindenben, teljes megértéssel szolgálták a rendszert s leghűbb támaszai voltak.

A zsidó alkalmazottakon kívül voltak s vannak olyanok is, akikkel kissé emberibb modor bánt, de igen kevesen.

Erről a néhány emberről mondják, hogy „jó embere“, „nagy híve“ a földesúrnak. A legmerészebb, legelszántabb és a legszájasabb kortestípusú egyedek közül válogatja őket. Ezek rendszeren kapják fizetésüket, ha a belső alkalmazottak közül valók, a falusiak közül valókat pedig apró, többnyire értéktelen ajándékokkal is magához láncolja, hogy minél alkalmasabbak legyenek szomorú tisztük betöltésre, s valahogy föl ne lázadjon bennük az ember, a magyar, a kizsákmányoltakkal közösséget vállaló sorstárs.

Fizetésüket és az ajándékokat nem is annyira végzett munkájukért, hanem azért a különös szolgálatért kapják, amely abból áll, hogy a cselédség, a napszámosság s általában a falu hangulatát irányítják és a gazdaság érdekeit védik. Ezek a megvásárolt lelkű emberek mindig jóra magyarázzák, mentik, dicsérik még a legnyilvánvalóbb gonoszságokat is. Szóval a gettógazdaság külön igazságait hirdetik. „Nem olyan a helyzet s nem olyan a földesúr, mint amilyennek látszik!“ Ezt a tételt kell hangoztatniuk s bizonygatniuk a nép és sokszor még a hivatalos fórumok előtt is.

Ezek a földesúr titkos és nyilvános őrszemei. Valóságos kémrendszert alkotnak s behálózzák az egész falut. Ott ülnek a községházán, a képviselőtestületben, az egyháznál a presbitériumban, a kocsmában, bedugják orrukát a cselédlakásokba, a parasztok házaiba. Mindenütt szimatolnak, vigyáznak, fülelnek, hogy mit mond a nép, az előljáróság, az intelligencia, az egyház. Mit tervez, min gondolkodik, miről tárgyal, mit eszik, Mit iszik, hogyan viselkedik? Nemi szól-e, nem készít-e érdekei ellen valaki valamit? Azonnal jelentenek mindent s így a földesúr mindenről tud, ami a faluban történik. És még idejében megakadályozhat mindent, amiről úgy gondolja, hogy érdekeit sérti, befolyásolhat, megállíthat, leszerelhet, megfenyegethet és megbüntethet mindenkit, még mielőtt cselekedett volna elene valamit.

A faluban a gyilkosság után következő perrel kapcsolatban vert gyökeret az a tudat, hogy a földesúrral kikezdeni nem érdemes, mert úgylis csak neki lehet igaza. Hiába mennek a hatósághoz, a helybeli előljárókhöz, a járáshoz, a megyéhez, bíróságra vagy bárhová, a földesúr keze mindenütt eléri őket s elvesztik

ügyeiket. Azóta ezt a tudatot számtalan eset és tapasztalat erősítette meg. Emellett pedig ez a kémrendszer teszi a falut képtelenné bármilyen ellenállásra. Ez tartja életben s fokozza közöttük a földesúr legyőzhetetlen erejének és kikezdhethetlen hatalmának hiedelmét.

A földesúr kastélyának nyitott kapuja olyan, mint valami óriási szörny toroka. Betekintettem rajta s leírtam, amit láttam.

Más is ezt mondaná el a látottak nyomán!

Gombás Bálint egyszerű iskolázatlan tehetség, nagyon szegény magyar, becsületes és jó újságíró. Lapot szerkeszt és ad ki Büdsszentmihályon, nagy terhet vállalt: mindenütt a népi igazságot hirdeti.

A múlt év decemberében elvetődött Csobajra, betekintett a földesúr kapuján és megborzadt a „nagyságos úr által lelketlenül megsarcolt és megsanyargatott falu népének“ láttán. Cikket írt a „Magyar Vidék“ egyik számában, arról, hogy „lucernakaszálás, biikkönycsépelés, nyári és őszi napszámok és a dohánykertészek tavalyi járandóságai még ma sincsenek kifizetve Csobajji-Steiu Gyula gazdaságában.“

Szinte hihetetlen legendává nőtt suttoágások járnak szájról-szájra — írja, — hogy a cseléd nem kapja meg a konvencióját, a napszamos a fizetését, a summás a becsülettel megszolgált gabonabért és az élelmisszert, a szegény fuvaros a fuvardíját, a dohánykertész, a múlt évi dohánytermésért járó, az államkinestár által az uradalomnak kifizetett dohánybeváltási árat, stb. Részletesen is elmondja azután a kirívóbb eseteket, ismerteti a gazdatisztek sorsát, közli azoknak a névsorát, akiknek tartozik a gazdaság, szóval beszámol arról, amit becsületes magyar szemmel mindenki észre vehet a gazdaságban.

A földesúr a cikkből elsősorban becsületügyet akart csinálni, hogy egy kardcsapással, vagy golyóval örökre elnémítsa Gombás Bálintot. De mikor ez nem sikerült, följelentette az ügyészségnek s osztály elleni izgatás és rágalmazás miatt kérte ellene az eljárás megindítását. Sérelmét egy egész társadalmi osztály sérelmévé szerette volna fölfűjni.

Az ügyészség az izgatás miatti vádemelést megtagadta. a rágalmazás vétsége miatt pedig közérdek hiányában a vád képviselőjét nem vállalta. Pedig milyen

kifizető lett volna állam költségen lefolytatni az egész pert és az államhatalom segítségével leültetni Gombás Bálintot.

Így a földesúr magánúton, saját költségén volt kénytelen pert indítani.

A tárgyalás előtt, hogy legyen mivel igazát bizonyítani, vagyis a tényeket elferdíteni, az igazságot elásni s a bíróságot félrevezetni, egy műfogáshoz nyúlt: maga kért vizsgálatot a birtokán uralkodó állapotokra nézve a vármegyétől. Valószínű, hogy számított a vizsgálatvezetők jóindulatára. Csak így mertte megtenni ezt a lépést.

De, hogy mégis valami baj ne történjék, megfelelő előkészületeket tett. Itt is elmondhatná a fajvédő riporter, hogy „minden lehető eszközt“ megragadott és fölhasználta, hogy az „igazság“ kiderüljön, mint a bátyja gyilkosának kézrekerítésével kapcsolatban.

Elhozatta tanúknak Pap Barnát a régi, most nyugalomban lévő falusi jegyzőt, továbbá egyik régi tisztartóját, Fekete Győr Bélát, aki ma is leghűbb csatlósa, több vidéki sommásbanda vezetőjét, akikkel, látuk már, hogy miért bánt tisztességesebben a gazdaság.

A földesúr a tisztartóval készítette elő a csobaji tanukat. Ilyenformán „a tőle független községi alkalmazottakon, tisztviselőkön kívül csaknem mindenkit sikerült befolyásolnia és a felhajtott tanuk nagy számaival a vizsgálatot, mellékvágányra terelnie ... az általa felhajtott tanuk, sőt a vármegyei főjegyző által beidézettek is tanúvallomásukra bepreparáltak jelentek meg vallomásuk megtételére. Amikor a csobaji kisbíró ugyanis elindult a tanukat felhívni, mindenütt a sarkában jártak Csobaji Gyula úr megbízott emberei, akik aztán a tanút mindenféle Ígéretésekkel megfelelően előkészítették. Este pedig Csobaji Gyula úr naponként hívatta magához a napszámosokat és a munkások tömegét megfelelő megbeszélés végett.“ így írja le szószerint az előkészületet egy szemtanú. Ugyanekkor igen sok alkalmazott tartozását is kifizette, ami kétségtelen, hogy megint a vizsgálat előkészítéséhez tartozott, mert az az ember, aki valami kis összeget is megkapott, a többi reményében már nem vallott elene, bármilyen súlyos tényeket tudott is.

A vizsgálatnak a földesúr bejelentett kívánsága szerint igazolnia kellett volna azt, hogy a Gombás Bálint cikkében foglalt állítások valótlanok s hogy „épp az ellenkezője történik mindennek.“ Kérte ezenfelül

még „annak megállapítását, hogy a község és a környékbeli lakosság szociális helyzetével foglalkozik és e célból anyagi áldozatot hoz.“

Ma a szociális tevékenység hozzátartozik nagyjaink életéhez. Nagy urak, nagy asszonyok szívesen vesznek részt a társadalom elesettjeinek szociális gondozásában. A földesúr megirigyelhette őket. Egyszerre akart nyomukba rúgtatni és ebbe a szép szerepbe beugrani. Nem úgy, mint a magyar nagy emberek, küzdelmes évek munkája árán, hanem mindössze egy vármegyei vizsgálat alkalmával akarta megszerezni a szociális hírnevet.

De a vizsgálat valahogy balul ütött ki. A községi tisztviselők és néhány tőle függetlenebb falusi ember száját nem sikerült befognia. Ez a néhány szinte csodaszamba menő bátor és becsületes emberi száj sok kellemetlen igazságot kimondott. Csoda történt Csobajon. Igazságot mondtak az emberek. Valahogy olyan volt akkor az egész léggör, hogy még a többi jól előkészített tanú is elkottyantott egyet mást. Akik pedig ki akarták szolgálni a földesurat, azokról tudjuk, miért nem mertek igazat szólni.

A vizsgálat befejezése után két jó tanúja visszavonta mentővaliomását és új vallomást tett.

Az egyik Magyar József munkásgazda, a másik vitéz Imrei Ferenc számtartó volt.

A két új vallomás közül az utóbbi különösen fontos és értékes, mert a helyzet, a műhelytitkok pontos ismerete alapján a Vitézi Rend kötelékébe tartozó magyar ember felébredt lelkiismerete szólal meg benne.

„A vizsgálat alkalmával — mondja új vallomásában vitéz Imrei Ferenc — különböző kényszerítő körülmények miatt nem tudtam a való tényállást teljesen előadni, mert egyrészt csak a munkaadóm által feltenni kért kérdésekre felelhettem, másrészt pedig, mint a szolgálatban álló alkalmazott, a valóság széleskörű bemondásával azt a nélkülözésekkel, testi és lelki szenvedésekkel teli megélhetési lehetőséget is veszélyeztettem volna, ami ottani szolgálattal nekem és családomnak adva volt.

Most azonban, amikor ezek a gátló körülmények megszűntek, nemcsak a magam és családom, hanem a köz érdekében is hazafias kötelességemnek tartom, hogy én, aki 9 hónapon át benne éltem a magyarság egyete-

mét is sértő gazdasági módszerben, elmondjam a szomorú valót.“

Vitézi becsületére való hivatkozással vallja tovább, hogy az előljárási kedvezőtlen vallomása a valóságnak megfelel, sőt „azok a tényleges állapotokat csak enyhén és a külső, távollévő megfigyelő hiányos adataival vázolhatták“.

Első vallomásában a földesúr parancsára le kellett tagadnia, hogy panaszkodott az előljárási előtt. Most bevallja, hogy több ízben panaszkodott a gazdaságban lévő viszonyok miatt. Elbeszélte többek között, hogy „a szőlőmájhári tanyán (l'rügyön) 45 napszámot nem hajlandó a csomózást folytatni, miután napszá Dijukat hozszú ideje nem kapták meg . . . hogy a csobaji cselédeknek nincs mit enni, eddig is a saját földjükön termelt tengerit sütötték föl tengeri pogácsának és abból éltek, de már az is elfogyott. Az összes cselédség beteget jelentett, nem bírnak dolgozni, — mondja tovább — csak két emberem volt a sok jószág gondozására ...“

„De nekem magamnak sem volt mit enni, akkor már csak egy fél kenyérem volt odahaza, azt is Gutmann tarcali malomtudajdonostól kértem kölcsön!“ Ez is elfogyott, „de még mindig nem kaptam meg az uradalomtól az illetményemet, újabb kölcsönt így nem kaphattam, a szó szoros értelmében éhezünk, feleségem állandóan sírt, úgy, hogy a kisfiam mindig érdeklődött ennek oka iránt. Én pedig, aki mint 50 százalékos hadirokkant tértem haza, a gazdám részéről ért legdurvább bánásmód között, mérhetetlen testi és lelki szenvedések között, tehetetlenül néztem családom vergődését.“

Említette aztán, hogy egyszer hazatértekor a földesúr megkérdezte tőle:

— „Mi újság?“

Azt felelte rá:

— „Nagyságos úr kérem a cselédek igen zúgolónak, mert nincs nekik kimérve a komenció és így nincs nekik mit enni.“

— „Tovább! ez nem érdekel!“ — mondta ideges kezelegintéssel a földesúr.

„Arról is panaszkodtam akkor, hogy . . . amikor Csobaji valami miatt mérges volt, lehordva engem, rablónak, gazembernek, sőt még a cselédek előtt is hülyének nevezett, bent a dolgozószobában, olyan erővel oldalba vágott, hogy 11 napig hordottam oldalbordámon ennek az ütésnek a véraláfutásos nyomát. És amikor ezt másnap Komássy Károly tiszalöki adótiszt előtt... említettem neki, azt válaszolta, hogy:

— Máskor még a fejedet is szétütöm!”

„Orcapirulva mondom el most, mint vitéz, mint hadirokkant, aki sok viharos csatát átéltem, aki életemet és egészségemet tettem állandóan kockára és áldoztam egy jobb magyar jövőért, hogy ott kellett állanom megszegyenítve, megalázva, véraláfutásos bordával Stein Sámuel és Adler Rebeka fiának Csobaji Gyulának dolgozószobájában tehetetlenül“ . . .

„El lehet képzelni, hogy abban a gazdaságban, amelyben az enyémhez hasonló sorsa van a tisztnek, milyen állapotban vannak a cselédek. Milyen nagy megrázkódtatással folyhat ott a gazdasági munka, ahol a tisztnek állandóan a legfőbb teendői közé tartozik, a külsőleg tűrő, de belsőleg lázadó, éhező 50—60 tagit cselédséget, akiknek mintegy 100 családtagja van, türelemre, munkára s remire bírni és teljesen üresen álló pénztár és magtár mellett csak a jobb jövő reményével biztatni az éhségstrájkra induló cselédséget.“

Kilenczavi súlyos tapasztalatait így foglalja össze:

„Állásomat 1937 június 1-én foglaltam el, de első percben megrendítettek azok az állapotok, melyeket itt találtam és amelyekről szolgálatba lépésem előtt dr. Csobaji Gyula ellenkező értelemben nyilatkozott.

A cselédségnek csak részben volt kimérve, ezek állandóan a mérés felől érdeklődtek, azonban mérni nem volt miből és az 1937. év első negyedéről elmaradt konvenció hátralékot csak július II. felében mértük ki. úgyszintén a második negyedére járó mennyiséget is.“

„Ugyanakkor volt szolgálatban Pethő Károly intéző is, aki mindössze csak 3 hétig volt szolgálatban, mert az itteni állapotok miatt nem volt hajlandó tovább szolgálni.“

„A második negyedére járó só, szalonna, petróleum-járandóságot... csak később fizettük ki.. Akiknek pedig betegség, szülés vagy más okok miatt valami túlélvezményük állott fenn a gazdasággal szemben készpénzben, azoknak a szegődményes földön termelt tengerijüket a magtárba kellett szállítaniuk . . .“

Vagyis azt, amivel a cselédek tartoztak a gazdaságnak, levonták, de amivel a gazdaság tartozott a cselédeknek, azt nem mérték ki. „Kérték is a cselédek, hogy ne tegyék ezt meg velük, azonban gazdám, akinek a cselédség kérelmét tolmácsoltam, pilátusi gestussal utasított rendelkezésének fogatosítására.“

„Az 1937. III. negyedévi mérés rendes időben lett fogatosítva“, de néhány cselédnek akkor sem jutott rozs“. A IV. negyedévi mérés október elsején lett volna

esedékes, de csak a következő év januárjában és márciusában 4 illetve 6 havi késedelemmel történt meg.“

„Ezalatt a cselédek igen sokat éheztek, fáztak, nélkülöztek, sőt Majháton (Prügyön) január 4-én már megkezdték az éhségsztrájkot (vagyis sztrájkolni kezdtek az éhség miatt), akiknek Prügy község elöljáróságának jelentésére a főszolgabíró úr méretett ki . . . január 13-án Csobajon is beteget jelentettek a cselédek, miután dolgozni nem bírtak.“

A csendőrök egy nap, késő este végigjárták a cselédlakásokat.

Megállapították, hogy a cselédek este, munka után, a legnagyobb hidegben a családtagjaikkal kabátokban töltötték az estét és az éjszakát fűtetlen szobában.“ Azt is észrevették, hogy a cselédek éheznek, „mert még kenyérük sem volt, legnagyobb részüknél csak hajában főtt burgonya jutott az asztalra.“

Az előbb említett májháti éhező cselédeket, „akik nem akartak dolgozni, csendőrökkel való megveréssel fenyegette meg az itteni ispán.“ A cselédek emiatt panaszt emeltek a csendőrségnél. A tiszthelyettes tiltakozott a nevükkel való visszaélés ellen s megüzente a gazdaságnak, hogy a cselédeket ne bántalmazza senki, „mert, ha ez megtörténik, azonnal jelenti a főszolgabírónak.“

„Midőn március 7-én a vetési munkálatokat megkezdtem volna, a szőlőmájháti gazdaságból berendeltem 3 bérest, és 3 kocsist 6 lóval. A berendelt igák megjelentek ugyan, de sem a béresek sem a kocsisok nem jöttek, hanem az igákat egy kerülő és egy 9 éves fiúcska hajtotta be. Azt az üzenetet hozták a szőlőmájháti ispántól, hogy az ottani cselédek nem hajlandók bejönni dolgozni, míg ki nem lesz mérve a konvenciójuk.“

„Ezt az esetet Csobaji Gyula úrnak azonnal bemondtam telefonon Budapestre, aki azt válaszolta:

— „Had sztrájkoljanak, csak a sztrájkolókat tartsa nyilván.“

„Ugyanilyen állapotokat mutat a napszám, szakmány és egyéb munkabérek kifizetésére. 1937 július hó 4-én fizettem ki a csobaji ugyanez évi III., IV., V. és VI. havi napszámbéreket, majd a VII., VIII. és IX. havi napszámbéreket pedig 1937 október 8-án. Az ezen időtől fogva teljesített napszámokat, szakmánybért. fuvarosokat, valamint a feles dohánykertészeket, úgy az 1937, valamint az 1938. évre vonatkozóan, közvetlenül

a vármegyei kivizsgálás előtt 1938 február 2-én tudtuk csak kifizetni, de a napszámokat akkor sem teljes egészében.“

„Napszám kifizetéseknél mintegy 20 fillérrel állandóan kevesebbet fizettünk ki a hatóságilag megállapított legkisebb munkabéreknél. És, hogy ezt a gazdaság a vizsgálatnál leplezni tudja, Csobaji Gyula úr megbízott emberei arra igyekeztek rábírní a napszámok egyrészét, hogy a napszámon felül mindennap még egy kiló kenyeret és 10 dkg szalonnát is kaptak, sőt ezt maga Csobaji Gyula úr is, mint való tényt állította be a vármegyei Főjegyző úrnak. Ez azonban teljes egészében valótlan, mert a napszámok szolgálatom alatt, de tudomásom szerint azelőtt sem kaptak semmiféle szolgáltatót napszámjukon felül.“

„A major helyszíni vizsgálatánál Csobaji Gyula úr megállapítani kérte, hogy Török Mihály nevű bérese akkor is húst főzött ebédre“

Szándékosan elhallgatta azonban azt a nem közömbös körülményt, hogy nem a mi általunk mért vagy fizetett járandóságából, hanem (abból) amit, mint segélyt kapott, amikor Jugoszláviából kiutasították. Előző nap ugyanis 100 pengőt vett fel a községi pénztárból az ott kezelt segélypénzből. Mindezeket igazolni tudják a jegyző urak és az Előljáróság, akiknek nevezett előzőleg hetekig járt a nyakukra panaszolva, hogy segélyből pénzt utaljanak ki, mert másképp éhen fog pusztulni családjával együtt.“

„De ugyanilyen értékkel bír Papp Barna ny. csobaji körjegyző mentő tanúvallomása is. Köztudomású ugyanis, hogy nevezett fegyelmi vétkeisége meg le*t állapítva azért, hogy Slsobaji Gyulát jogtalan előnyökben részesítette, sőt nem egyszer segédkezett nyuj'oft neki abban, hogy az alkalmazottak járandóságait meg ne kapják .Az sem közömbös Papp Barna tanúvallomásával kapcsolatban, hogy nevezett tanú urat Csobaji Gyula úr látta el szállással és ellátással, amikor pedig a vizsgálat befejezésével hazafelé ment, egy szíifü paszulyt, jó darab szalonnát, kolbászt és egy nagy demijon bort kapott a gazdaságtól.“

„Itt a cselédeknek sem vasárnapjuk, sem semmi féle ünnepnapjuk nincs, úgyhogy ezeknek a magyar páriáknak a vasárnap Isten dicsérete és a nemzeti ünnepek hazaszeretete iránt egy szikrányi fogékonyáguk sincs.“

Vitéz Imrei Ferenc azzal a tudattal tette meg ezt a vallomást, hogy nemcsak magának, hanem szerencsétlen sorstársainak „a valóságos rabszolgaságban élő cselédeknek“ érdekeit is szolgálja. Végül kifejezést ad annak a meggyőződésének, hogy „az ilyen nagybirtokot, ilyen földesúr mellett fenntartani egyáltalán nem közérdekű“ dolog.

A vizsgálat hosszú jegyzőkönyve és ez a vallomás is Borbély szabolcs megyei alispán elé került. Az alispánnak más véleménye lett, mint vitéz Imrei Ferencnek. Az alispán mindent a legnagyobb rendben találhatott, mert a földesurat fölmentette s a gettógazdaság fenntartása mellett döntött.

„A vizsgálati iratok szerint — mondja az alispánt véghatározat — nem került fel olyan adat, melyből dr. Csobaji Gyula részéről a munkások munkaezejének jogosulatlan kihasználására azaz munkauzsorára lehetne következtetni . . . nem emeltek panaszt abban az irányban, hogy cseléd vagy munkabérüket nem kapják meg . . . így mivel sem hivatalból üldözendő vétség esetét fennforogni nem láttam, sem magánjogi panasz nem tétetett . . . panasz nemlétében intézkednem nem lehetett.“

Ez a vakság gyógyíthatatlan.

Az újságíró, a tisztartó és e sorok írója is napvilágra hozott a földesúr gazdaságának sötét tüköri közlő sokat. Hogy a titok mily garmadája maradt még benn, arról akkor győződhetnénk meg, ha egyszer minden ott élő magyar megnyithatná a száját.

Erre azonban az ilyen alispánt határozatok után nincs semmi remény. Az alkalmazottak serege és a csobaji nép sohasem mondhat igazat, amíg urának tudja a földesurat.

A falu földjének és a földesúri hatalomnak zsidó kézbe kerülése után a falusi közigazgatás sem vonhatta ki magát a zsidó befolyás alól.

Miben nyilvánult meg s milyen eredményeket hozott a zsidó befolyás a községi közigazgatásban?

A Stein-család tisztában volt a falusi jegyzők fontosságával. Nagy gonddal ügyéit arra, hogy a község élére neki megfelelő emberek kerüljenek, ezért csak olyan jegyzőt pártolt, támogatott és túrt meg, aki érdekei szolgálatát minden feltétel nélkül hajlandó volt vállalni és végezni.

A Stein-család szolgálata mindig jogellenes és antiszociális magatartást követelt a falusi jegyzőtől. Azokat a tisztviselőket, akik erre nem vállalkoztak, tiszta erkölcsű, ellenálló jellemek és a népi érdekek védelmezői voltak, a család megtámadta és kipusztította a faluból. Sajnos ez a törekvés többnyire sikerrel járt. Legnagyobb eredményeket itt is a család utolsó tagja, Gyula produkált. De az ő föllépése előtt a községi közigazgatás már régen a családja nyomása alatt állott.

Az első jegyző, aki e nyomás alatt megtört, Pap Barna volt.

Egész fiatalon, jegyzőgyakornokként került a községbe. Gyöngé akaraterejű, könnyen hajlítható természetét hamar felismerte a Stein-család és a pártfogásába vette. Kigyomláta belőle a becsületességet, az ellenállóképességet és a jellem az akaraterő amúgy se valami bőséges ajándékából semmit se hagyott benne. Néhány év múlva, mikor már elég sok tanúbizonyságát adta annak, hogy hozzá asszimilálódott, megválasztatta vezetőjegyzőnek s ettől kezdve teljesen igájába fogta.

Amint ezt a saját nevelésű embert a község élére állította, nem volt többé baja a község házán az adókkal, illetékekkel stb. Pap Barna elintézt mindent. Rá lehetett venni a község, a nép és az állam érdekeivel homlokegyenest ellenkező cselekedetek véghezvitelére is.

Jöhetett háború, forradalom, antiszemitizmus, magyar tájvédelem, kereszténykurzus, reformkorszak, bármilyen szellemi áramlat és politikai változás. Pap Barnát a család olyan tökéletesen asszimilálta, hogy semmi sem tudta kimozdítani szolgálatából. A forradalom alatt a falusi forradalmi tanács első dolga az volt, hogy felfüggesztette állásából és el akarta csapni, mondván, hogy, „ha a szekér új, hát a rúdja is legyen új.“ De egy hónap múlva már újra elfoglalta állását.

Csaknem harminc éves szolgálatát alatt ennél nagyobb baj a család mindenre kiterjedő s mindent fedező meleg védőszárnya alatt alig érte, néhány évvel ezelőtt csak óriási erőfeszítéssel sikerült kiszakítania onnét és nyugdíjaztatnia a felsőbb fórumoknak. A közigazgatást teljesen érdekeinek megfelelően irányította, a községháza, a jegyzői iroda a gettógazdaság fiókin-tézménye lett.

Pap Barna tisztviselőtársát is igyekezett megnyerni a Steinok érdekeinek. Bevezette büvkörükbe, szennyes ügyeikbe, vezetőjegyzői hatalmánál fogva különös szolgálatát kiterjesztette rájuk is. Keze alatt aztán lassan ugyanolyan hűséges csatlósokká váltak, mint amilyen ő volt. Akik pedig ezt a szerepet nem vállalhatták, azoknak menniük kellett a községből.

Az első ember, aki nem engedte erőit zsidó iga elé fogatni, a Steinok beköltözése után negyven esztendő múlva tűnt föl a községi tisztviselők között.

1924-ben került Pap Bánná mellé adóügyi jegyzőnek Borús Sándor, tartalékos hadnagy, vitézség! éremmel kitüntetett frontharcos. Bátor, művelt, tiszta erkölcsű magyar volt.

Az országban a kereszténykurzus végét járta, a zsidóság forradalmi szerepét kezdték elfelejtetni. Pesten már ismét a tenyerén hordozta a magyar társadalom, élén Bethlen István miniszterelnökkel az egész zsidóságot. Vidékre ez az új szellemi áramlat még nem jutott el. Borús Sándorban élénken élt a zsidó forradalom minden gazsága. Csobajon rögtön észrevette, hogy itt az új idők semmi változást nem hoztak, sőt a Stein-család egyik tagja, József éppen új magyar föld birtokbavételére készül.

Meglátta szennyes kezük nyomát a községi közigazgatásban, melyet akkor már a panamák örvényei közé hajtottak. Meglátta Pap Barnát, a szomorú magyar figurát, aki már évtizedek óta benne volt a községi zsidó érdekhálózat elszakíthatatlan szálaiban. Meglátta

a zsidó uralom alatt nyögő, magámaradt népet, mely akkor indult harcra utoljára a Radvánszky-féle föld megvásárlásával kapcsolatban a szabadságért, a földért s az évtizedes zsidó diktatúra ellen.

Jelleme, világnézete arra predestinálta, nem úszhatott együtt Pap Barnával a közigazgatás szennyes habjaiban, magyar faji öntudata tiltakozott az ellen, hogy megtagadja fajtáját és zsidó igába hajoljon. Megakarta tisztítani legalább a maga területi, az adóügyeknél a közigazgatást. Nem tett ő semmi különöset, csak hivatali esküjéhez, a becsülethez és a rendhez ragaszkodott, ugyanazzal a mértékkel mért a parasztoknak és a zsidó uraknak egyaránt egyszóval, demokratikus szellemet, valódi demokráciát akart megvalósítani Csobajon.

Ahol pedig tehetete, a nép érdekeit támogatta. Nem tudta tétlenül nézni például a nép tehetetlen küzdelmét a Radvánszky-féle birtokért. Melléjük állott, segíteni akart rajtuk. Saját költségén fölutazott Budapestre a báróhoz s kérte, hogy birtokát ne Stein Józsefnek, hanem a parasztoknak adja. Évtizedek óta egyetlen ember volt, akiben bízott, akit szeretett a esobaji nép apraja nagya.

Magatartásával kihívta maga ellen az ártó szellemeket, a népi érdekek eltipróit: Pap Barnát és Stein Józsefet. A nagyobb gyűlölet a jegyzőnek a nép mellé állása miatt Stein Józsefben forrott. Megkezdte aknamunkáját a neki nem megfelelő közigazgatási tényező ellen, de nem fejezhette be, mert amint tudjuk, a földbirtok körüli harcok közben agyonlőtték.

De Pap Barna a helyén maradt. Stein József helyére pedig Gyula állott. Neki még sokkal nagyobb tervei voltak a közigazgatással s tudta, hogy, ha bátyjának is útjában volt, neki még inkább ott lesz. Gondolkozás nélkül folytatta eltávolításának feladatát. Följelentette, hogy, vele szemben hivatali hatalmával visszaél, elfogult és gyűlölködő magatartást tanúsít, hogy más adózóknak meg nem engedett kedvezményeket nyújt, stb.

A fegyelmi eljárás azonnal megindult.

A nyíregyházi pénzügyigazgatás vizsgálatot tartott s kiderült, hogy a földesúr följelentése hazug koholmány. Borús Sándor minden ügyben, mindenkor pártatlanul és szabályszerűen járt el.

Ezzel azonban nem zárult le az ügy, mert a földesúrral egyidőben, hogy minél biztosabban célt érjenek, Pap Barna is följelentette Borúst, hogy nem köszön tisztességesen, magatartása kihívó, túlságosan népszerű akar lenni, a Radvánszky birtok eladásánál engedély nélkül közbenjárt a bárónál a nép érdekében slb.

Borús Sándor védekezett. Föltárta a földesúrnak a falura nézve veszedelmes magatartását és Pap Barna szennyes ügyeit. Nem ért el vele semmit, a felsőbb fórum nem neki hitt. Az alispán őt ítélte el, de csak csekély pénzbüntetéssel sújthatta. A jegyző ezt megfellebbezte és ez alól is fölmentették, de csak majdnem egy évtized múlva, 1935-ben.

A földesúr a vad hajsza közben egyszer kijelentette: „Borús nem követett el semmiféle fegyelmi vétséget, de nekem presztízskérdésem, hogy ő Csobajról menjen, részben, hogy a falu respektáljon, részben pedig, hogy a jövőben féljenek tőlem a jegyzők“.

A fegyelmi út járhatatlanná lett. De volt még egy eszköz az alispán kezében, amivel tönkre tehetette s a földesúr nem nyugodott addig, míg ezt is kézbe nem vétette vele. Az alispán a jegyzőt 1928-ban „B“-listára tette.

A fegyelmi véghatározat indokolása, mely alapjául szolgált ennek a könyörtelen tettnek, igen különös adatokkal van tele. Lényege az a koholmány, amit a földesúr és Páp Barna költött. Kimondja, hogy vétkezett az adóügyi jegyző, mert magatartása feletteseivel és a földesúrral szemben nem volt kielégítő, népszerűségével felettese tekintélyét veszélyeztette stb.

Ez a veszedelmes magatartás abban nyilvánult meg, hogy a jegyző a földesúrral szemben is érvényesítette a főnálló pénzügyi jogszabályokat, az adót rajta is be akarta hajtani. Veszedelmes népszerűsége pedig a birtokeladáskor keletkezett a népi érdekek „engedély nélküli“ szolgálata közben és nem is fölöttesének tekintélyét, hanem egyedül a terjeszkedő zsidó akaratot, veszélyeztette.

Ezért kellett elbuknia. Ő lett a faluban a második áldozat.

Az adóügyi jegyző meghurcoltatásának súlyos következményei lettek. A felfüggesztés, a helyettesítés körülbelül 8000 pengővel terhelt meg a kis községi háztartást. Ez az óriási összeg a szegény adózók vállára nehezedett. A közterhek hihetetlen magasra szöktek.

Az akkori pénzügyi szabályok szerint a községek 50%-os pótdónál többet nem vehettek ki. Csobajon ezzel szemben 100—150%-os, sőt még ennél is magasabb pótdót fizettek ezekben az években.

Ilyen állapotok közé került a faluba segédjegyzőnek, az adóügyi jegyző munkakörébe, Varga József.

Méltó utóda lett Borús Sándornak mindenben. Szilárd erkölcsi alapon álló fiatalember volt. A magyar erények közül különösen az igazságszeretet nőtt naggyá benne. Varga József a magyar falusi jegyzők mintaképe lehetne. A Borús után árván maradt nép új támaszt talált benne. Sorsa is majdnem az lett, mint elődjének. Előtte már ott volt a szomorú példa. Tudta, kik közé került Csobajon. Semmi baja sem történt volna, csak meg kellett volna szoknia a környezetet, csak el kellett volna altatnia lelkiismeretét s be kellett volna állni a földesúri érdekek szolgálatába. Pap Barna mellé. Aranyélete lett volna Csobajon. De nem tehette meg ezt, mert belé más törvényt írt az Isten keze. Hamar megérezte, hogy környezetével nem vállalhat közösséget, nem oldódhat föl benne. Egyedül kell maradnia és csak úgy állhat meg a gonoszok társaságában, ha hajszálnyira hú marad önmagához.

Nem kellett sok idő neki se ahhoz, hogy észrevegye a földesúr, Pap Barna és a falusi nép elesettsége között lévő szoros kapcsolatot. Nem maradhatott titok előtte, hogy a község abnormálisan magas pótdót fizet s ugyanakkor a földesúr adófizetési kötelezettségének évek óta nem tesz eleget. Négy öt évre visszamenően tartozott körülbelül 30,000 pengővel. (Ma három községben kb. 60.000 P hátralékos köztartozása van.) Ugyanakkor a kisgazdaktól, a törpebirtokosoktól és a napszámosoktól az adót az utolsó fillérig behajtották.

A nép nagyrészének nem volt pénze, akiknek pedig lett volna, mind arra hivatkoztak, hogy ha a földesúr nem fizeti, hát tőlük se követeljék az adót. Nyíltan beszélték már akkor a faluban azt is, hogy a községi tisztviselők szabálytalanul kezelik, saját hasznukra fordítják az adózók pénzét. Ez az anarchia az amúgyis gyöngye lábön álló adómorált teljesen tönkretette.

Varga József igazságérzete föllázadt a törvénytelen állapot láttán s hozzáfogott a bajok orvoslásához. Először is ráakarta szorítani a földesurat az adófizetésre. A pénzügyigazgatóság segítségére jött egy rendelettel, amely végrehajtást írt elő óriási adóhátraléka miatt.

Az ügy lebonyolítása Varga hatáskörébe tartozott, és ő ki is tűzte az árverést a nyíregyházi állatvásártérre. Ismerte már a földesúr védekezési trükkjeit, ezért, hogy szándéka meg ne hiúsuljon s az államkincstár érdekén ne essék újabb csorba, az árverési hirdetményt közzétette a Nyírvidék című napilapban is.

Az a többszertendős kíméletlen hajsza, ami ezt az intézkedést követte s az a bámulatos kitartás, ahogy Varga József állt a talpán, valóságos hősköltemény. A gonosz és a jó, az erkölcs és a bűn késhegyig menő, mesének tetsző, de sajnos, valóságos hősi eposza indult el a kis tiszamenti faluban.

Az árverési hirdetmény megjelenése napján öszszegyűltek a gonosz erők s munkába állottak Varga József ellen.

A földesúr irodájába rendelte Pap Barnát és a községi bírót. Nyilatkozatot szerkesztettek a hirdetmény megcáfolására. Másnap Pap Barna és a bíró aláírásával, a község hivatalos pecsétjével ellátva meg is jelentették ugyancsak a Nyírvidékben. Azt állították benne, hogy a földesúr adóügye már régen rendeztetett, az árverés az előjáróság megkerülésével, minden törvényes alap és indok nélkül lett kitűzve.

Az árverés elmaradt.

A földesúr gátat akart emelni a jegyző várható újabb erélyes intézkedéseinek, meg akarta fölemlíteni, hogy többé ne követelje tőle az adót. Följelentette, hogy haragból, gyűlöletből, szabálytalanul járt el vele szemben.

Vargának tiszta volt a lelkiismerote. Önként kérte a fegyelmi eljárás megindítását a vármegyétől maga ellen. A vizsgálat után a szabolcsi tisztifőügyész vádat nem emelt, hanem megállapította, hogy „a fegyelmi eljárás alatt lévő tisztviselő felettes hatóságának utasítására, törvényes hatáskörében, a kincstár jogos érdekeit figyelembevéve szabályszerűen járt el a többévi adóval tartozó feljelentővel szemben, ezen magatartása pedig az 1927 évi XXX. te. 76. paragrafusának 1. pontjába ütköző fegyelmi vétség azon tényálladékat, hogy hivatali kötelességét megsértette vagy hanyagul teljesítette, meg nem valósítja, — ellenkezőleg, amelyet bizonyít, hogy a hivatali kötelességét pontosan és lelkiismeretesen teljesítte.“

A tisztifőügyész leszögezte azt is, hogy az előjáróság cáfoló nyilatkozata teljesen hazug tényeket tartal-

maz. A földesúr az árverés kitűzéséig semmit sem fizetett.

Az elsőfokú fórum felmentette Varga Józsefet.

A földesúr erre Pap Barnával összehívatta a képviselőtestületet. ígérekkel, fenyegetésekkel rávette a parasztokat, hogy az ítéletet fellebbezzék meg.

A földesúr nagy nyomása alatt a képviselőtestület meghajolt. Ebben mutatkozott meg a negyvenéves zsidó diktatúra elképesztő eredménye. A falusi parasztok legjava foglal helyet a képviselőtestületben és a zsidó asszimiláció itt is eredményes volt. Rá lehetett venni őket arra, hogy elítélését kérjék érdekeik védelmezőjének, annak a jegyzőnek, aki az egész községet sújtó óriási adóhátralék behajtására, terheik enyhítésére, a falu anyagi helyzetének javítására törekedett. Micsoda óriási hatalmat érezhettek a földesúrnban, hogy önmaguk ellen vétő tettekre vállalkoztak? Hogy a bajok okozóját megvédték, és a bajok orvoslóját tönkre akarták tenni ők is?

Fellebbezésüket azonban a Közigazgatási Bíróság fegyelmi válaszmánya elutasította és az elsőfokú felmentő ítéletet jóváhagyta.

A földesúr még ezt is megfellebbeztette velük. De a legfelsőbb fórum helybenhagyta a felmentő ítéletet.

A fegyelmi eljárás ideje alatt Vargát a főszolgabíró „szolgálati érdekből“ kicserélte a lizsaladányi segédjegyzővel

Varga tudta, hogy az életfogytiglan megválasztott tisztviselőket akaratuk ellen, de még saját kívánságukra sem lehet egyik községből a másikba áthelyezni. Szembeszállt tehát a törvénytelenességgel, úgy, hogy egy hónap múlva a főszolgabíró kénytelen volt rendelkezését megsemmisíteni.

A jegyző visszatért a falujába. Az idegen helyen való tartózkodás 200 pengőjébe került és azt egyedül kellett megfizetnie, mert a vármegyei számvevőség a főszolgabíró jogtalan rendelkezése miatt keletkezett kiadásokkal nem terhelhette meg egyik községet sem.

A földesúr bekötötte a főszolgabíró szemét is, úgy, hogy annak eszébe sem jutott, hogy eltávolítsa a községből Pap Barnát, aki a zsidó érdekeknek már évtizedekkel előbb kaput nyitott és rúdul bemoeskolta magát azokkal a panamákkal, amiket a Sfeinok védőszárnyának midenbatóságában bízva, bámulatos nyugalommal halmozott össze évről-évre.

*

A gonosz erők a háromszoros kudarc után is folytatták a „szent háborút“ a jegyző ellen.

Pap Barna a földesúr sugallata alatt a legdurvább, bánásmódban részesítette Varga Józsefet, hogy önkéntes távozásra kényszerítse. De a jegyző nem akart elmenni a községből. Tudta, hogyha ő távoznék, nem lenne többé senki, aki útját állja a népi érdekek sárbatipriisának. .lobban szerette még a megtevőd! és többször ellene fordult falut is a saját nyugalmánál és tovább harcolt érte.

A földesúr és Pap Barna naponként hangoztatták előtte, hogy milyen kitűnő összeköttetések vannak a megyénél. Fölszólították, hogy távozzék szépszerével a községből, mert még ha százszor neki lenne is igaza, tönkre fogják tenni ugyanúgy, mint az elődjét. Pap Barna meg is fenyegette, hogy ha a földesúr érdekében elkövetett szabálytalanságait tudomására hozza a fölöttes hatóságoknak, „előtte megy a másvilágra“.

Varga ezt a fenyegetést bejelentette a főszolgabírónak, az jegyzőkönyvet vett fel az esetről és Pap Barna ebben elismerte, hogy életveszélyesen megfenyegette. De semmi különösebb baja nem történt miatta.

Varga túrta a túrhetetlen állapotokat és védekezett, ahogy tudott. Jogerős felmentése után a főszolgabíró fölhatalmazása alapján följelentette Pap Barnát a Nyirvidékben közzétett hamis nyilatkozatért, rágalmazás és közokirathamisítás miatt.

Az ügyészség megindította az eljárást, megállapította, hogy ezek a bűnök hivatalból üldözendők, nem pedig fölhatalmazásra. Az eljárást csak abban az esetben tudja folytatni, ha a főszolgabírótól megfelelő felhatalmazást kap a rágalmazás miatti eljárásra. Ezt az iratot a főszolgabíró nem adta ki Vargának. Pap Barnát hivatalból sem üldözték, az eljárás megakadt és meg is szűnt. Nem ért célt azzal a feljelentésével sem, melyet a földesúr ellen adott be hatóság előtti rágalmazás miatt. A járásbíró a földesúralt felmentette. A jegyző sehol sem talált védelemre. Zaklatásáért senkin se tudott elégtételt venni.

Tehetetlenül állott szemben a gonosz hatalmakkal. De igazságtudata nem engedte csüggedni. A községből nem akart eltávozni addig, míg ügyei nem rendeződtek. Hiába szerkesztette Pap Barna egymásután a följelentéseket, hogy a jegyző az aktákon az ő aláírását nem iktatja le, hogy sértő módon szokott köszönni, hogy rendelkezéseit nem teljesíti, hogy túlzott önérzete miatt nem tud együtt dolgozni vele stb.

Ezek a vádak alaptalanok voltak, s nem hozták meg a földesúrnak a kívánt eredményt. Arra azonban

jók voltak, hogy a jegyzőt fölötte« hatóságai előtt meghurcolják és befeketítsék. A folytonos zaklatás megviselte az idegrendszerét, megkeserítette nappalait, éjszakáit, s minden óráját.

Egyszer, mikor már nem bírta nyelni a sok keserűséget, egy beadványban összegyűjtötte Pap Barna bűneit, a szabálytalan pénzkezelést, az okirathamisításokat, a sikkasztásokat stb. és elküldötte az alispánnak.

Beadványát megtekintés végett megkapta Pap Barna is, de nem tudott védekezni a vádak ellen, nem kért fegyelmit sem és nem is pörölte be Vargát rágalmazásért.

A földesúr mindenhatósága folytán egészen más következményei lettek a beadványnak.

A főszolgabíró Vargát mozdította el állásából és áthelyezte Tiszaeszlárra.

Talán egyenesen a földesúr kérésére rendelte erre a szomorú helyre, ahol még ma is visszhangzik Solymosi Eszter rémült kiáltása és ahol a galíciai zsidó sakterek szörnyű hírének, csodálatos menekülésének emlékei elevenen élnek, s talán épp ezekkel az emlékekkel akarta megpuhítani. A jegyző irtózott ettől a helytől, üldöztetésének harmadik esztendejében, romlott idegeivel nem mehetett ilyen emlékek köze. Megtagadta a különben is törvénytelen intézkedésnek való engedelmséget és nem mozdult Csobajról.

Pap Barna kiutasította hivatalából, nem engedte dolgozni, néhány napig otthon kellett ülnie, de aztán csakugyan megjött a főszolgabíró intézkedése, mellyel saját rendelkezését ismét megsemmisítette és a jegyző elfoglalhatta asztalát a községházán.

Ekkor a gonosz hatalmaknak „szent háborújába“ bekapcsolódott a vármegye alispánja is. Virányi Sándor testi-lelki jóbarátja volt a földesúrnak és rendelkezésére bocsátotta alispáni hatalmát a kis falusi jegyző ellen vívott küzdelemben. Ahelyett, hogy a beadványban foglalt vádakot ki vizsgálta volna, azon a címen, hogy Varga Pap Barnát a közigazgatási hatóságok megkerülésével jelentette föl, fegyelmi eljárást indított ellene.

A jegyző még erre sem hátrált meg. Föltárta most már a főszolgabírónak a csobaji közigazgatás megrendítő adatait, elmondta, hogy ő csak Pap Barna jogtalan rendelkezéseit sem hajtotta végre.

Az alispán a legsúlyosabb fegyelmi vétségeket tartalmazó, most már törvényes úton való följelentés elől nem térhetet ki. Pap Barnát 100.— pengő penzbiintc-

tésre ítélte, s gondolta, hogy ezzel az igen enyhe büntetéssel a súlyos vétségekről elterelheti a figyelmét.

De Pap Barna a földesúr védőszárnyaiban bízva, ahelyett, hogy örült volna, hogy így úszta meg az ügyet, megfellebbezte az alispáni véghatározatot.

A közigazgatási bíróság azután figyelembe vette Varga József észrevételeit is, az alispán ítéletét megsemmisítette, s elrendelte a mindenre kiterjedő vizsgálatot.

A vizsgálat belenyúlt a községi közigazgatásba és kitergette Pap Barna minden szennyesét. Megállapította, hogy intézkedéseivel nem a lakosság anyagi érdekeit, hanem a földesúrét tartotta szem előtt. A földesúr érdekében a kézbesítési iktató tételét meghamisította, adójának behajtása körül föltűnő hanyagságot tanúsított, utiszáinla fejében törvénytelen összegeket vett fel, egyik adózó pénzét elsikkasztotta, egy 3.— pengős munkáért 2000 pengőt kapott a másik uradalom zsidó bérlőtől, a saját szükségletére fölvett pénzeket Varga jegyző terhére számolta el stb.

A 60 oldalas jegyzőkönyv a legsúlyosabb fegyelmi vétségek sokaságát tartalmazza. Kitűnik ebből az is, hogy Pap Barna nemcsak a földesúr érdekében követett el visszaéléseket, hanem a bünt már úgy megszokta, a földesúr pajzsát annyira biztosnak hitte, hogy saját magának is csalt, sikkasztott, szóval, hogy benne is kivirágzóitok a zsidó asszimiláció eredményei.

A vizsgálat Varga munkakörére is kiterjedt, itt is fölfedezett néhány olyan szabálytalanságot, melyről már akkor is nyilvánvaló volt, hogy részben nem is szabálytalanság, részben pedig azt is Pap Barna követte el.

A vizsgálat után az egész csobaji nép nyugodtan várta, hogy végre megszabadul Pap Barnától. Persze ők nem ismerték azt a különös bölcseséget, amit az alispán a földesúrral való barátkozás közben szívhatott magába. így aztán óriási meglepetésükre minden más-képen történt. Az alispán Varga Józsefet függesztette föl állásából és Pap Barnát hagyta a csobaji közigazgatás élén.

Ha most nem lett volna még az alispánnál is nagyobb hatalom és felsőbb fórum. Vargának vége lett volna. így azonban a fegyelmi bíróság végre igazságot szolgáltatott. Vargát jelentéktelen pénzbüntetésre, Pap Barnát pedig kényszernyugdíjazásra ítélte.

Az ítélet ellen mind a ketten fellebbeztek.

Varga a teljes fölmentésért, Pap Barna pedig azért, hogy hátha addig a földesúri befolyásnak sikerül elsimítania a köréje gyűlt hullámokat. Ez azonban egyelőre csak annyit tudott elérni, hogy két eszten-deig késleltette a végleges döntést.

Ez alatt a földesúr nagy erővel dolgozott a Pap Barna ügyében. Szinte létérdeke volt, hogy a faluban maradjon. 2! gettó-gazdaság termelési rendszerét, egész fő' desúri életét annyira a csalásra építette föl, hogy nélküle tovább nem működhetett volna.

Összeköttetései, kitűnő barátjai útján ebben az időben tudta meg, hogy készül a kormány gazda-védelmi rendelete. Tudta, hogyha ez nyilvánosságra kerül, ő lesz az első a védett gazdák között, mert a gettógazdaság állami segítséggel való fönntartása első-rendű nemzeti feladat. Pap Barnára szükség volt leg-alább a védettség kimondásáig, mert a birtok külön-ben elúszott volna a pörök beláthatatlan áradatában.

A földesúr Pap Barnát beidomította és az már ki-tűnően tudta, hogyan kell kijátszani a hitelezőket. Gyönyörű rendszert épített ki az árverési hirdetmé-nyek. végrehajtási eljárások stb. ellen. Az árverési hirdetményeket, foglalási végzéseket és az ezekhez hasonló veszélyes ügydarabokat mindig olyan időben kézbesítette a földesúrnak, amikor az nem tartózkodott a faluban. 11a pedig véletlenül otthon volt, rá-vezettette a kézbesítendő ügydarabra, hogy nem kézbe-síthető, a földesúr Budapesten tartózkodik.

A hatóságok utána küldték az okmányokat. Persze a földesurat ott sem találták, az iratokat visszaküldték azzal, hogy a címzett Csobajon van. Így vándoroltak az ügydarabok Csobaj és Budapest között hónapokon át anélkül, hogy egyszer is célt értek volna, mielőtt a tör-vényes határidejük le nem telt. Ekkor újabb határidő kitűzésével kezdődött előlről a játék.

Pap Barna állandóan szabálytalanul kézbesít tetett a kisbíróval. Egyik-másik hatóság néha meg is bünt-tette ezért nem őt, hanem a kisbíró-t. A büntetéseket a földesúr fizette minden esetben és ezzel a néhány pen-gővel óriási adósságok megfizetésétől menekült meg.

Pap Barna rendelkezésére bocsátotta a községi es-küdteket is. Ezek a földesúr nyomása alatt végrehaj-tások alkalmával abnormisan magasra értékelték ingó-ságait Ha bajba kerültek, helyettük is fizetett a föl-desúr, hogy a törvénytelen eljárások folytatásában zavar ne támadjon.

A gettó-gazdaság állatotat mészároltatott a saját szükségletére. A fogyasztási és forgalmi adót a földes-

úr éveken át nem fizette. Pap Barna a húsvizsgálót is beidornította szolgálatába, úgyhogy az minden körülmények között lebélyegezte a leölt állatok húsát.

Közbenjárt azután a dohányosok pénzének visszatartásánál, általában mindenütt, ahol a szegény nép, a cselédek, a munkások, a napszámosok és a többi alkalmazottak a hatóság segítségét akarták igénybevenni bérüknek, munkadíjuknak kicsikarásánál, anyagi érdekeik megvédelmének.

Mit kapott Pap Barna ezért a roppant szolgálatért a földesúrtól? Vacsorákat és szép szavakat. Fedezetet panamáit eltitkolására és sok szép be nem váltott ígéretet.

A jegyző csaknem ingyen szolgálta. Tudta, hogy élete a markában van, a közös bűnök társadalmi úton való fedezése fejében mindent meg kell tennie, amit kíván. A társadalmi út a földesúr számára elsőrendűen ki volt építve. A járás rajta gyors, olcsó, veszélytelen és a legtöbb esetben eredményes volt. Tudta, hogy ha baj támad, az nem őt, hanem a jegyzőt éri, aki a dolgait tulajdon kezével intézi. Ő, mint spiritus rector, a háttérben állt s bármikor eltűnhetett.

Pap Barna tehát nagyon értékes ember volt. Ezt ő maga is tudta. Tisztában volt azzal, hogy sötét panamáival együtt a közös ügyek napfényre kerülése sok kellemetlenséget okozhatna a földesúrnak. Az tehát mindent megtesz érdekében, amire ereje képes.

Dosztojevszki egyik regényében, a Megméltalmazottakban ír a nihilistákról, az orosz forradalom erjesztő baktériumairól. A nihilisták az egész birodalomra kiterjedő szövetség-hálózatot alkottak s ebben úgy láncolták össze a tagokat, hogy valami nagy bűnt követtek el velük. A szövetségben mindenki tudott a másik bűnéről, sőt lehetőleg együtt követtek el azokat, így a nihilisták sohasem árulhatták el egymást. A közös bűnök mindennél erősebb összetartó erőnek bizonyultak.

Ilyenféle viszony volt Csobajon a vezetőjegyző és a földesúr között is. Ha nem is voltak éppen nihilisták, a szerepük ugyanaz volt. A csobajai társadalom bomlasztó baktériumai voltak ők is. Hogy a falut mennyire szétzüllesztették, arról lehetne még, de már nem kell többet mondani.

Hogy aztán ebben a szövetségben végül mégis Pap Barna húzta a rövidebbet és nem rántotta magával a társát, az annak a nagy társadalmi érdekhálózatnak tudható be, mely a földesurat mindenkor föntartotta és szinte teljeseen érinthetlenné tette.

Papp Barna tudta, hogy napjai meg vannak számolva, de azért nyugodtan követte el továbbra is egymásután a fegyelmi vétségeket. A földesül· sohasem volt bőkezű vele szemben, megragadta tehát az alkalmat, hogy valami anyagi alapot gyűjtsön bekövetkező állástalan s talán nyugdíjtalán esztendőkre! Háború előtti igen rossz állapotban lévő írógépjét eredeti 800 pengős áron megvette a szomszédos Báj községgel. A csobaji képviselőtestületnek pedig a lámpáját adta el valami jó borsos áron. Ezekre a tárgyakra természetesen egyik községnek sem volt szüksége.

Egyik csobaji kispapjának besorozott fiát, mint családfőntartót föl akarta mentetni a szolgálat alól. A kérvényt ily esetekben a jegyző díjmentesen köteles elkészíteni, bélyeg sem kell rá. Papp Barna 60 pengőt kért a tízpernyi munkáért s amíg a pénz a kezében nem volt, nem akart tollat fogni.

A gazdának nem volt ennyi pénze, de különben is becsületes ember volt és följelentette Papp Barnát zsarolásért a főszolgabírónál. A tiszti főügyész azonnali fölfüggesztését javasolta, s ezt a főszolgabírónak néhány nap alatt foganatosítania kellett volna.

Papp Barnának sürgősen kellett tennie valamit, hogy előbb ki ne törje a nyakát, min' ahogy azt a földesúr érdeke megkívánta.

A fölfüggesztőse eltöt való napon, délután, kileste azt a pillanatot, amikor Varga József egyedül volt az irodájában.

Berontott hozzá, megtámadta és ütlelni kezdte.

Varga védekezett s a kezébe került szeneslapáttal fejbévágta. Az ütés nyomán megrepedt fején a bőr.

A főszolgabíró már másnap ott termett és vizsgálatot tartott.

Varga József beismerő vallomást tett, hangsúlyozta, hogy önvédelemből ütötte meg Papp Barnát. Ha nem támadja meg, egy ujjal sem nyúl hozzá, hiszen tudta, hogy nem kell sokáig egy t'edé' alatt lenniük. Ő már emiatt sem kezdhetette a veszekedést. Elmondta, hogy Papp Barna régebben is fenyegette már azzal, hogy „előtte megy a másvilágra!” s erről az esetről a jegyzőkönyvet éppen a főszolgabíró úr vette föl.

Papp Barna mindent letagadott, még azt is, hogy a Vargán akkor még jól látható ütésekét ő okozta. Azt állította, hogy Varga volt a támadó léi.

A veszekedésnek tanúja nem volt.

Varga József egyedül állott igazságával és most is alul maradt.

A főszolgabíró őt függesztette föl állásából.

Pap Barnát Csobajon hagyta, annak ellenére, hogy felfüggesztési végzése a zsebében voli

A gonosz hatalmak győztek. A „véres incidens“-ből akkora botrányt csaptak, amekkorát csak lehetett. Visszhangzott tőle az egész vármegye. A földesúr azt hitte, hogy Pap Barna néhány csepp vérével tisztára mosakodhatik és letörölhetik a közös bűnök végtelen feketetábláját is. Vargát pedig sikerül kiirtaniok Csobajról.

Két eljárást indítottak ellene.

A bűnvádi eljárásnál a védekezéshez szüksége lett volna arra a jegyzőkönyvre, mely Pap Barna életveszélyes fenyegetéséről szólt, hogy igazolni tudja, nem ő volt a támadó fél. A járásbíró megkereste az alispánt, hogy az igazság tisztázása érdekében adja ki betekintés végett. Az alispán azonban félt, hogy ez esetleg megmenthetné Vargát, azt válaszolta tehát, hogy a jegyzőkönyvet nem adhatja ki. S így a bíróság Vargát, mivel a jogos önvédelmet minden kétséget kizáróan bizonyítani nem tudta, föltételesen 100 pengő pénzbüntetésre ítélte.

Pap Barnát pedig bizonyítékok híján fölmentette.

Ezután következett a fegyelmi eljárás.

Virányi alispán most már egy csapással el akarta intézni Vargát. Még az ügyészi vádindítványban javasolt büntetésnél is sokkal súlyosabban büntette meg.

Állásvesztésre ítélte.

Varga József tízévi szolgálat után, élete roppant igazával, feleségével és két gyermekével, a földesúri hatalommal való 6 esztendő mérkőzés után elesett a csatatéren.

Csodálni lehet azt az óriási lelkiemót, ami még a csapás után is megtartotta, hogy összetörtén is föl tudott állni, hogy állás és kenyér nélkül is tovább küzdött. Ebben a kivételes nagy lélekben az igazság és a magyar nép hallatlan szerelme lakozott, ez emelte föl s indította arra, hogy maradék erőit még ezután is nekiszögezza az ellene fölvonult s őt immár nem először letipró hatalmaknak.

Megfellebbezte az alispán ítéletét.

Ügyét Mikecz Ödön, v. igazságügyminiszter, akkor szabolcsmegyei főispán elnöklete alatt álló megyei fegyelmi választmány vette a kezébe. Megállapította,

hogy a veszekedés a közérdek megvédése miatt tört ki. Varga Józsefet nem személyes bosszú vezette, a lélektani indokok azt magyarázzák, hogy ha bizonyítani nem is tudja, nem ő lehetett a támadó fél, hanem Pap Barna. A váratlan támadás közben ijedtében lépte túl a jogos önvédelem határát.

Ilyen megfontolás alapján Mikecz Ödön végre igazságot szolgáltatott. Az alispán drákói ítéletét megsemmisítette. Vargát mindössze 100 pengő pénzbüntetésre ítélte és állásába visszahelyezte.

Pap Barnát nem függesztették föl, Csobajon maradt még egy ideig.

De nem tudott tovább együtt dolgozni Vargával, az igaz emberrel. Elveszítette élete egyensúlyát és betegszabadságot kért. Pihenni akart és új erőt gyűjteni, de a földesúr nem engedte távozni a községházáról.

Így a főszolgabíró úgy engedélyezte neki a betegszabadságot, hogy akkor kezdheti meg, amikor legjobbnak látja, csak ezt majd jelentse be neki. Vagyis, amikor Pap Barna a szabadságot kérte, még nem tudta, mikor lesz annyira beteg, hogy nem tud bemenni irodájába, illetve nem tudta, hogy a földesúr mikor engedi ki karmai közül.

Ezt a szabadságot azonban nem vehette igénybe soha, mert a közben napvilágra jött újabb fegyelmi vétségei miatt, eljárás indult ellene. Betegszabadságát visszavonták, állásából pedig azonnal felfüggesztették.

A földesúr még most sem mondott le arról, hogy az igazságot tovább ne kísértse. Még ezután is remélte, hogy Pap Barnával együtt valamiképp visszaállíthatják a régi anarchikus állapotokat.

Beadványt adott be a községi képviselőtestülethez, hogy szavazzon elismerést és bizalmat Pap Barnának, kérje, hogy a községben maradhasson.

A negyven év óta zsidó tulajdonságok baktériumaival injekciózott képviselőtestületet nem volt nehéz rávenni erre az újabb szívességre. A földesúr a nyilatkozatot megmutatta mindenütt, ahol csak lehetett. Nem ő ragaszkodik a jegyzőhöz, hanem a parasztok, a falu. Ő csak a szerencsétlen ember érdekeit képviseli teljesen önzetlenül. Ha tévedés van a dologban, nem ő tévedett, hanem a falu. Ő a faluért mindent meg szokott tenni. Ezeket mondogathatta mindenütt, különösen ott, ahol Pap Barnát már ismerték

A vármegye sem maradt tétlen.

Itt az alispán vitte most már egyedül a zsidó földesúr érdekeinek zászlóját az utolsó harcos kísérletre, A teljesen tárgyilagos ítélet ellenére előterjesztést tett a belügyminiszternek s kérte Varga József végelbánás alá vonását. Vagyis, hogy a legfelsőbb állami fórumon a belügyminiszter személyesen tekerje ki a nyakat.

Az eljárást sikerült is megindítani. Az ügy elintézésére alakult hármas bizottság azonban kimondta, hogy a végelbánásra semmiféle indok nincs. Az alispán előterjesztését egyhangúan elutasította. Varga Józsefet pedig teljesen rehabilitálta.

A becsületes, igaz ember kiirtására indított „szent hadjárat“ ezzel végkép kudarcot vallott. Hat és fél esztendő tartama alatt sokat ártott a falunak anyagiakban és lelkiükben egyaránt. A jegyzők többszöri helyettesítése újabb 8—10 ezer pengővel terhelte meg a nyomorult községet. A pótdó ismét elviselhetetlen magasra nőtt.

Legtöbbet mégis az állandóan tűzben és fegyverben álló Varga József szenvedett. A nélkülözést, a megpróbáltatást, a megaláztatást, amit feleségével és apró gyermekeivel együtt ez alatt a hosszú idő alatt átélte, részletesen leírni nem lehetett.

A földesúri hatalom, amint láttok mindent megpróbált. Az a mindig alkotmányvédő zsidó, aki a földesúri álarcban él, igénybe vette a harcban a községi, a járási a megyei, az állami szervezetet és a bíróságok egész légióját. Mozgásban tartotta éveken át szinte az egész magyar alkotmányos gépezetet, hogy a magyar jegyzőt valamiképp aláfektesse és összetörse vele.

Varga József épen került ki az emberfölötti hatalmak és erők által rázúdított alkotmányos gépezet ropant súlya és nyomása alól. Soha meg nem hátrált. Ha elgázolta, újból talpra állt és nekiszögezte újból egyetlen fegyverét, élete igazságát a föllázadt gonosz gigantoknak.

Az igazság és a magyar népi érdekek védelmében százszor választotta a szenvedést, soha egy percre se hajtotta fejét zsidó igába. A harcot végig harcolta azoknak az igaz magyaroknak a segítségével, akik ugyancsak ott ülték az alkotmány mellett, kellő időben megállították a gépezetet, kiemelték kerekai közül és igazságot szolgáltattak neki.

Hogy mindezt kibírta, hogy győzött, szilárd jellemének, becsületességének s fajtája, a magyar parasztság kiirthatatlanul beléoltott szerelmének köszönhető. Hogy milyen nagy volt az igazságba vetett hite, hogy

mekkora szeretettel szerethette azt a falut, amit gumi-jaira bízott az Isten és azt a népet, akit küzdelme során többször is eltántorítottak mellőle, azt leírni nem lehet, mert arra nincsen szó.

*

Eközben a földesúr védett birtokos lett.

Papp Barnát sorsára eresztette. Ez az ember már annyira tönkretette, bemocskolta s elnyűtte magát miatta, hogy további használata veszedelmessé válhatott volna. Nyugdíjaztatása után azonban legfőbb gondja volt, hogy megfelelő ember kerüljön helyébe.

Varga József 11 évi szolgálata után nem pályázott. A nagy harc izgalma és sebeit még nem heverte ki. Tudta, hogy ha föllépne, a földesúr megint megmozgatna eget-földet ellene s nem akart újabb bonyodalomba kerülni. Megelégedett a szerény segédjegyzői pozícióval és fizetéssel, amit annyi küzdelemben védelmezett éven át és szabad folyást engedett a dolgoknak.

A járás élén a főszolgabíró is megelégedte már a játékot, kiszemelt egy 18 évi szolgálattal rendelkező jegyzőt, akiben alkalmas egyéniséget látott arra, hogy az antiszociálissá vált és a feudális zsidó érdekek alá hajlott közigazgatást ismét az egyenesbe, a népi érdekek irányába tudja visszahajlítani. Pap Barna távozását követően ezt az embert nevezte ki helyettesének, a falu' is hamar megszerette és állást foglalt mellette a pappal és az intelligencia más tagjaival együtt.

A földesúr azonban útját állta a jószándéknak. A főszolgabíró és a nép jelöltje túlságosan kiforrott, önéretes és tiszta ember volt ahhoz, hogy szolgálatába foghatta volna, olyan fiatalembert akart, mint amilyen Pap Barna lehetett, mikor a faluba került, akiben megvannak azok a hajlandóságok, amiket Pap Barnában a zsidó asszimiláció olyan pompásan kifejtett harminc év alatt. Talált is hamarosan a környéken egy segédjegyzőt, akit alkalmasnak hitt a Pap Barna szerepének folytatására és beadatta vele a pályázatát.

A főszolgabíró megpróbálta visszatartani a földesúr jelöltjét s ajánlotta neki, hogy vonja vissza a pályázatát, mert sem ő, sem a falu nem támogatja. De a választásig megállta a földesúr erőszakoskodásait. Saját jelöltjével vonatta vissza a pályázatát s nem szólt bele többé a csobajai ügyekbe.

Így a földesúr jelöltje került az első helyre, mellette még két másik ember indult, de egyiknek sem volt egyetlen embere sem a faluban. A csobajiak ellen-

állását nem sikerült megtörni, a képviselőtestület nagyrésze tartózkodott a szavazástól s így a szomszédos Báj község szavazói választották az új jegyzőt.

Amint az új jegyző elfoglalta állását, a földesúr munkába vette, gyúrni kezdte, hogy kezelhető figurát formáljon belőle. Állandóan mondogatta neki, hogy ő hozta a faluba, ezzel emlékeztette arra, hogy lekötöztette, hogy csatlósának kell lennie. Behívogatta kastélyába, vacsorázhatta, tegező viszonyba került vele. Magyarárgatta, hogy ő mekkora úr, hogy senkinek akkora összekötötése nincs az országban, mint neki. Mindent elér, amit igazán akar, vele érdemes jóba lennie. Meglátja majd, hogy tulajdonképpen ő az igazi jó hatalom a faluban.

Így fonogatta a fiatal lélek köré a hálót. Hajlítgatta, puhítgatta, kedves, előzékeny volt hozzá, szíves-ségekkel halmozta el. S amikor már úgy látta, hogy eléggé kikészítette, ki akarta próbálni az új kreatúrát.

Rá akarta venni valami törvénytelen cselekedetre.

A fiatal jegyző ekkor döbbsent rá, hogy ki az ő pártfogója. mért hozta a faluba s milyen szerepet szánt neki. Egész valójában visszaborzadt tőle és megtagadta az engedelmességet.

Sokkal ellenállóbbnak mutatkozott ezentúl a földesúrral szemben. S. lassan kezdte kibontani magát végzetes öleléséből és a valódi jó elemekkel kereste azután a kapcsolatot.

A vezetése alatt működő új tisztikar a vármegyei vizsgálat alatt állotta ki az első nagy próbát.

A földesúr már régebben kijelentette, hogy csalódott a jegyzőben s bánja, hogy idehozta. Amikor pedig a vizsgálaton is ellene vallott, vagyis igazat mondott, a vizsgálatot vezető megyei főjegyző előtt kirobbant belőle a méreg, nekirontott s felbontotta a tegező viszonyt.

Varga József, a körorvos, a prűgyi jegyző ugyan-csak ellene vallott.

A földesúr az utolsó pillanatban még le akarta sze-relni a községi bírót. Mielőtt vallomást tett volna, ki-hívta a teremből s figyelmeztette, hogy a körorvost el-helyezteti, a jegyzőknek pedig kitekeri a nyakat. Vi-gyázzon tehát, hogy „csak az igazat mondja“.

De sem a bírót sem a többi elöljárót nemi sikerült megfélemlítenie és hamis tanúvallomásra bírnia.

Az új magyar náciionalizmus szelleme elért Csobaj községbe is. A tisztviselők megtisztították a községházát az évtizedes bűnöktől, levakarták róla a fél évszázados zsidó befolyás szennyfoltjait. Nincs többé kivétel a földesurak és a szegény parasztok között, a jogi tételek, a községi alkotmány szabályai egyformán érvényesek mindenkire. Az igazi demokrácia végre gyökeret vert a faluban.

A nép nagyrésze azonban még a földesúr befolyása alatt áll. A vizsgálat folyamán cserben hagyta az eljárókat, de azok nem tántorodtak el mellőle. Tudják, hogy a félszázados zsidó nyomokat, a pusztítás szörnyű termékeit a nép közül is el kell tüntetniük, hogy az egész falu új életbe kezdhessen.

A földesúrnak a keresztény egyházakkal való viszonya is csak úgy alakulhatott, ahogy az természetéből önként következett.

Csobajon a reformációtól kezdve földesurak és jobbágyok egyaránt kálvinisták voltak. Belsőülött katolikus család kevés van. A katolikusok túlnyomó része idegenből jött uradalmi cseléd. Számuk állandóan változik, egyházalapításra ők soha nem gondolhattak, a közeli tadosi plébánia szórványaként élnek.

A református templomot csobaji Nagy András építette még a XVIII. században. Temetéskor vagy általában, amikor harangszó kellett, ennek harangját használták a katolikusok. Gyermeküket is a református iskolákba járaták és természetesen hozzájárultak fenntartásához.

A viszony a két felekezet között példás volt századokon keresztül. Mind a két fél magyar s így vallási jelszavakkal nem lehetett egymás ellen uszítani őket. Harcról, viszályról valóságos, vagy koholt sérelmekről nincs adat a csobaji krónikában egészen a legújabb időkig.

1930 nevezetes évszám a csobaji református egyház életében. Meghalt a papja s helyébe új papot választottak.

A régi lelkész élete javarészt a zsidó uralom árnyékába élte. Résztvett a Steinok nevelésében is. Liberális egyházi szemlélete erkölcsi életén is meglátszott. A faluval keveset törődött. Öreg ember volt már, amikor a legutolsó Stein átvette a faluban a hatalmat, akinek erkölcsi nivóját, ha fölülmúlta is, befolyásolni nem tudta. De a faluban egyébként se sok vizet zavart s így a Stein családi hagyomány, mint „nagyon rendes embert“ tartja számon.

Csobaji Gyula éppúgy, mint elődei, nem törődött különösebben az egyházzal. A kastély és a parochia ha nem ölelkezett is, nem is volt ellenséges viszonyban egy ideig egymással.

A földesúr kikeresztelkedése után a hírek szerint, kétszer is fölvette a bérmálás szentségét, de ez sem változtatott vallási meggyőződésén semmit. Mint általában a Mózes hitéből áttértek, ő is „anyakönyvi katolikus“ marad, aki az egyházat csak „köpönyegnek tekintette“, vele semmiféle lelki közösséget nem érzett, mert attól testestől, lelkestől idegen — így nyilatkozott róla egyik közeli ismerőse. Templomba nem járt, az egyházzal szemben csak éppen azt tette meg, amit nem tudott feltűnés nélkül kikerülni.

Hogy tényleg a teljes vallási közömbösség álláspontján állott, azt nem is titkolta el. A református lelkész egyszer megkérdezte tőle, hogy miért nem lett ő református, mikor a falu nagy része ez a Intet követi? Azt felelte, hogy azért, mert nem tetszett neki a régi pap személye. „Ha ti lettetek volna itt, nem így történt volna.“

A felekezet megválasztásánál láttuk, hogy nem a pap, hanem a keresztapa személye volt a döntő. Ha gróf Dessewffy Aurél nem katolikus, hanem mohamedán lett volna, ő is azt a hitet vette volna föl.

A földesúrban komolyabb érdeklődést az egyház iránt a papválasztás ébresztett.

A jelölt feleségét régebben ismerte, a tárcái; Hrabayak közül való volt, így a kapcsolópont már meg volt az odakészülő családdal. Nem szegült ellene, maga is segítette Major Gyula, a kiváló fiatal lelkész megválasztását, hogy előre lekötélje és hogy hirdethesse, azt is ő hozta a faluba, még papot is ő választott a csobajiaknak.

A beiktatás után még szorosabbra fűzte a kapcsolatot, azt akarta elérni, hogy a lelkész lehetőleg aliala ismerje meg a népet, az intelligencia többi tagját, általában a falusi állapotokat. Mindig az előzékeny, az egyház iránt más felekezethez való tartozása ellenére is érdeklődő és megértő földesúr álarcában járt előtte, apró szívességekkel halmozta el, hogy a maga emberei közé sorozhassa és segítségét, ha kell, majd igénybe vehesse.

Major Gyula azonban, mint lelkész ismerte a lélek titkait. Hamarosan fölfedezte a földesúron az álarcot, lélekvizsgáló szemével mögé nézett s meglátta benne a veszedelmet. Betekintett a műhelyébe s meglátta az örökké éhes cselédséget és megismerte a gettógazdaság szörnyű anarchiáját. A saját tapasztalatai és a nép közvetlen panaszai nyomán egészen másképp látta a csobaji helyzetet, mint amilyennek a földesúr festette előtte.

Major Gyula tudta, hogy ha ő egyedül szembe száll is, győzelmes harcot nem vívhat a hatalmas földesúrral, aki mindennap emlegette előtte nagyságos, méltóságos és kegyelmes, egyházi és világi jóbarátainak névsorát. Neki nem voltak olyan fegyverei, amikkel közvetlenül megvívhatott volna vele. De különben is békés természetű ember volt s tudta, hogy neki egészen más eszközök valók a kezébe, a pozitív alkotások és intézmények a legjobbak arra, hogy a falut kiemelhesse nyomorúságából.

A baj, a tennivaló olyan soknak látszott, hogy egyszerre nem küzdhetett minden ellen. Mint lelkész elsősorban a nép lelkét akarta fölszabadítani az általános emberi bűnök és a hosszú zsidó diktatúra alatt elburjánzott különös lelki betegségek és erkölcstelenségek hatása alól. Ő a férfiakat, felesége pedig a leányokat és az asszonyokat gondozta. Mintaszerű családi életet éltek, két gyermekük is született. Nemcsak beszédjük, hanem életük is Isten dicsérete volt. Nem érhetette árnyék és folt őket még a csobaji fertőben sem. Igehirdetésükkel, családi életükkel később szociális tevékenységükkel is példaként éltek Csobajon a nép között. A bajok gyökerét gyógyítgatva a falu lelkét hamarosan megnyerték és új éleinek indították.

De közben rájöttek arra, hogy szociális és gazdasági gyökerei is vannak a betegségeknek s azok ellen is föl kell venniük a küzdelmet, mert ha csak a lelkiekkel törődnek, építő munkájuk a szociális és gazdasági elesettség nyomása alatt semmivé lesz.

Erre a munkára kellő fölkészültség híján egyedül nem vállalkozhattak. Segítőtárs kellett volna melléjük, de ilyen ember a faluban nem akadt. A földesúr a bajok főoka volt, hozzá nem közeledhettek, még a meglévő kapcsolatot is szerették volna szétszakítani. A jegyzők közül Pap Barna az ő csatlósa volt. Varga József pedig már akkor javában vívta élet-halál harcát, neki is az ő biztatására volt szüksége. A tanítók hozzá hasonló kiségzisztenciák, ha lélekben mellé is állottak, a gazdasági téren való küzdelemre alkalmatlanok voltak.

Egyelőre egyedül állott nagy szándékaival, de nem csüggedt el. Érezte, hogy így csak fél munkát végez, de ezt sem hagyta abba, becsülettel dolgozott tovább.

Említettem, hogy a falu másik uradalmát a zsidó Majzler család bérelte már harminc év óta. A bérletnek az lett a következménye, hogy a tulajdonos, Patay György végleg eladósodott s el kellett adnia a birtokot.

A meggazdagodott zsidó családtagok már föl is osztották egymás között a földet, kimérték, kiszemelték, hogy ki, melyik darabot veszi meg. Patay György azonban nem ment bele a vételbe s nem nekik, hanem egy budapesti vállalatnak adta el. Ez a társaság a mezőgazdaság villamosításával is foglalkozott és főleg kísérleti célokra kellett neki a birtok. A vállalat tiszta magyar vezetősége közül került ki Major Gyula segítőtársa.

A református egyház megválasztotta főgondnokának a vállalat egyik igazgatóját. Az új főgondnok és a lelkész hamar egymásra talált. A front kiszélesült, most már a szociális és a gazdasági elesettség ellen is tudtak küzdeni. A főgondnok Pesten lakott s a faluba csak ritkán juthatott el, de gondolatokat adott, gyakorlati megoldásokkal, célkitűzésekkel állandóan ott állott Major Gyula mögött.

A templom régi szép harangjait elvitte a háború. Új harangokat vettek. Arához még a katolikusok is hozzájárultak s ott volt a harangavatás ünnepén az egész falu. A főgondnok könyvtárat alapított s az rövidesen komoly tényezője lett a falu kulturális életének. Segítőmagtárt állítottak fel. Holdjai arányában mindenkinek legalább 10 kiló búzát volt köteles ebbe a magtárba beadni. Az összegyűlt búzát aztán tavasszal, a legnagyobb nyomorúság idején, amikor az élelem már teljesen elfogy és a munka még nem kezdődik meg, minden évben kiosztották a nincsteleneknek. Természetesen ez nem ajándék, hanem kölcsön volt, a terményt vissza kellett szolgáltatnia mindenkinek, aki annyira szegény nem volt, hogy erre képtelennek bizonyult. A magtár szabályzata szerint csak a kamatot volt szabad ingyen kiosztani. Háziipari szövetkezetei alapítottak. Az állam sok utánajárásra adott reá 1000 pengő segélyt, de nem győzték megvárni, amíg kiutalja, máig se utalta ki. A főgondnok vállalata fizette ki az összeget. Az iparügyi minisztériumtól szövő és fonóeszközöket szereztek, kendertermelésre nógatták a népet s hogy megmunkálásának ne legyen akadálya, a Tisza mellett kenderáztató betonmedencét építettek.

A lelkész felesége kézimunkára tanította az asszonyokat és a leányokat stb., stb.

A földesúr, amint ezt az építőmunkát figyelte, egyre több gyanúval és ellenszenvvel nézte a papot. Látta, hogy a falusi parasztok lassan mellé húzódnak, valami szilárd pontot éreznek benne, tábor veszi körül s ez az alkotásaival egyidőben napról-napra erősödik. Ha

munkáját zavartalanul folytathatja, veszélyeztetheti hegemoniáját. Megerősíti, megedzi a falut, a népben öntudat támad, anyagilag is lábrakapnak, és nem lesznek többé az ő kizárólagos prédái.

Nem tetszett aztán a főgondnok sem. Ha a faluban volt, csak az egyház és a birtok érdekelte, vele keveset törődött, a kötelező első látogatás után talán egyszer sem fordult meg udvarában s ez hiúságát állandóan ingerelte. De sokkal súlyosabban esett a latba az a gazdasági rendszer, amit a vállalat birtokán meghonosított. A gettógazdaság kizsákmányoló és nemfizető rendszeréhez évtizedek óta hozzászokott nép körében szinte hihetetlen újdonságként tűnt föl a tisztességes, emberi bánásmód, a rendes szolgálat követelése, a becsület és pontos fizetés, a családi bérrendszer stb. S így a gettógazdaság, ennek mindent terrorizáló diktatúrája, a földesúr abszolút tekintélyével együtt ingadozni kezdett.

A pap és a főgondnok munkája tehát minden vonatkozásban veszedelmessé kezdett válni. Nyíltan nem támadhatta meg egyiket sem, hiszen az építőmunka nem irányult közvetlenül ellene, csak eredményei hozhattak reá bajt. Ki kellett tehát várnia egy olyan alkalmat, amikor az egyházzal az összetűzésig s a hadjárat megindításáig viheti a dolgot. Amíg ez késett, addig csak titkos ellenpropagandával és apróbb-nagyobb bosszantásokkal tüntetett ellene.

Nem vett részt a főgondnok beiktatásában. A harangavatás ünnepségéről egyedül ő hiányzott. A püspököt láttuk, hogy milyen botrányos módon fogadta. Ugyanekkor délelőtt Major Gyula a presbitérium élén üdvözölte a vendégeket. Mindenki ünneplőbe öltözött, egyedül a földesúr jelent meg piszkos vadásruhában és gyűrött kalapban. Az ebédre hivatalos volt, de nem vett részt rajta. Este pedig a főgondnok lakásán az ünnepi vacsorára, az agg püspök iránti kíméletből pontosan összegyűlt társaságot, több mint egy óráig megvárakoztatta. Amikor többszörös telefonálás és üzengetés után végre elindult, magával cipelte az ügyvédjét is, akit senki se hívott, csak ő, s avval állított be a szűkkörű társaságba.

A segítőmagtárba is sokkal kevesebb búzát fizetett be, mint amennyit kellett volna. Az énekkarnak huszonöt éves jubileumára adott egy harmóniumot. Az ünnepségre és az esti mulatságra elküldötte maga helyett egyik zsidó rokonát, aki tisztartó volt nála. A magyarok egyrésze már az ajándék elfogadása ellen

is tiltakozott, de a ráadás, a zsidónak a megjelenése végképp fölingerelte és föllazította őket, az esti mulatságon kirobbant a veszekedés. Bicskákkal hasogatták, botokkal verték és pisztolyokkal lötték egymást az emberek. Igen sok súlyos sebesült, sokhavi fogházbüntetés és attól kezdve minden bálengedély megtagadása lett az eredménye a földesúr kegyes adományának.

De mindezzel nem tudta maga ellen ingerelni a papot. Major Gyula türelmes volt, hallgatott és dolgozott tovább, de kerülni kezdte a vele való érintkezést és így a kastély és a parochia között a híd lassan omladozni kezdett.

A jegyzőválasztás alkalmával aztán föl is robbant. A robbanóanyagot a földesúr éveken át hordta alá s most meg is gyújtotta.

A pap a faluval együtt nem az ő kiválasztottját, hanem a főszolgabíró jelöltjét támogatta, akit ő is alkalmasnak tartott arra, hogy a községházán rendet teremtsen. A választás előtt a földesúr egyedül állott jelöltjével s tudta, hogy csak úgy hozhatja be, ha valami módon leszereli a papot, akire akkor már az egész falu hallgatott. Magához rendelte tehát és rá akarta venni hogy álljon az ő jelöltje mellé. Major Gyula sok különb földesúr kedvéért sem hagyta volna cserben a falut. Az ő szavának éppen nem engedhetett utat elhátározásai bán. A földesurat előntötte a méreg, durva szavakkal támadt a papra s kijelentette, hogy úgy neki, mint az egyháznak ezentúl ellensége lesz.

Ez volt az az alkalmas esemény, amire régen várt, aminek bekövetkeztétől pusztító erőit nyíltan is az egyház ellen fordíthatta. Ettől kezdve abból a kastélyból, ahol századokon át egyházat támogató, templomot, iskolát építő református nemesi családok éltek, pusztító zsidó düh sugárzott a papra, az egyházra és a falura egyaránt.

Az egyház a nagyszámú iskolásgyermek miatt már régebben megszervezett egy újabb, harmadik tanítói állást. Új épületet is akartak emelni s az államtól kértek rá segílyt, mert a gyülekezet a maga erejéből nem tudta volna fölépíteni. Az állam akkor segíteni nem tudott, mert az iskolaépítési alap teljesen kimerült. De később, mikor javult a helyzet, a kultuszminiszter felszólítására ismét beadták kérvényüket. Elintézése azonban egyre késétt, már több, mint hat év telt el s az iskolát még mindig nem építették fel.

A földesúr rájött arra, hogy az igen szépen dolgozó egyháznak felekezeti alapon árthat a legtöbbet. A pap előtt tett emlékezetes kijelentése után elhatároza, hogy katolikus színekbe öltözik, kegyúri szerepet vállal, egyházat és iskolát alapít a katolikusoknak a faluban s ezzel a református iskola felállítását, ha lehet, fölslegessé teszi. A magyar társadalomban vitt főúri szerepének, a buzgó katolikus szerepével való kibővítése különben se lesz egészen haszontalan. A katolikus kegyúri dicsőség és hírnév alkalmadtán arra is jó lesz, hogy az óriási terhek alatt rogyadozó gettógazdaságot egyházi kezek is segítsenek megtámasztani.

Hogy a kevés katolikus család és gyermek számát megnövelje, fölmondott minden református cselédjének, alkalmazottjának és katolikust fogadott helyébe. Aztán a Papp Barna által kiállított hamis bizonyítványokkal, a magasabb társadalmi körökben eltanult felekezeti jelszavakkal nekiindult az egyházi és állami hivataloknak. Megnyerte az ügynek, vagyis félrevezette az egri érseket, a hercegprímást és a kultuszminisztérium minden illetékes faktorát. Mindenütt at „ősmagyar nemes földbirtokost“ látták benne, aki áldozatot akar hozni az egyházért, aki kegyúr akar lenni minden áron, hát siettek fölkarolni a nemes ügyet.

Nagy egyházi nyomásra a koldusszegény állam nem térhetett ki ennyi buzgalom elől, összeszedte minden erejét s egyszerre 10.000 pengőt utalt ki a nem létező csobaji római katolikus egyháznak iskolaépítési segélyként. A földesúr megszédítette a szabolcsi tanfelügyelőséget is annyira, hogy az a minisztérium tudta és beleegyezése nélkül egy más községbe kinevezett tanítónőt „átosztott“ a nem létező csobaji katolikus iskolához. Ennek még telke sem volt, a tanítónő már megjelent a faluban és télvíz idején, februárban követelte az iskoláktól a katolikus gyermekek átadását. A földesúr egy iskolai célra teljesen alkalmatlan helyiséget jelölt ki a gettógazdaság cselédlakásai közül számukra.

A református egyház hat éve könyörgött a régen megígért államsegélyért, természetesen nem hagyhatta annyiban a dolgot. Akcióba lépett, tiltakozott a minisztérium eljárása ellen, a katolikus gyermekeket nem engedte át a földesúr fűthetetlen helyiségébe, az iskolai év kellős közepén. Megpróbálta felvilágosítani az illetékes fórumokat a valóságos helyzetről, de a földesúr, amerre csak megfordult, úgy elvágta útját, hogy mindenütt gyanúval fogadták őket.

A földesúr rövid néhány hónap alatt olyan káoszt teremtett a csobaji iskolák ügye körül, hogy a minisz-

térium már nem látott tisztán, nem tudta, kinek higgyen s mit cselekedjen. Külön vizsgálóbiztost kellett kiküldenie Csobajra, hogy a helyszínen győződjék meg a valószínű helyezetről. A vizsgálat folyamán kiderült, hogy a katolikus iskola fölösleges lett volna. De nem akartak ujjat húzni a földesúr nagynevű egyházi és világi protektoraival s így mind a két félnek kiutaltak 8000 pengő iskolaépítési segélyt.

A földesúr valódi célja nem a katolikus egyház és iskolaalapítás, hanem a papon és az egyházon való boszszuállás, építőmunkájuk meggátolása volt. Mutatja ezt az is, hogy az iskolába az annyszor megígért és annyszor kért házikápolnát az oltárral a misetartásra soha sem állította fel.

De minden erejét latbavetve küzdött tovább a református iskola ellen. Az iskola számára telket a község adományozott. Ez a telek véletlenül a földesúr közvetlen szomszédságában volt s mivel eddig egy részét alkalmi útnak használta, követelte, hogy hasítsanak ki belőle számára 8 öl széles utat. De az így teljesen alkalmatlanná vált volna a beépítésre s nem teljesítették kérését. Pert indított az egyház ellen.

De látta, hogy ezzel nem ér célt, hát egyebet eszelit ki. Főljánlott érte cserébe egyet a saját telkei közül. Éppen azt, amelyikre hetven hitelező volt betáblázva s így nem is az övé, hanem a hitelezőié volt. Tehermentesítése olyan nagy bonyodalmakat okozott, hogy az építést a kitűzött időben megkezdeni nem tudták, még a megvásárolt építőanyagot sem tudták hová hordani.

A katolikus iskolát közben fölépítették. A földesúr kegyúrrá lett. Az anyagiakat részben az állam, részben pedig a hitelezői adták hozzá. Erről azonban az egyházi és a világi fórumok nem értesültek. Előttük sikerült az egyház és iskolaalapító kegyúr szerepét megjárnia. A faluba pedig sikerült behurcolnia a felekezeti békétlenség metyéjét, amit hosszú századokon át nem ismertek a csobaji magyarok és ma már szépen virágozik egyéb súlyos betegségek mellett ez is. A magyarság vallási alapon való szembeállítását senkinek sem jutott eszébe eddig a faluban. A földesúr, az idegen harmadik megcsinálta ezt is, úgyhogy az ellene készülők megoszlottak s egymás ellen fordultak, a figyelem elterelődött a valódi problémáról, saját magáról, a gettógazdaságról és a benne szenvedő nép bajairól.

Kastélya ablakából nyugodtan nézheti a világot és a megrontott falut.

Major Gyula nem érthette meg az iskola felépítését, amiért annyit küzdött. Élete és munkája derekán állott, amikor hirtelen beteg lett s elragadta a halál.

Épp akkor történt ez a tragédia, amikor a községében is megtisztult már a levegő, mindenki remélte, hogy az egész csobajai intelligencia egymásra talál s közös erővel többet tehetnek majd a népért. Major Gyula fiatal volt, harminchét éves korában, alkotó élete kezdetén dőlt ki súlyos szolgálatából. Az emberi ész megáll az Isten eme különös rendelése előtt.

Halálával nagy kár érte az egyházat és a falut. Láttuk, hogy néhány év alatt mennyit alkotott, ki sem lehet számítani, mennyit tett volna még. ha tovább élhet. Virágzó falut és boldogabb népet hagyhatott volna maga után. így azok az alkotásai is, melyeknek sikerült megvetnie alapját, mind darabban maradtak s egy része már semmivé lett.

A gettógazdaság az anyagi lecsúszás, az eladósodás egy bizonyos fokán zárgondnokság alá került. És ez olyan kíméletesen történt, hogy a külvilág, a nagyúri környezet lehetőleg semmit se vegyen észre belőle.

A zárgondnokság azt jelenti, hogy a tulajdonos többé nem rendelkezhetik birtokának jövedelmével. A hitelezők zárgondnokot neveznek ki, aki a jövedelemből elsősorban őket elégíti ki, a tulajdonosnak csak annyit ad, amennyi a létfenntartáshoz nélkülözhetetlen.

A fölő'esurat azonban meg kellett kímélni a szertelen adósságesinálásnak ettől a törvényes következményétől. Megtették a kedvéért azt, hogy zárgondnokul őt magát nevezték ki, így aztán a jövedelemből nem a hitelezőket, hanem elsősorban saját magát elégíti ki. azoknak pedig annyit juttat, amennyit akar, amennyi marad.

A látszatot ilyenformán sikerült teljesen épségében megtartania. A dúsgazdag földesúrról szóló legendák nem pukkantak szét, a kitűnő ruházat, a pompázó elegancia nem foszlott le róla. A szokásos nagy körvadászatot minden évben megtartotta a birtokán és egyre előkelőbb vadászokat tudott összeterelni. Hogy aztán az utóbbi időben a vadászathoz szükséges töltnyeket csak akkor volt hajlandó hitelezni a kereskedő, ha a vadászaton maga is résztvehet s a vadak árából mindjárt megkaphatja a töltnyek árát, arról nem kellett másnak tudnia. Az meg már igazán titok maradhatott, hogy a ravasz földesúr túljárt a kereskedő eszén, eladott orra elől minden vadat s a töltnyek árával mégis adós maradt.

A nagy lakomák sem maradhattak el sem a falusi kastélyban, sem Budapesten és egyebütt. Ezekről aztán az utóbbi években furcsa históriák kezdtek szállingózni mindenfelé. Beszélik, megtörtént, hogy amikor a háziúr nagy gesztussal föl'tette a kérdést: bort vagy sört parancsolnak uraim! — a vendégek egyrő'szo sört óhajtott. Elküldte hát az inast a helybeli kocsmároshoz, de az néhány pere múlva üres kézzel állított be s jelentette a vendégek előtt: a zsidó nem adott hitelbe egy üveg sört sem!

Többször előfordult, hogy nem tudtak világítani a vendégseregnek, mert a kastélyban nem volt petróleum a lámpákban. Egyszer a tisztartó volt kénytelen kiségetni öt pengő áru petróleummal a nábobot, máskor meg a büzlő kocsigyertyákat szedték ki s avval emelték a vacsora fényét a kastélyban. De nemcsak világítóanyagot, hanem egyszer élelmiszert is a tisztartótól kellett kölcsön vennie az ebédre. Az egyik nagy halászebéd árát pedig a vendégeitől szedte össze a halat szállító kereskedő, mert félt, hogy a csobaji nábobtól soha sem kapja meg.

Ezeket a kisebb-nagyobb botrányokat a földesúr nem vette tragikusan. A környezet sem botránkozhatott meg rajta, mert az előkelő nők és urak kitarítottak mellette. Harag, lenézés, megvetés, nem érte részükről egyszer sem. Legtöbbször nem is tudtak a botrányokról, ha meg utólag vagy véletlenül még a helyszínen kipattant valami, tréfának vették. Az elegáns nagyúri degeneráltság jeleinek, a kedves bohémkedő nagyúr szórakoztató ötleteinek tekintették ugyanúgy mint egyéb erkölcsatlanságait is, amik szinte elmaradhatatlanok már egy ilyen ezeréves család utolsó tagjánál. Az lett volna a feltűnő, ha nem így viselkedik s nem történnek ilyen esetek.

Azt, hogy itt egy álarcban járó, lecsúszott zsidó pénztelen s becstelen életének bomlási tüneteivel állanak szemben, el sem hitték volna senkinek. Nem tudták volna elképzelni, hogy ne lenne pénze vagy hitele annak, aki több, mint 1400 hold' tiszavidéki földet mondhat magáénak s jóvedelmét egyedül élvezzi.

Pedig a földesúr, amint tudjuk, már ekkor hihetetlen módon eladósodott. Mire költötte azt a temérdek pénzt, amit birtokaira betábláztatott? Cselédeinek, munkásainak, alkalmazottainak adta, munkabéreként fizette ki? Nem. Láttuk, hogy mennyire nem. Alapítványokat tett? Nem. Az egyetlen alapítványt, a csobaji iskolát, hitelezői és az állam pénzéből alapította. Beruházásra a birtok fölszerelésére költötte el? Nem. Adókkal, illetékekkel évről-évre adós maradt. A gazdaság üzembentartására szolgáló anyagok (szén, benzin, olajfélék stb.) szállítóinak alig vagy egyáltalán nem fizetett.

A gazdasági fölszerelés lerongyolódott, az egész birtok a legnagyobb züllés képét mutatja. Volt úgy már, hogy egy része parlagon maradt, mert sem fölszántani, sem bevetni nem tudtak. Éppen azok közül a komoly mezőgazdasági szakemberek közül, akiket a nagy gazdasági terveivel, új termelési ágak bevezetésével elámitott földművelésiügyi minisztérium küldött ki a birtok-

kára, kellett az egyik szakembernek megállapítani, hogy a birtok olyan, mint a szemétdomb. A gépek olyan rossz állapotban vannak, hogy a velük való munkáltatás, pl. a szántógépekkel való szántás sokszorosán többbe kerül, mintha kis ekékkel szántatná napszámba.

A birtokot rendbehozni, talpraállítani talán már lehetetlen is. Hasznot sem neki, sem másoknak nem hajt. Mintha egyedüli rendeltetése csak az volna, hogy a rajta élő cselédséget, a körülötte föld nélkül nyomorgó falusi parasztságot évről-évre kizsákmányolja, egyre tűrhetetlenebb nyomorban tartsa. És főképp, hogy ő tovább is földesúrnak nevezhesse magát.

Ha a világ, a környezet előtt eltitkolta is, magában belátta, hogy a földdel bánni nem tud. A hitelek is mindenfelé befagytak. Belátta, hogy a gazdasági összeomlásból csak úgy menekülhet meg, ha szabadjára engedi eddig lefojtott s eltitkolt ősi zsidó ösztönét: a kalmár ösztönt. Hogy ez még benne is milyen kitűnően kezdett működni, arra bizonyíték a prügyl birtok eladásának története.

Tudta, hogy ha normális áron adná el a földet, nem maradhatna többé titok, hogy a pénztintézetek annakidején abnormisan magasra becsült rossz földre adták az óriási hiteleket s így az adósság nagy részére nincsen fedezet. A birtok egy részének normális áron való eladása esetem nem tarthatná meg a birtok többi részét se. Itt tehát valami igen magas árra van szükség és valakire, aki vele szerződést köt arra, hogy ezt az abnormis összeget kifizeti! Ilyen elgondolás alapján a földesúr holdankint 1800 pengőért akarta ráerőszakolni a földet a prügyl parasztoakra. De azokban több volt a valóságérzék, mint ahogy ő számította. Ezért az árért nem kellett nekik a föld. Egy év múlva már csak 1200 pengőre tartotta ő is. De a prügyliek csak a tényleges értékét, a holdankénti 600 pengőt akarták megadni most is.

Ekkor a földesúr ijesztésükre adásvételi szerződést csináltatott s eszerint a birtokot valami fantasztikus árért megvette egy szlovenszkói magyar. A prügylieknek azonban hiába lobogtatta az írást, nem hittek neki. Lehetetlennek tartották hogy épeszü ember ennyit adjon a földért. És nekik lett igazuk, mert a vételből nem lett semmi. Az állítólagos vevőt sem akkor, sem azóta nem látta Prügylön senki.

A következő ilyen „eladás“ néhány év múlva történt. A vevő megint idegen ember volt, nem a községből került ki. A falusiak most már gondolkozóba estek és félni kezdtek, hogy tényleg elesnek a földtől. De 600 pengőnél többet most sem ígértek érte s így nem jut-

hattak hozzá. De az a bizonyos idegen ember sem vette meg. Továbbra is a földesúr tulajdona maradt. Közben megjött a kormány gazdavédelmi rendelete s ez lehetővé tette, hogy egy ideig ne fárassza magát újabb eladási manőverekkel.

A földesúr élete Pap Barna elvesztésével olyan kilátástalanná vált Csobajon, hogy a kastély háztartását is fölsozlatta. A megsemmisülés elől való menekülés közben egyedül kalmáröszönére, bízta magát s most már nyíltan visszatért ősei foglalkozásához: a kereskedelemhez.

Persze ő már akkor olyan előkelő szerepet vitt a társadalmi életben, hogy nem kezdhette ott, ahol az öregapja. Nem árulhatott faluról-falura járva gyűrűt. Egyedül valami nagy pesti üzlet felelt meg társadalmi rangjának, helyzetének és környezetének. És egy percig sem volt előtte kétséges, hogy ilyen keretben kezdheti el üzleti életét. Ha a vidéket, ahol hitelezői jórésze élt, olyan nagyszerűen be tudta fonni érdekhálózatába, mért ne tudná befészkelni magát a főváros üzleti életébe is? Ott kell az üzleti karrierjét elkezdenie a semmiből, ugyanabból, amiből földesúri karrierjét megalapozták egykor az ősök Csobajon. Hiszen Pesten is vannak félrevezethető, becsapható, jóhiszemű magyarok, ott is vannak gyengéi az embereknek, házajai a törvényeknek, szóval itt is mind megvannak a zsidó kalmáröszön föltételei, az élet, a boldogulás lehetőségei. Ott eddig csak földesúrként ismerték. Most, mint nagyvállalkozó meghódíthatja a magyar élet egy újabb területét, a kereskedőmet is.

A magyar társadalomban ebben az időben már erősen élt a vágy, hogy az eddig teljesen figyelmen kívül hagyott üzleti élet területén is elfoglalja az őt megillető pozíciót. Ez a pálya többé nem volt összeférhetetlen a magyar úri ideállal. A földesúr tudta, hogy ha erre az útra lép, az előkelő nagyúri környezet nem közösi ki, hanem elszánt kezdőnek tekintti, a korszerű magyar urat látja benne, aki megértette az idők szavát, a családi kúriából, a föld mellől ezer év múlva elindul és kereskedni kezd. Ő lesz a magyar álmok és vágyak beteljesítője, akit minden eszközzel támogatnak majd, hogy új életkeretei között meg tudjon állni.

Tény az, hogy a földesúr a letarolt, kizsákmányolt, kiszipolyozott, anyagilag és erkölcsileg tönkretett faluból új honfoglalásra indult.

A Tiszántúli Gazdák Állattenyésztő és Értékesítő Részvénytársasága 1936-ban hosszas fölszámolása közben közgyűlést tartott Debrecenben. A földesúr megjelent a közgyűlésen és a tetszhalott vállalat egyszerre ébredezni kezdett. Mintha a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara csak azért hívta volna életre, mintha csak azért bukott volna meg s mintha csak azért nem sikerült volna kilenc hosszú évig fölszámolnia, hogy megvárja őt, aki egyetlen leheletével új életet öntött belé.

A közgyűlés kimondta, hogy a vállalat élni akar. A régi igazgatóság lemondott, szerepét átvette a földesúr. Elnökének és igazgatójának természetesen őt választották meg. Az igazgatóságban pedig szerepet vállalt: Deák Horváth Dénes földbirtokos, pénzügyes és a legkiválóbb magyar exportőrök egyike, vitéz Bornemissza Félixné, született Bornemissza Anna, akkor a Külkereskedelmi Hivatal vezető emberének, ma a csepeli szabadkikötő igazgatójának hitvese. A felügyelőbizottság tagja lett Sztanó László igazgató. Klein Elek földbirtokos. Fekete Győr Béla a földesúr csobajai számtartója.

A társaság nevét szerbül, románul, olaszul, lengyelül, angolul, franciául, németül és oroszul is bejegyeztették. Az alaptőkét 50.000 pengőre emelték. Ezt az összeget a Debreceni Első Takarékpénztárhoz kellett volna befizetni és a befizetés már a régi zsidó módszer szerint történt. Állítólag a Debreceni Városi Takarékpénztár adta kölcsön 48 órára a pénzt, amit a befizetés után nyomban vissza is kapott. Az alapszabályt megváltoztatták, a vállalat munkakörét kibővítették annyira, hogy a feladatot, amit maga elé tűzött, milliós alaptőkéjű társaság se könnyen oldhatta volna meg. Székhelyét Debrecenből Budapestre tették át. A Nádorutcai Rima-palotában fényesen berendezkedtek és beállítottak 6—8 embert irodai munkára.

Ilyen előzmények után a kalmár földesúr működni kezdett. Szállított lovat Málta szigetére, szarvasmarhát néhány környező államba, főleg Olaszországba a fasisztáknak, Németországba a hitleristáknak.

De a siker nem lehetett valami nagy, mert a vállalatot rövidesen újból „bővíteni“ kellett. Ekkor került be még néhány fényes név az igazgatóságba: bulesi Jánky Béla ny. altábornagy, lovag Ainbrózy György ny. meghatalmazott miniszter, Ruffi Varga Kálmán igazgató és földbirtokos, Bafta Sándor a magyar királyi állami földbirtokok fő kormánybiztosa.

Ez a szép névsor is mutatja azt a megértést és támogatást, amit a kalinárföldesúr a magyar társadalom

elitjei közt megtalált. Ilyen igazgatósága nincs egyetlen olyan magyar vállalatnak se, amelyik csak 50.000 pengő soha be nem fizetett alaptőkével rendelkezik.

De még a fényes igazgatóság sem volt elég. Kellett két fiókiroda is, külön berendezéssel és telefonnal. Föl is állították egyiket a Sertés-, másikat a Marhavásártérre, de talán egyszer se nyitották ki az ajtaját, legalább is vevő vagy eladó tévedésből sem mehet be rajtuk, mert állandóan zárva vannak.

Komoly üzletet eddig még alig sikerült lebonyolítania. Közgyűlést nem tartott, adót nem fizetett. De hiszen még fiatal, nem lehet sokat kívánni tőle. Még csak a bevezetés, az összeköttetések keresésének éveit éli. De arra máris alkalmas, hogy a kalmár-földesurat eltartsa. A magyar igazgatók fényes nevével lehet újabb kölcsönöket kapni a bankoktól. Be lehet kopogtatni az államhoz kontingensekért és vámkedvezményekért. A zsidók által esztendőkön át többszázezer újságon naponként háromszor megátkozott „lóegyész”-be és sikerült befurakodnia s tőle egy-két megbízást kicsikarni. Lassan majd a magyar állam is fölhozza rá a maga napját és éltető sugarainak támogatását élvezi.

Aztán a vállalati elnökigazgató tündöklő címével lehel reprezentálni belföldön és külföldön egyaránt. A kalmárföldesúr a Magyarországra tévedt idegen követeket és bevásárlókat szorgalmasan fogadja, elviszi őket birtokára, hogy általa ismerjék meg a magyar kereskedelmet, a mezőgazdaságot, a magyar nagyvállalkozót és a magyar földesurat. A vállalat megnyitotta előtte a külföldet is. Ellátogat egyik-másik szomszédos államban, mindenféle hivatalos vagy annak látszó megbízólevéllel a zsebében s játsza egész Európa előtt a magyar nagyurat, Németországban pedig a keresztény kereskedőt.

Így nyílt alkalmá arra is, hogy végre eljuthatott Szovjetországba s megnézte, mit csinálnak a hitsorsosok a vörös paradicsomban s alattuk nagyobb eredménnyel pusztul-e az orosz nép, mint Csobajon a magyar. Itt aztán úgy megdicsérhette a hitsorsosok munkáját, hogy a Magyarországra küldött szovjetattasának talán maga Sztálin tette feladatává, hogy visszadjon a látogatást és fölkeresse a csobaji kastélyban.

Ennek az igen meleg barátkozásnak titkos csendőri megfigyelés lett a következménye.

De ez nem zökkentette ki sem őt, sem a vállalatot a kerékvágásból. Budapest és most már a többi európai város is jó talaj. Sok bennük az ember és a magyar, a

prédálni való, kiszípolyozható, kizsákmányolható áldozat. Most még akadozik s lassan megy a munka, de hogy mit végez majd néhány év múlva, arról talán új könyvet kell írni.

A nagy kereskedelmi tevékenykedés közben a védetség megszűnésének egyre fenyegetőbbben közeledő határideje miatt időt kellett szakítania ismét a birtokeladásra. Most már egész kalmár szakszerűséggel cselekedett itt is.

Kisebb parcellákra osztotta a prügyi birtokot s négyyszögölenként 80, 70, 60 és 40 fillérért akarta rásózni a község lakóira. Gondolta, hogy néhányan csak beugranak az olcsó ajánlatnak s a többiek is kedvet kapnak a vételhez. Így akarta megbontani a falusiak makacs egységét. De azok tudták, hogy ha nem közösen és egyszerre veszik meg a birtokot, akkor ráfizetnek. Nem állottak kötélnek most sem.

A kísérlet teljességéhez azonban még hiányzott a szokásos szerződés. Rövid időn belül ehhez is hozzájutott. Megint „eladta“ a birtokot vagyis kötött egy adásvételi szerződést. A vevő most magyar ember Szemere István — de genere Huba — pestszentlőrinci földbirtokos volt.

Aki csak ennyit tudna az ügyről, talán örömmel is hallaná, hogy a birtok több évtizednyi bitorlás után ismét magyar család kezébe kerül, vagy ha a földművelésügyi minisztérium él elővásárlási jogával, akkor az arra egyedül méltó falusi parasztok vásárolhatják meg. De aki a szerződésbe belenéz, azonnal látja, hogy ez az adásvétel is csak látszólagos üzlet, nincs komoly tartalma, valami egyéb, ki nem mondott célja van.

Feltűnő előszói is az abnormis vételár. Az 575 kat. hold 268 négyyszögöl földet 575.000 P-ért akarja eladni. Ebben a horribilis összegben a puszta földön s egy-két jelentéktelen épületen kívül nincs benne például a négy dohányos pajta, a gazdasági kisvasút, az avas takarmány, az idei termés, sem az állatállomány, sem a fölszerelés. És a birtoknak csak egy része szántó, a többi legelő, rét és vizes terület. Hogy a föld mennyit ér, ahoz nem is kell ismerni a hivatalos földárbebecslést, csak a szomszédban történt két birtokeladásra kell gondolni. Ez a legjobb tájékoztató. A prügyi birtoktól nem messze van a tarcali határban a nemrég parcellázásra került Kuffler-féle birtok. A parcellák itt 570, 500, 450, 400 pengős áron keltek el. A gyengébb részek, a legelők, a füzesek nem osztattak ki. A másik birtokeladás Mezőzombor határában történt. Ennek a Batthyányi-féle bir-

toknak értékesítési és közlekedési viszonyai jobbak,, mégis csak 700 pengőt adtak holdjáért és ebben az árban benne van minden épület a dohánypajzákkal együtt.

A priigyi birtok ezekhez viszonyítva holdankint maximum 6—700 pengőt érhet. Hogyan tudta a földesúr Mégis 30—40%-al többért eladni! Hogy lehet ilyen nyilvánvaló abszurdumot komoly szerződésbe foglalni! Hogyan lehet ilyen szerződést olyan kiváló magyar emberrel aláírni, mint Szemere István! S hogy egyáltalán ér-e valamit az ilyen szerződés, azt annak 5. pontja mondja meg legvilágosabban, melyben az áll, hogy ha „ezévi szeptember 1-ig a vételár letétbe nem helyeztetik. az eladó elállhat a szerződéstől és a szerződés semmis“. Világos ezek után, hogy itt a már többször kipróbált és eddig mindig jól bevált eladási kísérlet megismétléséről volt szó.

Hihetetlennek is tűnt föl, hogy Szemere István, aki maga is gazda, 400.000 pengő helyett 575.000 pengőt adjon a földesúr hitelezőinek. És érdekes, hogy Szemere István ki is jelentette, hogy nem vette meg a birtokot. A vételről sem ő, sem a családja nem tud semmit.

Az ügyvédje véleménye is érdekelt ezek után, kinek neve a szerződésen szerepel. Ez arról értesített, hogy a vétel megtörtént.

Ilyen homlokegyenest ellenkező állítások között ki tudná eldönteni, hogy mi az igazság? A falusiakat, a hitelezőket vagy az államot akarja-e megteveszteni a kalmárföldesúr!

A magyar nagyúri életformához mindig hozzátartozott a párbaj és a politika.

A földesúr egyre emelkedő pályáján eltanulta a magyar uraktól, hogy azok milyen féltékenyek becsületük és nevük tisztaságára. Vigyázott hát ő is a becsületére és ha valaki megsértette, rögtön csörtette a kardját, s elégtételt kért, de csak akkor, ha sokan látták és figyelték. Párbajra ritkán hívta ki a merész embert, aki érintetetlen „gentleman“ álarcára valami sarat dobott.

Lovagias ügyeinél is sajátos természetének megfelelően járt el. Segédeit lehetőleg a legkitűnőbb és legmagasabb rangú tisztek közül válogatta és fogadkozott, fente a nyelvét s szájra adta, hogy ellenfelét gyufaszállá fogja aprítani. Ez a hencégés többnyire azt szolgált, hogy az ellenfél megijedjen.

Megtörtént, hogy valaki levélben a legdurvább sértésekkel s válogatott rágalmakkal halmozta el. A földesúr elküldte hozzá segédeit, hogy kérjenek lovagias elégtételt. Azok aztán megállapították, hogy az ügy lovagias eljárásra alkalmatlan s legfőbb bírósági eljárás alapját képezheti. A bíróságon nem kellett félnie attól, hogy elbukik. Itt az életét nem veszélyeztette az ellenfél. És a földesúr emléklapos tiszt létére beletnyugodott a két hasonszórú jó barát lovagiatlan megállapításába, s túrte, hogy rajta száradjon a sok gorma sértés.

Amikor birtokának eladását egyik napilap szóvá tette, a cikkíró is kihívta párbajra. Hozzá az egyik legkiválóbb katonacsalád fiatal alezredes tagját és egy nemesi címerrel s nemesi előnévvel ellátott egyént küldött segédeiként.

Különös és szomorú hogy a segédek a cikk elolvasása után kardot rántottak mellette. Ha e sorokat elolvassa, vájjon mit csinál majd velem?

A földesúr politikában nyíltan nem tevékenykedett. A esobaji NÉP elnökséget maga sem vette komolyan. A vagyon elpusztítása, a esobaji nép sok gondot adó kínzása, és a kereskedelmi életben betöltött nemzeti feladatának végzése közben erre alig ért rá. De összekötetései, emberei vannak minden politikai pártnál, még az egyik nemzetiszocialista nyilas párt napilapjának szerkesztőségében is.

Eddig nyíltan csak a Független Kisgazda Pártot támogatta. Nővére állítása szerint Eckhardt Tibort is ő segítette mandátumhoz pénzével és társadalmi súlyával Miskolcon.

Mint hű kisgazdapárti természetesen egyben legitimista is. A kastély szobáinak falán az ősök képei helyett a Habsburgok és főleg Habsburg Ottó képei lógnak. A kastély régi kapuját újjáépítette és homlokán szépen kiképzett üres helyet hagyatott s azt híresztelte, hogy oda nemesi címer és korona kerül majd, ha Habsburg Ottó elfoglalja trónját.

Politikai karrierjét még nem futotta ki. Jóformán hozzá se kezdett. Eddig csak a természetének s elveinek legmegfelelőbb pártot választotta ki s még ehhez is csak a közeledés, a bekapcsolódás stádiumában van. Ne csodálkozzunk ezen, hiszen még mindössze 46 éves, nálunk pedig a politikai karriert 50—60 év között szabad elkezdni a legfelsőbb politikai körök politikai etikettje

szerint. Időt még nem veszített s ha eléri a kívánt kort, valószínű, hogy az alkalmat megragadja majd, hogy a parlament padsorából képviselhesse érdekeit.

A földesúr, akit a nemrég hozott zsidótörvény magyarnak tart, a magyar nagyúri álarc alatt bensőleg hű maradt önmagához. Az emberekkel való bánásmódban, a gettógazdaság vezetésben, élete legtöbb viszonylatában, természete kiélésében zsidó ösztönök vezették. A birtokán ha csak lehetett, zsidó gazdatisztket alkalmazott s egy idő óta, kalmár ösztöne nyíltan és külsőleg is, az életformában is visszavitte a zsidósághoz.

De, hogy tulajdonképpen soha sem szakadt el tőle, arra is van néhány adat.

Az egyik az, hogy ma is széklet tart fenn a tarcali zsinagógában. A másik pedig az, hogy a már tárgyalt sajtóperében az ügyészségtől hitfelekezet elleni izgatás miatt is kérte Gombás Bálint ellen az eljárás megindítását, mivel „a cikk... kitételei ha nem is kifejezetten, de a cikkben hivatkozott nevekől kivehetően az izraelita hitfelekezethez tartozó földtulajdonosok ellen irányulnak“.

itt tehát a, földesúr elárulta valódi lényegét. A cikkben csak burkoltan, a sorok között volt szó a zsidóságról, róla is mint „nagyaságos úrról“ beszélt, mindössze az eredeti Stein nevet írta ki. De szerinte még így módon se lehet megemlékezni róla, mert az már állami hatalommal üldözendő izgatás a felekezete és a fajtája ellen. Már megint elfelejtette, mikor a följelentést fogalmazta, hogy a katolikus anyaszentegyház tagja és sérelmét az egész izraelita hitfelekezet sérelmévé szerette volna fölfűjni, hogy őt, mint az egész magyarországi zsidó földbirtokos osztály képviselőjét védje meg a magyar állam ügyésze.

Az ügyész azonban nem volt hajlandó ekkora szívességre, azt válaszolta, hogy „miután az izraelita földtulajdonosok csak töredékét alkotják az izraelita hitfelekezethez tartozóknak és önmagukban külön társadalmi osztályt nem alkotnak, így a panaszolt kitételek éle, nem az izraelita felekezethez tartozó, hanem csak egyes zsidó földtulajdonosok ellen irányulnak.“ És a vád képviselőjét nem vállalta.

Akik még hisznek a zsidó asszimiláció babonájában, azoknak ez éppen elég a kiábrándulásra. A földesúr sohasem tudott asszimilálódni, ő ellenben mindenütt asszimilált, amerre élete folyamán megfordult, mindenkire, akit csak lehetett.

A faluban a pap halálával megszűnt egy erő, mely szembenállott a földesúrral és az embereket is ellenállásra tudta szervezni. Fölszabadult egy terület, ahova eddig csak harcok árán tehetette be a lábát. A paróchia és a köréje sereglett nép jóidőre gazdátlan maradt s így ismét hatalmába keríthette. Az új lelkész megválasztásába beleszólt és az ő jelöltje került be a faluba. A főgondnokot erősen elkeserítette Major Gyula tragédiája, a földesúr neki is annyi bosszúságot okozott, hogy rövidesen lemondott tisztségéről és még a vállalata birtokát is eladóvá tette. Major Gyula özvegye két gyermekével kenyér nélkül maradt, el kellett költöznie a faluból s elindult, hogy új fészket keressen magának a társadalomban. A földesúr, hogy a szomorú emlékü falutól az elválást megnehezítse, valami ügyből kifolyólag följelentette a bíróságnál.

Pap Barna nyugdíjaztatása óta Miskolcon lakik, s a hírek szerint belépett a nemzetiszocialista pártba. Buzgó nyilas lett belőle, de új világnézetével nem tartotta összeférhetetlennek, hogy a vármegyei vizsgálaton mentőtanúként a földesúr mellé álljon. Varga Józsefnek nemrég újabb pöre támadt a földesúrral. Borús Sándor, miután állásából kitették, nyugdíjat nem kapott, csak végkielégítést. Egy ideig termény- és gyümölcskereskedőssel foglalkozott, de kellő szakismeret híján az üzlet a végkielégítést teljesen elvitte. Évekig hányódott családjával együtt a magyar nyomor mérhetetlen tengerén. Később kiemelte belőle az állam és adótisztá tette meg egyik vidéki városban.

A földesúrnak a községet nemrég újból sikerült megkárosítania. Adóba lefoglalt disznói árát, mintegy 600 pengőt, amit egyenesen a községnek kellett volna megkapnia, az előljárókat félrevezetve, magának utaltatta ki s mire az előljárók hosszas levelezés után rájöttek a csalásra, már el is költötte a pénzt. Miközben Pesten a nagyúri vállalkozót és a dúsgazdag földesurat játsza, ilyen apró családokkal tartja fenn magát s ilyen disznó ügyekkel nyomorítja a községet. A gettógazdaságban a nyáron ismét sztrájkoltak a cselédek az éhség miatt s néhány gazdatiszt megunva a munkások nyomorgatásának keserves feladatát, otthagya a birtokot.

Ahoz már csak egyedül a földesúr ragaszkodik. Mindent elkövet, hogy a jövőben nehogy a falusi parasztság arasson a földjén. Minden igyekezetével azon van, hogy, ha a föld és a nép viszonyának elkerülhetetlen új rendezésére Csobajon is sor kerül, ne a gettógazdaságot, hanem a másik nagybirtokot osszák föl. Sok nagy

és költséges erőfeszítést tett már ebben az ügyben mindenfelé. A legutóbbi nagy vidéki gazdaggyűlésre a falusi parasztok közül küldöttséget bérelt föl, melyet a saját költségén, személyesen akart vezetni az ott megjelenő kormányférfiak elé. A küldöttség azonban nélküle ment el a gyűlésre, mert őt a birtoka eladását leíró cikk váratlan megjelenése visszatartotta. De talán a földkérdés a jövőben mégis az ő befolyása nélkül és másképp oldódik meg, mint amikor még csak Begre Bé a, a törbebirtokos agitátor és Borús Sándor, a jegyző foglalkozott vele komolyan a faluban s valószínű, hogy nem is lesz belőle akkora és olyan szomorú zsidóper.

Begre Albert, a gyilkosság „áldozatai“ ezalatt tizenkettedik év^o* tölti a váci fogházban. Talán ártatlanságának állandóan hangoztatott, leveleiben is sokszor leírt rögeszméje kényszerítette arra, hogy néhány évvel ezelőtt megszökjék a fogságból. De törvényes úton is megkísérelte kiszabadulása ügyében azt, amit lehetett. Perujrafelvételi kérvényét beadta s az ezideig eredménytelenül járja a bíróságok fórumait. Jelenleg a földesúr nővére ügyvédjének kezében van. A két testvér pörben áll egymással, de a színpalak mögött a legjobb viszonyban vannak. Hogy került a Begre Albert kérvénye erre a helyre s miért?

A csobajai krónikának nincsen vége. Addig tart, míg a földesúr él. A földesúr természetrajzát azonban,, az eddig elmondottakban is sikerült bemutatnom. Az álarcot lefejtettem róla. Láthatja mindenki a társadalmi szörnyé nőtt zsidót viselt dolgaival és minden megnyilatkozásával együtt. Csak azt mondtam el, amit a faluban mindenki tud s bízom abban, hogy mindez meggyőzi majd a magyar társadalomnak azokat a felsőbb köreit is, ahova befurakodott, ahol annyi jóhiszemű embert félrevezetett, hogy kit hordoztak a tenyerükön, s kit emeltek maguk közé a magasba.

A csobajai krónikának nincs vége, amíg a földesúr él. Ezzel fejeztem be tavaly a krónikát és hogy menyire igaz volt ez a látásom, bizonyítják azok az események, melyek a krónikának hosszúra nyúlt közlése idején történtek a faluban.

A földesúr rendületlenül nem fizet azóta sem az alkalmazottainak. A faluban úgy megnőtt a nyomor, hogy azt már a hatalom se tűrhette tovább. Legalább is arra mutat az a széleskörű nyomozás, amit a csendőrség folytatott nemrég a krónika olvasásának hatása alatt egy kissé fölszabadult faluban. Január végén a csendőrtiszthelyettes körülbelül 120 embert hallgatott ki a gettógazdaság különféle alkalmazottja közül. A krónikának megvolt az eredménye, hogy mertek beszélni őszintén az emberek. Minden kihallgatott egyen a munkabér jogtalan visszatartásával okolta elviselhetetlen helyzetét.

A földesúr vitéz Imrei Ferenc volt számtartójának 1400 P körüli összeggel tartozik már közel egy esztendejé. Elképzelhetjük, mit jelent ez az összeg egy állás nélküli, két gyermeces családapa számára. Imrei a leg-súlyosabb nélkülözések közt hiába várta munkája gyümölcsét, a földesúr nem volt hajlandó fizetni. Peres útra terelte hát az ügyet. Ez a per már csaknem egy éve megindult, de még az elsőfokú ítéletet sem tudta meghozni a bíróság. A földesúr valami ürüggyel mindig elhalasztatta a tárgyalást. Legutóbb például azért kapott csaknem két havi halasztást, mert azt állította, hogy neki Angliában van dolga. Ugyanakkor egy másik bíróságon azzal az ürüggyel kérte egy szerencsétlen végrehajtó igényperének elhalasztását, hogy Hollandiába megy. Hogy aztán volt-e tényleg az illető országokban, az nagyon kérdéses. De ez számára nem is lényeges. Az a fontos, hogy a perek tárgyalását sikerüljön elhalasztani, s a pénzt ne kelljen megfizetnie s bujkálásával megmenthesse az életét és nyomorba dönthessen magyar családokat.

Özvegy Varga Istvánné két gyermeces kereset nélküli családanya, kinek férje 1936-ban a földesúr dohánnyosa volt s ebben az évben meghall, hasztalanul könyörgött éveken át a még neki járó pénzért. A bíróság megítélte, a végrehajtási eljárás megindult a földesúr ellen s lefoglalták húsz mázsa kukoricáját. De amikor az árverést meg akarták tartani, kitűnt, hogy a földesúr a kukoricát eladta, vagyis elsikkasztotta. És ez még nem

volt elég a jogtalanságból. Elbocsátotta ráadásul az asszony 14 éves fiát a gazdaságból.

A krónikában részletesen írtam arról a nagy vármegyei vizsgálatról, amit a földesúr egy sajtóperrel kapcsolatban maga kért önmaga ellen. Ez alkalommal többek közt idős Magyar Bertalan és dohányostársai eskü alatt vallották, hogy a földesúr nem tartozik nekik, illetve a pénzüket önként adták neki kölcsön. Nemrég ez a Magyar Bertalan feljelentette a földesurat a csendőrségen, hogy az 1936. évre járó dohánypénzét ő már képtelen kicsikarni tőle és zokogva vallotta be, hogy úgy ő, mint társai a vármegyei vizsgálat során a földesúr parancsára esküdtek meg hamisan.

Ugyanennek a Magyar Bertalannak a dohánypénzéből még 1936-ban letiltott az előjáróság 475 P-t adóba. Ezt az összeget a földesúr nem is felejtette el levonni a szegény dohányostól, de az előjáróságnak még a mai napig sem fizette meg. Ezt is a maga céljaira használta fel, vagyis elsikkasztotta.

A bankok és az állam az idén is tovább vívták a szélmalomharcot súlyos követeléseikért. 1939 január 16-án a Nyíregyházi Takarékpénztár 120.000 P erejéig árverést akart tartani a földesúr birtokán, de az árverési hirdetményt tanúsító vétív „elveszett“. Az árverés új időpontját február 6—7-ére tűzték ki. Ekkor meg a végrehajtó követett el olyan szabálytalanságot, ami miatt az árverést lehetetlen volt megtartani. A falusi közvélemény nagy izgalommal várja, hogy az újabb árverést miféle ok miatt halasztják majd el.

1939 március elsejére 25.000 pengőnyi köztartozásáért akarták elárverezni a jószágállományát. A zsidótörvényjavaslat tárgyalásától zengett ekkor az egész ország, a látszat az volt, hogy mostmár befellegzik a csobaji zsidó szélhámosságainak is. De a csobaji magyarok legyintve mondták: „Nem hajtják be azt a sok pizt soha, felfüggesztik ezt az árverést is, mint a többit, hiszen azt mondja a nagyságos úr, hogy neki minden miniszter jóbarátja.“

Valószínűnek tartom, hogy a csobaji zsidó és a zsidótörvényt alkotó miniszterek viszonyát illetően tévednek a csobaji magyarok, egyben azonban csodálatosan igazuk lett: az árverést elhalasztották.

A csobaji krónikának az „Összetartás“ban jelent közleményeiért 6 feljelentést adott be ellenem eddig a földesúr. Az általa nem inkriminált 12 közlemény legalább olyan súlyos, sőt talán még súlyosabb „rágalmakat“ tartalmaz. Ezért és a krónika közlése óta napvilágra került s itt részben megírt ügyei miatt állok majd nyugodtan bírám elé.

Ha van igazság Magyarországon, nem veszíthetem el ezt a pert.

Budapest, 1939 március hó.

FÜGGELÉK

Ebben a részben néhány adatot talál az olvasó abból a nagy okmány és irathalmazból, melyből az egész könyvet összeállítottam. Nem közölhettem a rendelkezésemre álló összes adatot, mivel ez mód felett megterhelte volna az egészséget, s nem is fért volna bele egyetlenegy könyvbe.

Sok olyan adat áll rendelkezésemre, melyet azért sem közölhetek, mivel azokban Csobaji Gyulán kívül széles körben ismert nevek, hivatalos funkcionáriusok, s társadalmi előkelő, ségek vannak nagyon közléről érdekelve. Ezekkel szemben nem céloim, hogy Csobaji Gyulával közös megítélésben rész-süljenek.

I.

I. Dédszüilők ismeretlenek.

II. Nagyszülők.

1. Stein Abrahám, — 2. Stein Rozália, neje. Lakhelyük ismeretlen, a férj állítólag „fü-tyülő zsidó“, vándorkereskedő volt a Hegy-alján.

III. Szülők.

1. Stein Sámuel, 1839—1907. Kezdetben kisbérő. majd nagybérő, végül földbirtokos. első felesége ismeretlen, 3. második felesége: Adler Re-beka 1853 1919.

Ennek szülei falusi korcsmáro. sok voltak Tarcalon.

IV. Gyermek.

Első feleségétől:

1. Szerén, 2. Márton

Második feleségétől:

3. Aladár 4. Margit, 5. József, 6. Gyula
földbirtokos Österreicher, földbirtokos emléklapos
1883—1919. né, ügyvéd 1886—1926. c. ezrdeorvos,
özvegye, földbirtokos
életben van. 1892—

II.

A Stein család birtokai.

1. Nagy András féle birtok.

Ezen van a kastély is.

Eredeti területe 437 kat. hold, a földbirtok reformmal kapcsolatban 60.5 kat. holdat elvettek belőle, így 376 kat. hold.

Ez a birtok 1640. évtől kimutathatólag a „csobaji Nagy“ család, illetőleg e család leszármazottjáié volt egészen 1922. évig.

1640—1717 évig)	„Tekintetes Nagy Gáboré.
1718—1731	Nagy Györgyé (1721 évben már 66 éves volt) ennek felesége az írások szerint Pap Katalin.
1732—1748	Nagy Gáboré, akinek a felesége „Tekintetes és Nemzetes Dobozy Anna.
1749—1770	Nagy Gáboré.
1771—1811	Nagy Andrásé, ez építette a csobaji templomot. Fia nem volt. Leányát Jakabfalvy András vette el, aki kir. tanácsos és „feő kurátor“ volt.
1811—1833	Jakabfalvy Andrásé,
1834—1846	Jakabfalvy Sámuelé,
1847—1880	Jakabfalvy Józsefé,
1880—1894	Joláné, aki előbb Balogh Zoltánná, majd ennek halála után Burányi Adániné, pesti rendőrkapitányné lett. Balogh Zoltántól, sem Baranyaitól gyermeke nem született, így a birtokát Jakabfalvy Jolán Baranyai Ádámrá hagyta, ez elvette Telek Katalint, a házasságból 5 gyermek származott.
1895—1911	Baranyai Adámé,
1912—1922	Baranyai Károly Jolán, Ádát és Istváné egyötöd-egyötöd részben.
1922—1926	Csobaji Stein Józsefé.
1926— napjainkig	dr. Csobaji (Stern) Gyuláé

2. A báró Radvánszky-féle birtok.

Területe 700 kat. hold. A Radvánszkyak még az eladás előtt 250 kat. holdat vagyonszállás fejében az 1924. évben leadtak, így Csobaji József 454 kat. holdat vett meg.

Ez a birtok eredetileg a „Dessewffy“-eké volt, tőlük leányágon gróf Dégenfeldék örökölték, később Dégenfeld Hona grófnőé lett, aki Tisza Kálmánhoz ment férjhez.

Tisza Kálmánétól leánya Paulina örökölte, aki id. Radvánszky Béláné lett, ő birtokolta 1914-től 1922-ig.

1922—1925-ig ifj. Radvánszky Béláé lett, ez adta' el Csobaji Stein Józsefnek.

1925— 1926-ig Csobaji Stein Józsefé, ennek meggyiliko(lása után

1926— napjainkig Csobaji Stein Gyuláé.

3. A prűgyi birtok.

A prűgyi 60. sz. kat. birtokvitelben foglalt, s ezidősze. rint dr. Csobaji Gyula tulajdonát képező Szőlőmájhat tanya 1721.ben Püspöki Tamás földesur tulajdona volt, később a Kállay családé, 1921. évig Kállai Gusztáv örökösei nevéen volt a birtok, ekkor telekkönyvezték 2205—1921. tk. szám alatt Csobaji Stein Aladár és Csobaji Stein József nevére.

A Csobaji Stein Aladár részét 1922. évben örökölte dr. Csobaji Stein Gyula s a tulajdonjoga 1811—1922. tk. szám alatt volt bekebelezve. Még ugyanez évben megosztottak a birtokon.

Csobaji Stein József halála után az ő részét örökölte dr. Csobaji Stein Gyula 1585—1930. tk. szám alatt. E birtok mai területe 575 kat. hold 268 négyszögöl.

Ma Csobaji Stein Gyula tv'jdonában három régi nemesi magyar család birtoka vm összesen több mint 1400 kat. hold kiterjedéssel.

III.

Csobaji Stein Gyula személyi adatai.

Csobaji Stein Gyula 1892. szeptember 1-én Csobajon, Szabolcs.megyében született. Természetesen ekkor még nem Csobaji, hanem Stein volt. Az elemi iskolát Csobajon járta, a gimnázium első négy évfolyamát Nyíregyházán, az evangélikus gimnáziumban 1901. és 1905. között. 1905-ben Budapestre került a dr. László Mihály-féle nyilvános gimnáziumba. Itt tett érettségit 1909-ben elégséges eredménnyel.

A gimnázium elvégzése után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi fakultására iratkozott be. Az anyakönyvi lapon Stein Gyula néven szerepelt, gyámja Stein Sámuelné földbirtokos, Csobaj. Utolsó féléve 1913—14. év, ekkor még izraelita. Nevének Csobajira való változtatását a belügyminisztérium 9738—1914. sz. alatt engedélyezte, 1914 január 20-i dátummal. Doktori diplomáját 1914. november 14-én szerezte meg. az Album doctorum és a Doktorok származási kapja szerint. Itt már Csobaji néven szerepel, a diplomája is erre a névre szól, de még mindig izraelita. 1919-ben vette föl a katolikus vallást, Büdsszentmihályon. Keresztapja gróf Dessewffy Aurél gróf. Vallásváltoztatása az Album Doctorumban és a Doktorok Származási lapjában 4924/1924 25. számmal van bejegyezve. A vallásváltoztatásra vonatkozó 4924/1924—25. számú akta eltűnt az egyetem irattárából.

Stein Gyula névmagyarosítást kartotékja nincsen meg az országos levéltárban. Az akták tehát eltűntek, mielőtt a belügyminisztériumból a levéltárba kerültek volna földolgozás végett. A belügyminisztériumban az akták helyén egy kis cédula van, rajta ez áll: Az aktákat átvettem. Olvashatatlan aláírás. 1915.

Ez a cédula jelenleg a Csobaji Margit névmagyarosítást akták között található.

Csobaji Gyula gazdasági akadémiát is látogatott.

Katonai szolgálatát a 25. tábori vadászszázalójnál kezdte és a bécsi garnisonspitálnál folytatta. Egyik háborús kitüntetését a Dandsturm-Sapeur Abteilungnál kapta. 1917. május 1-én tartalékos főorvos, s 1935. március 6-án emléklapos címzetes ezredorvos. Ilyen előléptetést béke idején, 1935-ben a háború után 16 évvel, csak kevesen kaptak. Polgári orvosi gyakorlatot nem folytatott, a háború után állandóan mint földbirtokos szerepelt. Ma az egyik vidéki gyalogezred nyilvántartásában, van mint „emléklapos címzetes ezredorvos.”

IV.

Dr. Csobaji (Stein) Gyula ingatlanaira nctáblázott tehertételek.

	Pengő
Magyar Földhitelintézet, Budapest,	40.000.—
Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesület, Nyíregyháza	120.000.—
Tiszszécsényi Községi Mezőgazdasági Hitelszövet-	
kezet, Miskolc,	91.000.—
Kir Kincstár,	9.200.—

	Pengő
Szénárusító R. T., Budapest,	4.300.—
Mezőgazdasági Hitelszövetkezet,	20.000.—
Tiszajobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövetkezet	65.000.—
Dr. Hellenberg Árpád, Budapest,	3.691.—
Tiszajobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövetkezet,	50.000.—
Angol Magyar Bank r. t. Budapest,	12.500.—
Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesület, Nyíregyháza,	22.000.—
Tiszajobbparti Mezőgazdasági Hitelszövetkezet,	140.000.—
österreicher Oszkáiné, Csobaj Margit,	40.000.—
Vacuum Oil Company R. T., Budapest,	7.580.44
Rosenthal Vilmos bej. cég, Nyíregyházán,	958.32
Vacuum Oil Company bej. cég, Budapest	7.419.56
Kir. Kincstár, (örökösödési illeték),	12.188.40
Strasser és Könlg bej. cég, Budapest,	1.564.65
Strasser és König bpesti bej. cég,	15.911.30
Szűcs Gizella budapesti lakos,	3.302.92
Wein Dávid tokaji lakos,	12.—
Szűcs Gizella budapesti lakos,	2.653.49
Strasser és König budapesti bej. cég,	117.—
Burger Testvérek R. T., bpesti bej. cég,	647.48
Országos Központi Hitelszövetkezet, Budapest,	3.200.—
Országos Központi Hitelszövetkezet, Budapest,	2.500.—
Magyar Mezőgazdák Szövetkezete, Budapest,	15.000.—
Pátria Általános Biztosító R. T., Budapest,	40.000.—
Pigai Imre miskolci lakos, Budapest,	632.83
Özemmél és Manheim R. T., Budapest,	4.069.92
österreicher Oszkárné Csobaj Margit,	175.40
Laboratórium Védőoltóanyagok Termelésére R. T. budapesti cég,	5.738.07
Pigai Imre miskolci lakos,	31.70
Chinoin Gyógyszer és Vegyészeti temetések gyára, Budapest,	201.34
Laboratórium Védőoltóanyagok Temelésére R. T., Budapest,	48.20
Engel Jenő	73.—
Kann és Heller budapesti cég,	375.41
Czemmél és Manheim budapesti cég,	106.—
Krausz és Moskovics Egyesült Iparteleppek r. t.	540.50
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	867.51
Hazai Gépkereskedelmi R. T., budapesti cég,	7.853.87
Kann és Haller R. T., budapesti cég,	251.27
Disznóshorváti Barnaszénbánya R. T.,	7.000.—
Dr. Hellenberg Árpád, budapesti lakos.	3.269.—
Márton és Társa nyíregyházi cég,	133.14
Kir. Kincstár,	855.—
Meggyesi István és társai, Polgár,	186.69
Szuperfoszfát Műtrágya Értékesítő R. T., Bpest,	800.—
Szegedi Kenderfonógyár R. T., Szeged,	559.08
Lazarovics Bemát és fia, tokaji cég	4.340.—
Chinoin Gyógyszer és Vegyészeti gyár r. t. Bpest	42.80
Hemádvölgyi Erdőipari R. T.,	669.—
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	701.74
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	1.799.86
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	1.600.73
Belvárosi Takarékpénztár r.t., Sátoraljaújhely	1.503.—

Lazarovics Bernát, tokaji cég,	Pengő
Szegedi Kenderfonó rt., Szeged	1.688.75
Lazarovits Bernát és fia, Tokaj	69.68
Országos Központi Hitelszövetkezet, Budapest,	146.22
Orostein Sándor, tarcaji lakós,	21 664.64
Szabó Károlyné (Szűcs Gizela), Budapesti,	717.88
Amerikai Olajimport r. t., budapesti cég,	420.—
Disznóshorváti Barnaszénbánya, Disznóshorváti,	324.72
Wiener Adolf, N. iredyháza,	3 000.—
Kir. Kincstár,	561.32
Hernádvögyi Erdjipari rt.	69.42
Kir. Kincstár	235.50
Szűcs Aladár kiskorú, budapesti lakós.	88.40
Szűcs Aladár kiskorú, budapesti lakós,	20.000 —
Ornstein Sándor, Tárcái,	6.100.—
Szűcs Aladár kiskorú, Budapest,	69.30
Schwarz Adolf, Csobaj,	82.—
Dr. Porkoláb Zoltán, ügyvéd	1.219.56
Weiszstein László, Tiszaladány	484.70
Schwarz Adolf, Csobaj	150.—
Dr. Porkoláb Zoltán ügyvéd. Nyíregyháza,	1.372.—
Van Wawem des Bress gnedlinburgi cég.	165.—
Szűcs Aladár kiskorú, Budapest,	115.70
Ornstein Sándor, Tárcái,	34.—
Van Wawem des Bress gnedlinburgi cég,	70.16
Magyar-Belga ásványolaj r. t., 'budapesti cég.	1.339.83
Szűcs Aladár kiskorú, budapesti lakós,	540.99
Kir. Kincstár,	15.—
Kir. Kincstár,	268.17
Kir. Kincstár,	40.10
Magyar Földhitelintézet, Bpest, Bálvány.u. 7.	2.195.—
Szűcs Aladár, kiskorú, Budapest	10.277.23
Kir. Kincstár,	15 —
Szénárusító R. T., budapesti cég, V, Géza-u. 2.	21.589.35
Wiener Károly budapesti lakós,	3,000,—
Kir. Kincstár,	547.30
Első Magyar Gépgyár r. t., Budapest,	21.589.35
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	2.200.—
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	546.80
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	744.97
Vacuum Oil Company r. t., budapesti cég,	7.080.—
Országos Központi Hitelszövetkezet, Budapest,	4.686.42
Tiszajobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövet-	16.200.—
kezet	80.000.—
Ugyanaz,	40.000.—
Ugyanaz,	10.000.—
Szénárusító R. T., budapesti cég,	4.825.48
Tiszajobbparti Mezőgazdasági Hitelszövetkezet,	
mint az O. K. H. tagja,	40.500,—
Adler Sándor kereskedő, budapesti lakós,	2.183.—
Tiszajobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövet-	
kezet, mint az O. K. H. tagja,	9.125,—
Tiszajobbparti Körzeti Mezőgazdasági Hitelszövet-	
kezet, mint az O. K. H. tagja,	9.476,—
Ugyanaz,	13.266.—
Ugyanaz,	7.697.36
Ugyanaz,	2.916.—

Hippich Sándor, Sátoraljaújhely kéményseprő üz-

Összesen: 1,184.804.89 pengő.

Megjegyzés: Csobaji Gyula adósságai sokkal nagyobb összegre rúgnak. A birtokra további bekebelezésnek semmi célja sincs, mert a már bekebelezett tételek is lényegesen felülmúlják értékét.

V.

Csobaji Stein Gyula pörei.

Csobaji Stein Gyula ellen öt év alatt egyetlenegy bíróságnál (Tiszalöki Járásbíróság) folyamatba tett pótok kivonatos jegyzéke, (tényleg ennél lényegesen több volt.) 1933--1938. júniusig.

Magyar. Belga Ásványolaj rt.-nek c/ Cs. Gy. ellen végrehajtás 471 P. 744/1933. szám.

Finomított Olajok Keresk. rt.-nek c/ Cs. Gy. ellen végre, hajtás 544 P. + 2500 P. + 2700 P. 2457/1933. sz.

Cs. Gy. ellen közcesend elleni kihágási ügy. 2469/1933. sz, Magyar Földhitelintézetnek Országos Központi Hitelszövet.

kezet c/a Cs. Gy. ellen végrehajtás. 6635 font és 3200 P. 2479—1933. sz. alatt.

Veres Lászlónak c/a Cs. Gy. ellen kereset 414 P. 2578/1933. szám.

Cs. Gy. elleni büntetőügy (Btk. 355.) 2787/1933. sz. alatt,

Phöbus Műszaki rt.-nek c/a Cs. Gy. elleni végrehajtás 544 P. 2826/1933. sz.

Dr. Göller Gusztávnak Cs. Gy. ellen kereset 1002 P. 2969—1933. sz.

Kir. Kincstár Cs. Gy. ellen végrehajtás 2195 P. 3001/1933, szám.

Schuller Testvérek Cs. Gy. ellen fizetési meghagyás 50 P. 3255/1933. sz.

Össterreicher Oszkárné Cs. Gy. ellen végrehajtást 40.000 P. 3380/1933. szám.

Landesmann Márk és Fia c/a Cs. Gy. ellen fizetési meghagyás 40 P. 3499/1933. sz. alatt.

Wiener Adolfnak Cs. Gy. ellen fizetési meghagyás 337 P. 3507/1933. sz.

Magyar Földhitelintézetnek Cs. Gy. ellen végrehajtás 6635 P. 45/1934. sz.

Össterreicner Oszkáréinak Cs. Gy. ellen kereset, ingók kiadása iránt 285/1934. sz.

Honig Albertnak Cs. Gy. ellen fizetési meghagyás 200 P. 1259/1934. sz.

Princz Jakabnak Cs. Gy. ellen kereset 462 P. 1429/1934. sz,

Nagy Sándornak Cs. Gy. ellen kereset, szerződéses teljesítése iránt, 1597/1934.

Magyar Földhitelintézetnek Cs. Gy. ellen végrehajtás 12270 P. 1654/934.

Szabó Károlynénak Cs. Gy. ellen végrehajtás 400 P 1804/1934.

Fái Gézőnek Cs. ellen fizetési meghagyás 65 P. 1858/1934.

- Schwartz Adolfnak Cs. Gy. ellen végrehajtás 1373 P. + 1219 P 1982/934.
- Kornitzer Illésnek Cs. Gy. ellen végrehajtást 361 P 2079/1934.
- öszterreichr Oszkárnának Cs. Gy. ellen végrehajtást 20.000 P 2637/934.
- Weiner Adolfnak Cs. Gy. ellen végrehajtás
- Dr. Weisz Ferencnek Cs. Gy. ellen végrehajtás 110 P. 3061/1934.
- kisk. Szabó Aladárnak Cs. Gy. ellen végrehajtás 500 P. 4/1935.
- összterreicher Oszkárnának Cs Gy. ellen 20.000 P. 474/1935.
- Princz Jakabnak Cs. Gy. ellen végrehajtás 461 P. 612/1935.
- Radó Árpádnak Cs. Gy. ellen fizetési megh. 54 P. 831/1935.
- Honig Antalnak Cs. Gy. ellen fizetési megh. 272 P. 1184/1935,
- Nagy Sándornak Cs. Gy. ellen végrehajtás 570 P. 1382/1935.
- Honig Antalnak Cs. Gy. ellen fizetési megh. 272 P. 1907/1935.
- Rósenberg Gusztávnak Cs. Gy. ellen kereset 250 P. 1932/1935.
- Klein Ernőnek Cs. Gy. ellen fizetési megh. 51 P. 2114/1935.
- Jurkó és Réna cégnek Cs. Gy. ellen kereset 600 P. 2572/1935.
- kisk. Szabó Aladárnak Cs. Gy. ellen végrehajtás 600 P. 3032/1935.
- Hi.ppich Sándornak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 360 P. 96/1936.
- Führer Mihálynak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 8 P. 287/1936.
- Magyar Földhitelintézetnek Cs. Gy. ellen végrehajtás 3022.80 angol font 867/1936.
- Magyar Földhitelintézetnek Cs. Gy. ellen végrehajtás 25.880“03“04 tőke és jár. 1579/1936.
- Cs. Gv. e'leni min. rendeletbe ütköző kihágás 2675 1936.
- Megyesi István és társának Cs. Gy. ellen végrehajtás 186 P. 2795/936.
- Dénes B. rt.-nak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 40 P, 2865/1936,
- Hipnich Sándornak Ci. Gy.,ellen végrehajtás 360 P. 3037/936.
- Franki Andornak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 61 P 3362/1936.
- Fancsaly Kálmánnak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 33 P. 310/1937:
- Kolauch. Kárclynak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 227 P. 345/1937.
- Laboratófium Védőoltóanyagok Term. rt-nek Cs. Gy. ellen kereset 620 P. 382/1937.
- Reisner Lajosnak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 84 P 482/1937.
- Benger Testvéreknek Cs. Gy. ellen fiz. megh. 298 P. 488/1937:
- Besseney Albertnek Cs. Gy. ellen kereset 72 P. 552/1937.
- Dr Kiss Józsefnek Cs. Gy. ellen 72 P. 5612/1937.
- Weszely István és tsának Cs. Gy. ellen fizetési megh. 55 P. 800'1937.
- Rubinstein Edének Cs. Gy. ellen végrehajtás 185 P. 1091/937.
- Laboratórium Védőoltóanyagok Term. rt.nek Cs. Gy. ellen végrehajtás G20 P. 1168'1937.
- Barna Bélának Cs. Gy. ellen fizetési megh. 334 P. 1330'1937.
- Cs. Gy. elleni büntető ügy (Btk 365. pár.) 1363'1937.
- Dr Csendes Viktornak Cs Gy. ellen fg., megh. 75 P. 1384/937.
- Mezei Sándornak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 136 P 1661/1937.
- Fancsaly Kálmánnak Cs. Gy. ellen végrehajtás 33 P. 1664/1937.
- Dr Porkoláb Zoltán és tsának Cs. Gy. ellen végrehajtás 527 P + 566. 1738/1937.
- Reisner Lajosnak Cs. Gy. ellen végrehajtás 84 P. 1928/1937.
- Cs. Gy. elleni min. rendeletbe ütköző kihágás 1995/1937.
- Jutkó és Rónának Cs. Gv. el'en kereset 1000 P. 2029/1937.
- Frankl Pinkásznak Cs. Gy. ellen végrehajtás 72 P. 2059/1937.

Dr. Kiss Józsefnek Cs. Gy. e.»en végrenajítás 72 1-'. 2U0d/lö«<. Weszely István es (.sanaa cs. cy. euen »«ó» tutaj ms uu r. 2001/1937.

Barna Bélának Cs. Gy. ellen végrehajtás 334 P. 2086/1937. Öszterreicher Oszkárának Cs. Gy. ellen végrehajtás fOoO P. 2227/1937.

Breuer Izidornak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 73 P. 2311/1937, Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesületnek Cs. Gy. ellen fiz. megh. 100 P. 2669/1937.

Vértes és Dórának Cs. Gy. ellen fiz. megh. 39 P. 3111/1937. ifj.. Czégeny Imre és tsainak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 280 P: 5233/1937

Morvai Sándornak Cs. Gy. ellen kereset 255 P. 3354/1937. Fuchs Vilmosnak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 36 P. 3355/1937. János Szanatórium rt-nek Cs. Gy. ellen fiz. megh. 296 P. 64/1938.

Kovács Béni és társainak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 116 P. 317/1938

Nyíregyházi Takarékpénztár Egyesületnek Cs. Gy. ellen végrehajtás 100 P. 364/1938.

Kolsuch Kárainak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 103 P. 380/1938, Kovács László és társának Cs. Gy. ellen fiz. megh. 115 P. 417/1938.

Molnár Istvánnak Cs. Gy. ellen fiz. megh. 352 P. 762/1938. Vítész Imrey Ferencnek Cs. Gy. eljen kereset 1403 P. 1051/1938.

Schaffer Testvéreknek Cs. Gy. ellen végrehajtás 7065 P. 1118/1938.

ifj. Czégeny Imre és társainak Cs. Gy. ellen perújítási kereset 104 P. 1152/1938.

Dr. Álén Lászlónak Cc. Gy. ellen végrehajtás 669 P. 1205/1938.

Pöréinek anyagát és történetét külön hatalmas könyvben lehetne megírni. Majdnem valamennyi jellemző adatot szolgáltatna Csobajai Gyula természetrajzához.

A miskolci kereskedő a vadásztöltényeknek árát perli, a szanatórium a kifizetni elfelejtett ápolási díjat. A kereskedők, iparosok a szállításaik után elmaradt számla-összegeket keresik. Nővére a neki kijáró tartásdíjért, a hi-telezők pedig a kölcsönadott pénzért perlik stb.

A felsorolás nem is teljes, s mindössze 5 évre terjed.

VI.

Csobajai Gyula gazdatisztjeinek névsora

9 év alatt.

Csobajai Gyula gazdaságában az utolsó 9 év alatt 35 gazdatiszt cserélt állását. A névsor a következő:

1. Orbán Fqrenc 'gazdatiszt,
2. Kilár Jenő segédtszt,
3. Rubinstein Endre számtartó,
4. Benedek János számtartó (ny. őrnagy),
5. Berecz Tivadar intéző,
6. Adlovics Sámuel ispán,
7. Schwarc Jenő intéző,
8. Szekeres László intéző,
- 9 Gál Gyula s. tiszst,
10. Szolomajer György intéző, tart, huszár főhadnagy,

11. Hábel Ede számtartó,
12. Gál László s. tisztt,
13. v. Imrei Ferenc s. tisztt,
14. Klein Hermann intéző,
16. Markos Jenő s. tisztt,
- 15 Kőszegi Károly s. tisztt.
17. Szekeres László intéző (II. ízben),
18. Manzer Jenő főkertész,
19. Havalda Gyula főkertész,
20. Wind Imre s .tisztt,
21. Lówi Gyula ispán,
- '22. Snalai thtván ispán,
23. Földes Imre ispán.
24. Mór Menyhért főintéző,
25. Pethe Károly intéző (t. húsz, fhgy.),
26. Fekete Béla számtartó,
27. Kazal Nándor főkertész., (t. zászlós).
28. Varga, iSándoy ispán.
29. Szabadi Géza gazd. el'enőr,
30. v Imrei Ferenc sz^mtartó.
31. Poz'gay Lajos oki. kertész ít zász'cs)
32. Manzer Jenő főkertész,
33. Blascsek Károly kasznár,
- 34 Szabó Sándor számtartó.
35. Záborszky Jenő főintéző.

VII.

Alispáni végh.atározat

(Teljes szöveggel közöljük. hogy az utókorra is megmaradjon emlékeztetőképpen.)

Szabolcs és Ung K. e. vármegyék alispánja ad 11173 1938. K. sz.

Dr Csobaji Gyula csobajai lakos földbirtokosnak Csoba. jón és Prügy község határában fekvő gazdaságaiban tartott vizsgálat eredménye alapján hozott

Véghatározat.

Ez ügyben a további e'járást megszüntetem.

Megokolás.

A "Magyar Vidék" című hírlap 1937. évi december 26-ki számában megjelent egy hírlapi közlemény, mely szerint „a lucerna kaszálás, bükkönycéplés nyári és őszi napszámok és dohánykertészek tavalyi járandóságai még ma sin. csenek kifí-etve a C~obaj' Ste'n Gyula gazdaságban“ A hírlapi cikk megjelenése után dr. Csobaji Gyula azt a kérelmet terjesztette elő, hogy vizsgáltassam meg a gazdaságát abban a tekintetben, hogy ő mint munkaadó a gazdasági cse. léd és munkás kérdésekben nvnv'iben te-z ekM törvényben előirt kötelezettségének. Elsősorban közérdekből, de nevezett kérelmére is, mint a munkás és cselédügyekben felügyeletre hivatott hatóság, a kért helyszíni vizsgálatot elrendeltem. A vizsgálati iratok szerint nem merült fel olyan adat, melyből dr. Csobaji Gyula részéről a munkások munkaerejének jogosulatlan kihasználására, azaz munkauzsorára le. hetne következtetni; sem a cselédek, sem a napszámosok, sem pedig a dohánykertészek a helyszíni vizsgálaton panaszt nem emeltek abban az irányban, hogy cseléd, avagy munkabériket nem kapták meg és kink a hatóságot, hogy közigaz-

gatási határozattal annak megfizetésére kötelezze dr. Csobaji Gyula munkaadót. így mivel sem hivatalból üldözendő vétség esetét fennforogni nem láttam, sem magánjogi panasz nem tétetett, az iratoknak sem a munkaügyi bírósághoz való áttételre tényálladék hiányában, sem pedig az I. f. közigazgatási hatósághoz való kiadására panasz nem léteben intézkednem nem lehetett.

Erről értesítést kapnak véghatározatom 1—1 példányán vétív mellett dr. Csobaji Gyula földbirtokos Csobaj és Gombás Bálint lapszerkesztő Búdszentmihály azzal a figyelmeztetéssel, hogy e véghatározat ellen a kézhezvételtől számított 15 nap alatt hivatalomnál beadható fellebbezéssel élhetnek a m. kir. földmivelésügyi miniszter úrhoz.

Nyíregyháza, 1938. június 8.

Szabolcs vm.

Borbély s. k.

körbélyegzője.

VIII.

A Borús Sándor, Varga József és Pap Barna sorsáról szóló fejezet a következő okmányok alapján készült: A nyíregyházi pénzügyigazgatóság 11.664/U.—1928. sz. átírata, 19.172/1928. k. sz. alispáni fegyelmi véghatározat: a pénzügyigazgatóság 31.069/1.—II.—1930. sz. rendelete; a 2076/1930. k. sz. árverési hirdetmény; 14.101/1931. K. sz.: alispáni véghatározat; I. 264 4 —1931. Szabolcs megyei tisztifügyészi vádindítvány; 520/1932. Kb. sz., közigazgatási bizottsági véghatározat; 1162/1931. K. sz. véghatározat; 3717/1932. K. sz. véghatározat; B. 2087/1932. sz. kir. Járásbírósági Ítélet; 14.168/1932. K. sz. véghatározat; 1523/1933 K. és 15.159/1934. K. sz. véghatározat; 7263/1932. K. sz. fegyelmi véghatározat; 2.847/1932. Kb. sz. véghatározat; 89.290/1933 IV. sz. véghatározat; 14.159/1934. K. sz. alispáni véghatározat; 1808/1934. K. sz. községi bizonyítvány; 13.416/1935. K. sz. véghatározat; 284/1935 Kb. sz. véghatározat; 3740/1935. K. sz. főszolgabírói rendelet; 1795/1936. K. sz. rendelet; V. 3/1936. sz. véghatározat. Ezeknek csak kivonatos; közlése is külön könyvet igényelne, de számaikat itt idézem, mert nagyon fontos adatok lehetnek egykor a szabolcsmegyei közigazgatás monográfiája megírásához.

IX.

K i v o n a t o k

az egykor elhunyt Major Gyula lelkipásztor hivatalos jelentéseiből és leveleiből, valamint Mester Béla Segéd-lelkész írásaiból.

Levél----- hoz, Csobaj 1935. szeptember 4.

„A takarmánymagtár ügye jelenleg a legjobbban áll. Először a presbyteri gyűlés elhatározta, — illetve nagy örömmel csatlakozott az indítványhoz. Azután közgyűlés elé vittem az ügyet és a község Elöljáróságát is megnyerve Kovács János is teljes erővel és jóakarattal csatlakozott hozzá. A kurátor egy községi esküdt és egy presbyter vitték el minden házihoz a gyűjtőívet. A község lakosságának nevéen cca 850—900 hold föld van. Vártuk, hogy le fognak jegyezni 7—8 q búzát és ezzel szemben lejegyezték 13 mázsát, sokan többet adtak a kötelező mennyiségnél. E hét végén, vagy g jövő hét elején fogjuk összeszedetni. Így az öt év alatt, ha Isten csapásos éveket nem ad, 150 mázsányi alap gyűlne össze, amely mennyiséggel nagyban lehet enyhíteni a tavaszi ínségen.“

Levél-----hoz, Csobaj, 1935. zepteinber 24.

„Kérjük teljes támogatását s illetékes helyen ez ügyben szives eljárását.

Egyházunk 1929-ban a kir. Tanfelügyelőség hivatalos felszólítására nemkülönb az egyházi Főhatóság sürgetésére megszervezte a harmadik tanítói állást azzal a kifejezett feltétellel, hogy a felépítendő iskolához és tanítói lakáshoz az állam teljes összegű segélyt juttat. Ezen ígéretben bízva, szer, vezte meg a presbyterium hat évvel ezelőtt a harmadik állást. Abban az időben be is adatott a kérvény iskola s lakásépítési államsegély elnyerése iránt, akkor azonban az alap kimerülése miatt nem kaphattunk semmit. Ismerve az állam nehéz helyzetét, a legnagyobb türelemmel vártunk. Végre hat év után ismét élőit ányoztatott a kultusztárca költségvetésébe e célra 9.000 pengő. 1935. június 11-én kelt 78129/1935. VI. ü. o. számú rendelkezéssel maga a Nagyméltóságú Miniszter Ur szólított fel bennünket arra, hogy a régi kérésünket ismételjük meg. Ez meg is történt, amely új kérvény 1935. július 11-én 79094. szám alatt a minisztériumban be is iktattattott.

Ezután bízva igazságos ügyünkben, vártuk az államsegély kiutalását, amelyhez hat évvel ezelőtről datálódó szerzett jogunk van, még a megboldogult Klebelsberg kegyelmes Ur idejéből.

Mostanig nyugodtak is voltunk .mikor pár nappal ezelőtt megjelent községünkben a tiszatardosi róm. kath. lelkész: Rá. kóczi István s vele együtt a kántor és egy hölgy. Hirdették egész falu hallatára, hogy új róm. kath. iskola és lakás épül s erre már a VK. Miniszter Ur 8000 P.t kiutalt. Együttal a hölgy is bemutatkozott a híveknek, hogy ő az új, már kinevezett róm. kath. tanítónő. S állítólag olyan kijelentést tettek, hogy ez már teljesen biztos, mert nekik az egri érsek és az Ország első főpapja a protektoruk. A reformátusok pedig elülhetnek, mert egy fillért sem kapnak. Amíg pedig az iskolájuk felépül, már az egyik uradalom (Csobaji Gy.) adott is nekik helyiséget ideiglenes iskola céljára.

Mélyen tisztelt ----- Ur! Ez a hír érthetően óriási felháborodást keltett a ^{4,5} részben ref. vallású község lakosai, bán.“

Levél-----hoz, Csobaj, 1935. október 18.

„Nagy örömmel olvastam leveléből az első eredményt. Bl. ony erre is nagy szükségünk van, mert ő régi iskolákon azóta ismét két ablak mondta fel a szolgálatot. Vay báró úrtól! is kaptam levelet, melyben arról értesít, hogy magáévá tette az ügyet s szívvél-lélekkel dolgozik azon, hogy velünk meg ne történjék ez az igazságtalanság.“

Levél----- hoz, Csobaj, 1937. január 15.

„A múlt év júliusában a presbyterium felajánlotta Csoba. jnak a telekcserét. Akkor azt válaszolta, hogy ez ügyben nem áll módjában nyilatkozni. Most nagy meglepetésre a másolatban küldött írást küldte hozzánk. Ehhez mit méltóztatik szólni?! Nem-é méltóztatik benne látni valami nem egyenes

dolgot?! A telekcsereát mi is óhajtánánk, ha az egyáltalában lehetséges, több oknál fogva. Itt tenne központban, közel a templomhoz, kutat nem kellene csináltatni, mert közvetlen előtte van egy fűrtött kút. A másik telek körül óriási hosszú kerítést kellene építeni. Méltóztassék átnézni a másolatot, s erre vonatkozólag kérem legelőször..... Úr válaszáat, mert válaszáat kell adnunk Csobajinak.“

Levél -----hoz, Csobaj, 1937. január 20.

„Csobaji teljes erővel dolgozik ellenünk. Tegnap bent volt Nyíregyházán, hogy a Papp Barna féle házhelyet, melyről lemondott, kat. iskola részére megszerezhesse. Mi is tettünk ellenintézkedést, de oly protekcióval dolgoznak, hogy nem igen tudjuk megszerezni azt a házhelyet. A másik ügyében, melyet Csobaji megfellebbezett, még nincs döntés.

Kat. iskola céljára ideiglenesen, míg az új iskola felépül, bérbevétték a községházával szemben levő épületet. Év végéig idehoznak egy helyettést. Állítólag már hétfőn, 25-én megnyílik az iskola. Ugyancsak állítólag 9000.— P államsegélyt fognak kapni.“

„Ha már a katolikusok megkapják, — a mi híveinket igen nehéz lesz rávenni, — hogy a maguk erejéből ez ügyben anyagi áldozatot hozzanak. Sok olyan dolog' van, amit nem merek papírra tenni.“

Levél a -----hoz, Csobaj, 1937 január vége.

„Én úgy látom az egészet, mint egy óriási sakkjátszmát, melyben a sikeres ell^onlépéseket idáig sikerült meghúznunk, azonban nagyon ébereknek ke>l lennünk, mert az ellenfél hamisan s ezer förtéllyal játszik.

íme két újabb sakkhúzás, melyről még — -----úr nem is bír tudomással, melyekie a feleletet, illetve a<z ellenhúzáat megadtam.

Csobaji, ez a hatszínű, s ezer gonosz hájjal megkent valaki, pár nappal ezelőtt felhivat a községházára. Jelen volt rajtunk kívül Gombás Miklós főjegyző és vitéz Balkay Árpád -----valószínű tanuk.

Kedves Gyulám! Kezdi Csobaji, azért hivattalak ide, hogy semleges helyen legyünk s letárgyaljuk itt az iskola ügyet, amely úgy érzem, a köztünk a múltkor felmerült ellentéteket, ha te is úgy akarsz, békességre változtatja át.

Itt kérdem tőled a fiúk (fentiek) jelenlétében, miért gördítész akadályt a r. k. iskola megnyitása elé, miért nem engedted békésen át a gyermekeket?! Erre én azt feleltem, én mindenkor a békesség embere voltam, azonban itt semmi hivatalos írás, rendelkezés nem támogatja ezt az akciót s mivel nekem felettes hatóságom is van, nem tehetem, hogy rendelkezés nélkül a gyerekeket elengedjem. Ha csak az kell, mondja ő, itt a Kir. Tani elügyelő rendelkezése, (ugyanazt mutatta, amelyet felküldtem) ez világosan intézkedik. Erre én: Ezt nem fogadhatom el intézkedésnek, melyről szó van benne éppen nem ide, hanem Prügyre vonatkozik. Különb, hogyan került hozzád ez az írás? Hogyan, feleli ő, a Tanfelügyelő nekem tieddel egyszerre másolatban megküldötte. (Tehát a Tanfelügyelő összejátszott Csobajival.) Tehát Gyulám, itt van az írás. Vagy megtagadod, hogy a Tanfelügyelő felettes hatóságod?! Ha nem teljesíted, te vagy Csobajon a felekezeti békét-

lenség megindítója. Erre én: Ne forgasd ki a szavaimat, itt nincs szó arról, hogy elismerem vagy megtagadom a Tanfelügyelőség illetékességét, azt mondtam, hogy ez nem elegendő arra, hogy az iskolából a gyerekeket elengedjem, ami a felekezeti békesség ügyét illeti, éppen fordítva áll a dolog, ti hozzátok a békétlenséget.

Erre dühösen azt mondta, na jó, mindjárt feilhivom a főszolgabíró urat s leadom neki, hogy te mit csinálsz. Azt mondtam: csak tessék. Fel is hívta a főszolgabíró és szokott módonban terrorizálni akarta, de úgy látszik ott is ismerik már. Utána engem is odahívott a főszolgabíró s én elmondtam, hogy áll az ügy a mi szempontunkból. A főszolgabíró azt felelte, lehetőleg csak békességgel intézzük el a dolgot.

Mikor látta, hogy a főszolgabíróval való fenyegetéstől sem gyuladtam be, — mérgesen eltávozott. (Különbén sem féltem, de tudtam, hogy a főszolgabíró ebben nem illetékes.)

Csobaji azt akarta kicsikarni tőlem, hogy tanuk előtt egyezzem bele a gyermekek átadásába s ezzel aztán operált volna valahol, hogy a helybeli ref. lelkész, íme már beleegyezését adta hozzá.

A második eset a Papp Barna féle házhelyen levő újabb fordulat. Szerződést kötött P. B. először Csobajival a házhelyre vonatkozólag s a helyi bizottság is jóváhagyta. Sikerült a megyén összeköttetést teremtenem az Alispán úrral, illetve a referenssel. Az iratokat visszaküldték a községhez, mert O. F. B. földbirtokosoknak nem adható.

Erre Csobaji csinált egy szerződést, most már nem az ő nevére, Papp Barnával, hanem a csobaji r. kat. egyházzal s azt anélkül, hogy közhírré tették volna, anélküli, hogy az új jogalanyra nézve a helyi bizottság letárgyalta volna, a régi határozatot csatolva, Csobaji ajánlott levélben beterjesztette a vármegye Gazd. albizottságához. Én ezt idejében megtudva, azonnal ajánlott levélben hívtam fel a referens figyelmét a törvényteleniségre. Még idáig nem jött vissza semmi sem.

Mind a kettő eléggé megvilágítja Csobaji minden erkölcsi állapot s szemérmét nélkülöző lelki világát. A cél minden eszökört szentesít.

Talán az információ kiegészítéséül szolgálhat ez a két újabb dolog, de az első bizonyosan. Hallatlan, micsoda tenorral, megfélemlítéssel s félrevezetéssel igyekszik ez az ember dolgozni. Bizonyosan valami nagy érdeke (a birtok megmen. tés) fűződik a sikerhez.“

Levél-----hoz, Csobaj, 1937 február 9.

„Most érkezett meg a kir. Tanfelügyelőség válasza. E szerint Kálmán Ida a 73155—1937. VI. ü. o. számú miniszterei rendelkezéssel nem a csobaji, hanem a priigi r. kat. iskolához van kinevezve, s bizonyára oda is kapja az államsegélyt. Prügyre, bizonyára zsúfoltság miatt neveztetett ki, ott azonban a tanítást rányomták az ott lévő tanerőre, s alattomban Csobajra csempészték át. A Tanfelügyelőség „átosztásról” Le. szél, ez teljesen törvénytelen ebben az esetben.“

Levél-----hoz, Csobaj, 1937 március 6.

„A miniszteri tanácsost nagy lázban várta a főjegyző is. a tanítónk is, ----- —. Mindenki azt hitte, hogy mivel a vár-

megyén keresztül érkezett értesítés jöveteléről a községházához, — ki fog jönni egy pár megyei előkelőség, tanfelügyelő s főszolgabíró is. Nagy volt a megrökönyödés, amikor egy kopott fiakkeren (előre nem értesített senkit érkezéséről) egyenesen a paróchia előtt állott meg, még hozzá egyedül. Mindjárt kijelentette, hogy őt az államtitkár úr egyenesen ideküldte. Nem voltam rá elkészülve, hogy ilyen hirtelen érkezik s csak aznap délután akartam az idevonatkozó okmányokat elkeresni s kikészíteni. Az iskolák keletkezéséről, az állások szervezéséről tette fel az első kérdéseket, melyekre Kovács bácsi okmányok nélkül is megfelelt, akit közbe előhívtam. Igazoltuk, hogy 1930-ban már kértük a segílyt, — azt is, hogy ennek megisméltésére maga a Minisztérium szólított fel bennünket 1935-ben. Itt aztán kisült egy fontos dolog, — az 1935-ben beadott tervrajzok és költségvetések a tanácsos úr állítása szerint hiányzanak az iratok (ez valami „jóakarónk“ kezén eltűnt) s megígérte, hogy egy szokványtervet fog elküldeni a Minisztériumból s ahhoz csatoljunk új költségvetést. Ennek méltóztassék utána nézni, nehogy emiatt elmaradjon a várt államsegély.“

„Mindent feljegyzett. Csobajiról is beszéltünk, kisült, hogy odafenn ősmagyar nemes földbirtokosnak tartottál? a neve miatt. E felől is eloszlattuk a tévedéseket. Cs. éppen nem volt itthon, soha jobbkor nem jöhetett volna. Rajtunk kívül senkivel sem beszélt. Most már csak az a kérdés, hogyan referált az Államtitkár Urnak.“

Mester Béla ref. segédlelkész levele, Csobaj 1938 április 1G.

„Bocsánatot kérek, hogy még mindig zavargók-----
Uramnál ebben a közügyben, de az egyházam érdeke így kívánja és én egyházamért megteszek minden tőlem telhetőt.

A legnagyobb sajnálkozással tapasztalom, hogy ez az ügy a dr. Csobaji Gyula úr lépten nyomon megnyilvánuló akadékoskodása miatt nem juthatott még mindig a befejezéshez.

Ha annyira önző, helyesebben érzékeny ember lennék, mint amennyire nem az vagyok, már régóta befejezettnek nyilvánítottam volna a magam részéről ezt az egész ügyet, de az egyházam érdekében sok mindent elnézek és kéz legyintéssel intézek el. Ez a legutóbbi dr. Csobaji Gyula úrnál történt fogadtatásom azonban már több volt a soknál, annyira, hogy azt mondtam: bármi történjék is — én ennek az embernek a küszöbét soha többet át nem lépem.

Ugyanis április első napjaiban személyesen vittem el dr. Csobaji Gyula úrnak, — mielőtt az egyházzal megnéztem, hogy itthon van-e — az ----- által egyházunkon keresztül hozzá intézett átiratot a közügy elintézésére. Mikor beléptem az irodába, az irodában közepén elhelyezett asztalnál vitéz Imrey Ferenc számtartó írt — az iroda udvar felőli jobb sarkában levő asztalnál pedig dr. Csobaji Gyula úr írógépeit. Beléptem az irodába és mint szokás, köszöntem. Első meglepetésem az volt, hogy Csobaji Gyula úr a köszönésem nem fogadta; tovább menve, mintha senki nem is lett volna az irodában, tovább folytatta a gépélést. Egy darabig álltam, gondolván, hogy egy mondatot, vagy egy gondolatmenetet befejez és azután fogad: de ez nem történt meg. Végre is resteltem a dolgot a számtartó úr előtt, — mert elvégre úgy gondolom, hogy végzettségem és állásom — társadalmi állá-

som —. után én is úri embernek tarthatom magam. Az pedig mégis csak furcsa, de egyenesen fonák helyzet, hogy egy másik ember, aki szintén úriembernek tartja magát, egy olyan valakit, akiről tudja, hogy csak hivatalos ügyben és a csobaji ref. egyház képviselőjében keresi fel, egyszerűen levegőnek tekintsen. Én a magam részéről legalább is a legmesszebbmenő udvariassággal fogadom még az ellenségemet is, ha engem az irodámban, méginkább a lakásomban felkeres.

Szóval röstellve a dolgot, én szólaltam meg végül és röviden bejelentettem, hogy mi célja volt jövelemnek és egyúttal az említett levelet átadtam, melyet szinte kikapott a kezemből, annyit mondva, „majd írásban megadom rá a feleletet“ és hozzáfogott tovább az írógépeléshez.

Uram! Ez a dolog szörnyen bántott akkor is és bizony jó ideig élénken fogok visszaemlékezni arra, bárhol legyek is, hogy Csobaji Gyula úr milyen „úri“ módon viselkedett velem szemben. Bizony egy valódi úri ember még a cselédjét is megkérdi, mit akar, mi a baja, ha bemegey hozzá. Egy magyar úr pedig még inkább a maga lovagias, előzékeny oldaláról ismeretes. Ezt pedig dr. Csobaji Gyula úrnál még eddig egyszer sem tapasztaltam.“

Mikor még az azóta betiltott „Összetartás” főszerkesztője voltam, sokan kérdezték tőlem, hogy tulajdonképpen miért közöltem hosszú hónapokon keresztül a se nem regény, se nem tanulmány Csobaji krónikát. A városi ostobáknak nem feleltem — falun viszont sohasem intéztek hozzám ilyen kérdést. A falu, az elmaradt magyar falu a maga nincstelenjeivel és nagy reformokat kívánó agrártömegeivel mélységesen megértette Vitéz József tanulmányának, korrajznak —, vagy nevezzék bárminek — jelölhető írását. Megértette a Dunántúl, a Tiszántúl, megértette mindenki, aki tisztában van a behemót nagybirtok, de különösen a zsidó nagybirtok népetgyengítő tulajdonságaival.

A Csobaji krónika csak „egy” zsidó nagybirtokos „értékes” munkásságának igazi eredményeit dolgozta fel. Kifaragott példa az egész országban elterpeszkedő Vihar-sarokból. Darabka tükör, melynek mindegyik töredéke ugyanazt mutatja akár Csobajon, az ősi Taktaközben, a Tiszaháton, vagy ha úgy tetszik Baranyában tekintünk is bele abba a rettenetes valamibe, amit a zsidókézből levő magyar föld jelent a magyarság számára.

Ez az írás nem lázítás, nem költött mese, de akasztószékkel és tényekkel alátámasztott rideg valóság. Ez az írás a magyar föld lelkiismerete és egyben intő szózat azokhoz, akik a magyar parasztság sorsát intézik.

Kossuth Lajos és a magyar nemzeti szociálizmus szerint a föld nem csak magántulajdon és az állam és a nemzet számára nem mindegy, hogy kinek a kezén van a föld és hogyan gazdálkodnak vele. A föld a nemzeté és ha a szélsőjobboldalnak csúfolt magyar sajtó vészkiáltására — ha mindjárt kerülő úton is, — de mégis szükség volt Sajókaza miatt egy Lex Radvánszky meghozatalára, akkor ennek az Írásnak az ismeretében talán szükségesnek mutatkozik egy Lex Csobaji-Stein törvénybeiktatása is.

A könyvet az elkövetkezendő nagy magyar földreform ismeretlen törvényhozóinak ajánlom

FIALA FERENC.